

Seriebrandstichters

Seriebrandstichters

Een verkennend onderzoek naar daderkenmerken en delictpatronen

Y. Schoenmakers
A. van Wijk
T. van Ham

In opdracht van:
Programma Politie & Wetenschap

Foto omslag:
Grethe Boe

Ontwerp:
Vantilt Producties & Martien Frijns

ISBN: 978 90 3524 640 9
NUR: 800, 624

Realisatie:
Reed Business, Amsterdam

© 2012 Politie & Wetenschap, Apeldoorn; Bureau Beke, Arnhem

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photo print or other means without written permission from the authors.

Inhoud

Voorwoord	9
Samenvatting	11
1 Inleiding	19
1.1 Omvang en schade van seriebrandstichtingen	20
1.2 Kennis over seriebrandstichters	22
1.3 Probleemstelling en onderzoeksvragen	23
1.3.1 Definitie seriebrandstichting	23
1.3.2 Onderzoeksvragen	24
1.4 Methode van onderzoek	25
1.5 Leeswijzer	29
2 Brandstichters in de literatuur	31
2.1 Brandstichting en seriebrandstichting	32
2.2 Algemene kenmerken	35
2.3 Psychopathologie en recidive	38
2.4 Motieven	41
2.5 Delictgedrag	43
2.5.1 Delictkenmerken en modus operandi	44
2.5.2 Reisgedrag seriebrandstichters en geografische profilering	46
2.5.3 Delictgedrag en gedragsprofilering	48
2.6 Resumé	50

3	<i>Kenmerken van alle brandstichtingen</i>	53
3.1	Algemene kenmerken van de steekproef	53
3.2	Pleegtijd	54
3.3	Objecten	57
3.4	Kenmerken plaats delict	59
3.5	Modus operandi	62
3.6	Gevaarzetting	66
3.7	Resumé	67
4	<i>Delictpatronen binnen de serie</i>	69
4.1	Algemene kenmerken van de series	70
4.2	Objectkeuze binnen de series	70
4.3	Geografisch gedrag	71
4.4	Mate van delictplanning	76
4.5	Situationele factoren	80
4.6	Ontwikkeling in ernst	84
4.7	Postdelictgedrag	87
4.8	Resumé	90
5	<i>Persoon van de seriebrandstichter</i>	93
5.1	Demografische kenmerken	94
5.2	Woonsituatie	95
5.3	Jeugdijaren en relaties	96
5.3.1	Problemen in het gezin van herkomst	96
5.3.2	Kwaliteit van relaties	100
5.4	School en omgang met schoolgenoten	103
5.5	Arbeid en financiën	106
5.6	Vrienden en dagbesteding	109
5.7	Riskante gewoonten	112
5.8	Persoonlijheidskenmerken en psychopathologie	115
5.8.1	Intelligentieniveau	115
5.8.2	Persoonlijheidskenmerken	115
5.8.3	Psychische gezondheid	118

5.9	Criminele voorgeschiedenis	123
5.9.1	Justitiële criminele voorgeschiedenis	123
5.9.2	Politiecontacten voorafgaand aan de brandstichtingen	126
5.9.3	Contacten met instanties	128
5.10	Aanleiding voor delicten en motieven	128
5.11	Afdoening van seriebrandstichtingen en houding van daders	134
5.12	Resumé	138
6	De lijnen bij elkaar	141
6.1	Delictlijnen bij elkaar	141
6.2	Persoonslijnen bij elkaar	143
6.3	Samenhang persoonskenmerken en delictgedrag	145
6.4	Resumé	147
7	Conclusie	149
7.1	Delictkenmerken	150
7.2	Kenmerken van seriebrandstichters	153
7.3	Samenhang persoonskenmerken en delictgedrag	158
7.4	Aandachtspunten in de opsporing	160
	Literatuur	163
	Bijlagen	171
1	Respondentenlijst	171
2	Tabellen bij hoofdstuk 3	172
3	Tabellen bij hoofdstuk 4	174
4	Tabel bij hoofdstuk 6	179

Voorwoord

Dit onderzoek naar kenmerken en delictpatronen van Nederlandse seriebrandstichters is uitgevoerd in opdracht van het Onderzoeksprogramma Politie & Wetenschap. Op deze plaats bedanken wij alle politiekorpsen die door het verstrekken van recherchedossiers en het bieden van ondersteunende expertise een bijdrage hebben geleverd aan dit onderzoek. We zijn Jos Hoekendijk en Doke Slobbe van de Politieacademie erkentelijk voor hun bemiddeling bij het vinden van geschikte rechercheonderzoeken en contactpersonen. Ook willen we Alfred Vink van de regiopolitie Groningen bedanken voor het mogen meekijken bij een lopend rechercheonderzoek naar een bijzondere serie brandstichtingen en inbraken. Daarnaast danken wij alle respondenten die in interviews bereid waren hun verhaal met ons te delen. Tot slot zijn wij prof. dr. Frans Koenraadt van de Universiteit Utrecht dankbaar voor het meelesen en zijn waardevolle suggesties.

Yvette Schoenmakers, Anton van Wijk en Tom van Ham
Arnhem, 2012

Samenvatting

Het doel van dit verkennende onderzoek is om inzicht te krijgen in de kenmerken, de achtergronden en de delictpatronen van Nederlandse seriebrandstichters. De belangrijkste databronnen van dit onderzoek zijn de afgesloten rechedossiers van 17 seriezaken, aangevuld met interviews met recheurs en justitiële persoonsdossiers van 21 daders. De analyses over in totaal 311 seriebrandstichtingen geven een kwantitatief beeld van de kenmerken van de brandstichtingen. De kwalitatieve analyse van de brandstichtingen binnen de 17 afzonderlijke series geeft zicht op het delictgedrag en de delictpatronen van 21 daders. Hetzelfde geldt voor de kwalitatieve analyse van de persoonskenmerken van de seriebrandstichters.

De gebruikte onderzoeksmethoden en -bronnen hebben een aantal beperkingen. De gegevens in de rechedossiers en de persoonsdossiers zijn ten eerste niet verzameld met een wetenschappelijk doel. Daardoor is niet van alle onderzoeksthema's van iedere seriebrandstichter informatie bekend. De bevindingen gelden slechts voor een kleine groep seriebrandstichters. Het is niet mogelijk de bevindingen van dit onderzoek te generaliseren naar de totale populatie seriebrandstichters in Nederland. Ten tweede worden bij de politie niet alle brandstichtingen (als zodanig) geregistreerd, waardoor er sprake is van een *dark number*. In de door ons onderzochte series kunnen derhalve brandstichtingen ontbreken.

Brandstichting en seriebrandstichting in de literatuur

In de literatuur bestaat geen eenduidige definitie van seriebrandstichting. In dit onderzoek wordt van seriebrandstichting gesproken bij twee of meer afzonderlijke (pogingen tot) brandstichting, zonder tussentijdse veroordeling van de dader(s). Er zijn veel publicaties over brandstichters in het algemeen, maar weinig over seriebrandstichters. Daarnaast zijn onderzoeksresultaten vanwege methodologische verschillen moeilijk vergelijkbaar.

Brandstichters zijn volgens de literatuur voornamelijk blanke mannen, die

jonger zijn dan delinquenten van andere typen delicten. Tevens maken brandstichters zich naast brandstichting schuldig aan andere delicten, vergelijkbaar met het delictpatroon van vermogensplegers. Een klein deel van de brandstichters recidiveert met brandstichting (specifieke recidive). Bepaalde kenmerken van brandstichting worden als indicatoren gezien voor een verhoogd recidiverisico, net als bepaalde vormen van psychopathologie, zoals antisociale persoonlijkheidsstoornissen of pyromanie. De diagnose pyromanie wordt bij brandstichters weinig gesteld.

Onderzoek naar brandstichters in het algemeen heeft aangetoond dat psychische stoornissen worden gerelateerd aan het brandstichten. Ook wordt een gebrek aan sociale vaardigheden benadrukt. Brandstichters zouden hun delicten mogelijk plegen om zich emotioneel te uiten. Over psychopathologie en emotionele en sociale problemen van seriebrandstichters is weinig bekend.

Seriebrandstichters stichten vanaf jonge leeftijd brand. Volgens de literatuur kunnen zij gedreven worden door verschillende motieven, zoals vandalisme of baldadigheid, wraak, spanning of opwinding, financieel gewin, of het verhullen van een ander misdrijf door het vernietigen van bewijsmateriaal op de plaats delict. Wraak en boosheid worden als meest voorkomende motieven genoemd. Daarnaast wordt opwinding vaak aangehaald en ook de rol van alcohol komt veelvuldig naar voren.

De gevaarzetting van de branden zou na verloop van tijd toenemen. Het is lastig vast te stellen in hoeverre seriebrandstichters hun delict plannen. Wel is duidelijk dat zij hun objecten vrij willekeurig kiezen en hun delicten binnen een geografisch afgebakend gebied plegen. Dit *delictgebied* overlapt met hun woongebied. Daarmee bewegen zij zich volgens het stropemodel. Volgens het bestaande onderzoek blijft een groot deel van de seriebrandstichters kijken naar de brand en keert meer dan de helft van de daders binnen 24 uur terug naar de plaats delict.

Kenmerken van alle brandstichtingen

In dit onderzoek zijn als eerste de 311 brandstichtingen (behorende bij de 17 geselecteerde series) als totale groep geanalyseerd. Het merendeel van de brandstichtingen vindt plaats in de weekenden en wordt vaak 's nachts gesticht. Een kwart vindt plaats in of aan schuren, gevolgd door containers (18%), boschages (16%), voertuigen (14%) en bedrijfspanden (10%). In de meeste gevallen lijkt het doelwit willekeurig uitgekozen (los van een mogelijke voor-

keur voor een bepaald type object). Driekwart van de brandstichtingen vindt plaats in een woonwijk. Bij bijna de helft van de brandstichtingen verplaatst de dader zich te voet, gevolgd door de fiets (29%) en de auto (20%). De objecten zijn vanaf de openbare weg even vaak volledig zichtbaar als verscholen. In de meeste gevallen (de helft) is het object vrij toegankelijk voor de dader. Daarnaast zijn de meeste objecten (bijna een derde) bereikt door binnen te gaan via een deur of een raam. Slechts in een minderheid van de gevallen heeft de dader toegang tot een object geforceerd.

De meerderheid van de objecten is in de openlucht aangestoken, waarbij meestal één brandhaard door de forensische opsporing wordt geïdentificeerd. Bij de brandstichtingen worden met name brandgeleiders (zoals kranten) gebruikt. Deze hulpmiddelen vinden de daders veelal op de plaats delict. In een kwart van de gevallen wordt een brandversnellend middel (zoals benzine of terpentine) gebruikt dat de daders meestal hebben meegenomen naar de plaats delict. Bij een derde van de brandstichtingen lopen personen gevaar; bij bijna een vijfde is er sprake van levensgevaar.

Patronen van de afzonderlijke series

De 17 series bevatten elk gemiddeld 18 brandstichtingen, met een range van 3 tot 57 brandstichtingen. De gemiddelde looptijd van een serie is elf maanden. In minder dan een derde van de series (5/17) is er een hoge mate van specialisatie in een bepaald objecttype. De daders hebben dan een voorkeur voor een bepaald type object (bijvoorbeeld een container), waarbij overigens nog steeds sprake kan zijn van een zekere willekeur (het maakt niet uit welke container). Echter, het merendeel van de 21 daders richt zich op verschillende typen doelwitten.

In de zeventien series ligt de dichtstbijzijnde plaats delict op gemiddeld 120 meter afstand van het woonadres van de (hoofd)dader. Binnen een paar series is de dichtstbijzijnde plaats delict het eigen woonadres van de dader. De serie-brandstichters lijken niet per definitie een bufferzone (een bepaald gebied rondom het eigen woonadres waarbinnen zij geen branden stichten) te hantieren. De afstand vanaf het woonadres naar de verst gelegen plaats delict in de series is gemiddeld 6 kilometer. Meer dan de helft van de brandstichters sticht niet verder dan 3 kilometer van de woning brand. Uit een geografische analyse blijkt dat er sprake is van een af te bakenen delictgebied. In bijna alle series vallen de plaatsen delict binnen dit cirkelvormige delictgebied. De omvang van dit

gebied varieert, met een straal van 200 meter tot ruim 20 kilometer. Een ruime meerderheid van de seriebrandstichters opereert echter binnen een straal van 3 kilometer. In alle gevallen valt de woning van de dader(s) binnen dit delictgebied. Het reisgedrag van de seriebrandstichters komt daarmee overeen met het stropermodel.

Van delictplanning is niet echt sprake. De daders in de zeventien series oriënteren zich vooraf niet op de omgeving. Niemand neemt voorzorgsmaatregelen tegen herkenning. Minder dan de helft van de brandstichters neemt ooit brandversnellende middelen of brandgeleiders mee naar de plaats delict. Meestal gebruiken de seriebrandstichters middelen die ze ter plaatse aantreffen.

Driekwart van alle brandstichtingen (12/17) wordt gepleegd onder invloed van alcohol. Slechts bij 4 van de 21 brandstichters speelt alcohol geen rol. De invloed van alcohol en de brandstichtingen in de nachtelijke uren houden mogelijk verband met elkaar. Uit de gegevens blijkt dat de daders veelal brandstichten nadat zij in de avond en/of nacht veel alcohol hebben genuttigd in het café, thuis of elders.

In vier series is er sprake van een medepleger bij (een deel van) de brandstichtingen. Er bestaat meestal een bepaalde rolverdeling, met name in de aanloop naar de delicten (delictplanning en/of andere gebeurtenissen die tot het brandstichten leiden) dan wel in de daaropvolgende gebeurtenissen (bijvoorbeeld de brandweerman die meehelpt zijn eigen aangestoken brand te blussen).

In zes van de zeventien series is er een toenemende gevaarstelling van de brandstichtingen. Meestal is er geen ontwikkeling in objectgrootte of toenemende frequentie van de delicten. De meeste seriebrandstichters in de afzonderlijke series keren minimaal één keer terug naar de plaats delict. Ook blijven de meeste brandstichters incidenteel of vaker bij de branden kijken.

Persoonskenmerken van de seriebrandstichters

De 21 daders zijn blanke, veelal ongehuwde mannen die hun eerste brandstichten in hun adolescentie. Bij een derde kent het gezin waarin de seriebrandstichters opgroeien (vrijwel) geen problemen; bij twee derde van de gezinnen is er wel sprake van problemen, met name de afwezigheid van (een van) de ouders, maar ook alcoholmisbruik en geweld komen voor. Slechts een minderheid van de daders heeft een goede relatie met de gezinsleden; alle andere hebben geen of een slechte band.

Kenmerkend voor de seriebrandstichters is hun onvermogen om op latere

leeftijd persoonlijke relaties te ontwikkelen. Ongeveer de helft van de daders heeft tijdens de basisschoolperiode leer- en gedragsproblemen en/of wordt gepest door andere leerlingen. Een aantal brandstichters volgt speciaal onderwijs. De meesten stromen door naar het vmbo, waar de problemen wat minder op de voorgrond treden. Enkelsten verlaten school zonder diploma. De meesten hebben na school een baan. Voor zover bekend, functioneert de helft naar tevredenheid op het werk en de andere helft niet (wat onder meer resulteert in ontslag). Een aanzienlijk deel van de brandstichters kan niet goed omgaan met geld en sommige hebben grote schulden. De helft van de daders wordt getypeerd als solist, soms met criminele vrienden, de andere hebben een regulier sociaal netwerk en een gangbare dagbesteding.

De meeste van de 21 seriebrandstichters hebben een gemiddeld intelligentieniveau. De rest scoort lager; vier daarvan zijn zelfs verstandelijk beperkt. De seriebrandstichters worden in de onderzochte rapportages omschreven als 'impulsief', 'niet assertief' en 'niet empathisch'. Sommigen hebben problemen met hun agressieregulatie. Wat betreft DSM-diagnoses worden op As-I vooral alcoholafhankelijke stoornissen en/of ADHD en PDD-NOS aangetroffen. Pyromanie wordt bij twee personen gediagnosticeerd. Bij de persoonlijkheidsstoornissen op As-II gaat het onder meer om borderline.

De helft van de daders heeft voor de serie brandstichtingen contact gehad met hulpverleningsinstellingen, onder meer naar aanleiding van het middelengebruik. Het is moeilijk na te gaan in hoeverre de seriebrandstichters gefascineerd zijn door vuur. De motieven voor de brandstichtingen zijn veelal het zoeken naar aandacht/erkenning, het afreageren van stress en spanning en het ervaren van een kick (opzoeken van spanning). De meeste brandstichters komen tot hun daden nadat zij (fors) alcohol hebben geconsumeerd.

Negen daders hebben geen antecedenten bij justitie; zij zijn *first offenders*. De overige daders hebben een gevarieerd delictverleden. De seriebrandstichtingen worden door de rechter vaak afgedaan met een gevangenisstraf en/of een geldboete. De meeste daders zeggen spijt te hebben van hun daden en zijn eigenlijk blij dat ze zijn opgepakt, zodat ze aan hun problemen kunnen werken. Pas achteraf realiseren zij zich naar eigen zeggen de ernst van hun delicten. Ongeveer de helft heeft volgens reclassering een gemiddeld tot hoog recidiverisico. De afhankelijkheid van middelen is hierbij een belangrijke factor. Tot slot wordt aangehaald dat aanvullend onderzoek zal moeten uitwijzen in hoeverre de gevonden achtergrond- en persoonskenmerken uniek zijn voor seriebrandstichters.

‘De lijnen bij elkaar’

Bij 5 van de 21 seriebrandstichters is de persoonsproblematiek binnen alle onderzochte leefgebiedengroepen als ernstig aan te merken. Hetzelfde geldt voor de delictgedragingen: bij een subgroep van vijf personen lijkt het delictgedrag na verloop van tijd ernstiger c.q. risicovoller te worden, wat zich onder meer uit in een toenemende gevaarzetting.

De daders met een meer ernstige persoonsproblematiek zijn niet per definitie de seriebrandstichters die het meest risicovolle delictgedrag laten zien. Er is mogelijk juist een tegengesteld verband. De brandstichtingen van daders met persoonlijkheidsstoornissen lijken in dienst te staan van het laten afvloeien van spanningen (frustratie of woede). Deze daders zijn wat ouder (volwassen, middelbare leeftijd). Andersom geldt dat de seriebrandstichters die ernstiger delictgedrag laten zien (delictplanning, alcoholgebruik, groeiende gevaarzetting, blijven kijken en terugkomen naar de plaats delict) juist laag of benedengemiddeld scoren op persoonsproblematiek. Bij hen lijken de brandstichtingen te draaien om het oproepen van spanning (of een kick). Zij hebben een jonge leeftijd (veelal minderjarig). De analyses en bevindingen rond deze twee subgroepen daders hebben een hypothesevormende waarde en vergen nader onderzoek binnen een grotere populatie seriebrandstichters.

Conclusie en aandachtspunten

In de conclusie wordt antwoord gegeven op de onderzoeksvragen en worden voor de opsporing relevante bevindingen uitgelicht. Zo lijkt de inzet van geografisch profileren (teneinde het zoekgebied naar een verdachte voor de recherche te beperken) veelbelovend. Wanneer er meerdere brandstichtingen achter elkaar plaatsvinden, bijvoorbeeld in één nacht, kan bovendien worden gekeken naar een eventuele reisroute. Tevens wordt onderstreept dat veel seriebrandstichtingen plaatsvinden rond de weekenden en in de nachtelijke uren en dat daders vaak onder invloed zijn van alcohol. Met het oog op het met elkaar in verband brengen van zaken dient de recherche in het oog te houden dat de seriebrandstichters uit dit onderzoek veelal verschillende typen objecten in brand steken. Het gegeven dat de meeste daders in de loop van de serie weleens blijven kijken bij de brandstichtingen of terugkeren naar de plaats delict, geeft aanleiding om bijvoorbeeld brandweerwagens uit te rusten met camera's en/of alert te zijn op omstanders bij branden. Voor de recherche is voorts relevant dat

seriebrandstichters kunnen worden getypeerd als autochtone (jongvolwassen) mannen van wie de meerderheid al voorkomt in de politiesystemen, veelal voor een breder delictpatroon. Daarnaast is ruim de helft al bekend bij hulpverleningsinstanties wegens psychosociale problemen. Velen lijden aan psychische stoornissen; pyromanie komt daarbij weinig voor. Het is interessant om geografisch profileren te combineren met het zoeken naar personen die in de politieregistraties voorkomen en/of die bekend zijn bij (hulpverlenings)-instanties. Ook kan het worden gecombineerd met bijvoorbeeld de aanwezigheid van een uitgaanscentrum ten opzichte van de plaatsen delict.

De hoge impact van seriebrandstichting en de aanzienlijke gevaarstelling dwingen ertoe om (serie)brandstichting ernstig op te vatten, zowel met het oog op de registratie in politiesystemen als de toekenning van researchcapaciteit. Het gegeven dat seriebrandstichters soms lange tijd hun gang kunnen gaan, de complexe bewijslast en de onderschatting van brandstichting in de politieregistraties benadrukken de noodzaak tot het verbeteren van deze registraties en het alert zijn op de mogelijkheid dat een brandstichting onderdeel kan uitmaken van een reeks. Een goede registratie verbetert de mogelijkheid tot het linken van zaken en biedt ondersteuning voor het tactische onderzoek, waaronder het verhoor.

Inleiding

‘Het begon met een brand in een leegstaande woning op 14 augustus 2007. Vrij kort daarna volgden meer branden, vooral in leegstaande panden en schuurtjes. Dat was opmerkelijk in een piepklein, geïsoleerd dorp als ’t Zandt, met ongeveer negenhonderd inwoners. Na een incident of acht begonnen de lokale media onraad te ruiken. Een poging tot brandstichting in een kazerne van de voormalige brandweergroep ’t Zandt vormde de aanzet voor een golf van media-aandacht die het Groningse dorp en het politiekorps overspoelde. Ondanks alle aandacht gingen de brandstichtingen onverminderd door. De brandstichtingen, in schuren en woonhuizen, hielden de kleine gemeenschap maandenlang in een houdgreep. Iedereen lette op elkaar. Het ging om kleine dingen. Je was steeds alert, bijvoorbeeld als je iets vreemds dacht te ruiken. Of er belde iemand aan omdat hij iets had zien flikkeren achter een gordijn. Dat bleek dan gewoon een kaarsje. Alles was verdacht.’¹

Met de serie branden in augustus 2007 in het kleine Groningse dorpje ’t Zandt worden seriebrandstichtingen en het politieonderzoek naar pyromanen uitgebreider dan voorheen in de media belicht. Het rechercheonderzoek naar de brandstichtingen in ’t Zandt illustreert hoe moeilijk het is om een seriebrandstichter in de kraag te vatten. Ondanks de inzet van tientallen rechercheurs, politieursveillanten en zelfs het leger wordt ’t Zandt enkele maanden volledig in een greep gehouden door een onbekende seriebrandstichter, die elk moment kan toeslaan. Na ruim drie maanden kan de verdachte van inmiddels een twintigtal brandstichtingen worden aangehouden. Hij wordt veroordeeld tot 24 maanden cel, waarvan 9 maanden voorwaardelijk, voor 1 brandstichting en 2 pogingen daartoe (de officier van justitie eiste 5 jaar).²

1 Van der Veen (2008); Schoof (2007).

2 Zie de aflevering van het televisieprogramma *Fatale fouten* (17 februari 2012) voor een reconstructie van de zaak.

In 2010 en 2011 wordt dezelfde dader samen met een andere man opnieuw verdacht van een reeks brandstichtingen en dit maal ook inbraken in een groter gebied. Politie en justitie zetten diverse bijzondere opsporingsmid- delen in om sluitende bewijslast te vergaren, waaronder telefoontaps, afluis- terapparatuur en het plaatsen van een peilbaken in de auto van de verdachte. Wederom is het niet mogelijk hem op heterdaad te betrappen. Voor de recht- bank in Groningen bekend hij twee inbraken, maar ontkent hij enige betrok- kenheid bij de brandstichtingen. Het openbaar ministerie eist zeven jaar gevangenisstraf. Op 3 mei 2012 wordt de verdachte veroordeeld tot vijf jaar celstraf.³

De casus is er een van vele over de laatste jaren. Zo ontstond in 2011 grote onrust in de omgeving van Amersfoort vanwege een serie brandstichtingen aan rietgedekte boerderijen door een onbekende ‘rietdekyromaant’. De inwoners van Waalwijk werden opgeschrikt door een brandstichter die het gemunt leek te hebben op bijzondere auto’s, zoals cabrio’s en oldtimers. De politie Drenthe ten slotte onderzocht in 2011 en 2012 een reeks branden in rietgedekte boer- derijen.⁴

1.1 Omvang en schade van seriebrandstichtingen

In 2010 registreert het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) bijna 41.000 branden. Het betreft circa 15.000 binnenbranden, waarvan bij een vijfde brandstichting (inclusief vandalisme) de oorzaak is. Bij de 23.000 buitenbran- den ligt het percentage brandstichting met 90% stukken hoger. Het gaat dan met name om afval- of papierbranden (CBS, 2011).⁵

De omvang van seriebrandstichting in Nederland is onbekend. Een lijst van voorbeelden uit de media wekt de indruk dat Nederland wordt geplaagd door personen die zich herhaaldelijk schuldig maken aan brandstichtingen. De wer-

3 ‘Pyromaant ‘t Zandt weer aangehouden’, NOS, 12 december 2011; Smalbil (2012a); ‘Zeven jaar cel geëist tegen Johnny B.’, RTV Noord, 5 april 2012; Smalbil (2012b).

4 Huisman (2011); Kapteijns (2011); Politie Drenthe (2012).

5 De overige branden in 2010 vallen onder de noemer ‘schoorsteenbranden’. Het CBS baseert zich op gegevens die door ver- schillende brandweerkorpsen worden aangeleverd. Dat hierbij de nodige kanttekeningen te plaatsen zijn, wordt beschreven door Schoenmakers, Hoekendijk & Van der Kruk (2010).

kelijke omvang van (serie)brandstichtingen in Nederland blijkt vanwege registratieproblemen moeilijk in kaart te brengen. De politie doet kleine brandstichtingen ook wel af als kwajongenswerk. Als deze al geregistreerd worden, is dit veelal onder de noemer ‘vernietiging’. Hierdoor zijn veel brandstichtingen niet terug te vinden in de politieregistraties. Bovendien wordt de oorzaak van de brand – brandstichting – door de brandweer soms gemist, waardoor de brandstichtingen niet als zodanig in de Brandweerstatie staan en ook niet bij de politie onder de aandacht komen (Schoenmakers e.a., 2010). Volgens onderzoek door het Team Brandonderzoek van de brandweer Apeldoorn/Epe zouden er veel meer branden zijn aangestoken dan er zijn geregistreerd (De Boer, 2008; Elsevier, 2008).

Ondanks dit *dark number* wordt het fenomeen van de seriebrandstichter door zowel media als politie als een probleem gesignaleerd. Niet in de laatste plaats omdat de schade (zowel materieel als immaterieel) en de impact van seriebrandstichtingen enorme proporties kunnen aannemen. Het herstellen van de materiële schade die wordt toegebracht door een brandstichter kan miljoenen euro's kosten. Bij een reeks branden in Enschede in 2002 brandden een basisschool en een leegstaand pand uit en raakten diverse nabijgelegen panden beschadigd, waarbij de schade in de miljoenen liep.⁶ Hoe hoog de materiële schade kan oplopen, illustreert de zaak van een seriebrandstichter in Hengelo. Daar bekende in 1995 een 22-jarige man in een periode van ongeveer zes jaar zeker honderd branden te hebben gesticht. De totale schade werd geschat op 100 miljoen gulden. Bij een van de brandstichtingen, in een winkelcentrum, gingen 22 winkels in vlammen op. Een van de slachtoffers, een supermarkteigenaar, zag zijn winkel tot twee keer toe afbranden en leed een schade van 7,5 miljoen gulden.⁷

Naast de enorme materiële schade kan er sprake zijn van gevaar voor mensenlevens en kunnen de emotionele gevolgen voor de direct getroffen en de omwonenden ernstig zijn. Uit slachtofferverklaringen en getuigenissen van personen uit 't Zandt blijkt dat zij kampen met aanhoudende onveiligheidsgevoelens, angsten, slapeloosheid en emotionele problemen.⁸ Daarnaast heeft een serie brandstichtingen vaak een hoge maatschappelijke impact door de ogenschijnlijke willekeurigheid van de gekozen objecten. Mensen durven niet meer

6 'Pyromaan verantwoordelijk voor branden in Enschede', in: *de Volkskrant*, 4 februari 2002.

7 'Pyromaan bekend honderd branden te hebben gesticht', in: *Trouw*, 8 augustus 1995.

8 Casusbeschrijving 'Brandend Zandt', in: Schoenmakers e.a. (2010).

op vakantie te gaan en hebben moeite met slapen, omdat zij bang zijn dat in een onbewaakt ogenblik hun persoonlijke eigendommen in rook opgaan, of erger nog, dat er gewonden of doden vallen. Wanneer een onbekende brandstichter gedurende langere tijd actief is in een kleine tot middelgrote gemeenschap, kunnen onderlinge spanningen groeien, waarbij zelfs achterdocht en wantrouwen kunnen gaan overheersen.

De druk op het openbaar bestuur om een serie brandstichtingen te stoppen en op de politie om de onbekende dader(s) op de sporen, is dan ook groot. De doelstellingen van het openbaar bestuur en de opsporing kunnen conflicteren. Onder de externe druk van burgers en media prevaleert voor het openbaar bestuur meestal de doelstelling om de brandstichtingen zo snel mogelijk een halt toe te roepen, terwijl het strafrechtelijk onderzoek tijd nodig heeft om een sluitende bewijslast op te bouwen (Schoenmakers e.a., 2010).

1.2 Kennis over seriebrandstichters

Kennis over seriebrandstichtingen en hun daders kan van doorslaggevende waarde zijn voor uitvoerders en beslissingnemers in de handhavings- en opsporingspraktijk. Zo worden door de politie knelpunten ervaren bij het linken van verschillende brandstichtingen aan dezelfde verdachte(n), wanneer in een bepaald gebied gedurende langere tijd uiteenlopende brandstichtingincidenten plaatsvinden met verschillende objecten op verschillende plaatsen en tijdstippen. Kennis over daders en delictpatronen, waaronder geografisch gedrag, is daarbij erg belangrijk. Een van de dilemma's waar het opsporings-team vervolgens mee te maken kan krijgen, is de keuze een verdachte buiten heterdaad aan te houden of deze nog langer te volgen om zo de bewijslast verder op te bouwen. Bij dat laatste moet het risico worden genomen dat er nieuwe branden worden gesticht. In dergelijke situaties blijkt in de praktijk dat onder druk van externe partijen vaak tot aanhouding buiten heterdaad wordt overgegaan, zonder sluitend bewijs. Vervolgens ervaart het opsporingsteam dat seriebrandstichters tijdens het verhoor weinig verklaringsbereid kunnen zijn en dat een huiszoeking niet altijd de gehoopte resultaten oplevert (Schoenmakers e.a., 2010). Kennis van de kenmerken van seriebrandstichters en hun *modus operandi* kan een belangrijke ondersteunende rol spelen in dit soort situaties.

Hoewel er internationaal veel publicaties zijn verschenen over kenmerken en motieven van brandstichters en pyromanie (bijvoorbeeld Canter & Almond,

2002; Fritzson, 2001; Gannon & Pina, 2010; Geller, 1992; Häkkinen e.a., 2004; Harris & Rice, 1996; Kocsis, 2002; Lindberg e.a., 2005) is er minder gepubliceerd over seriebrandstichters (bijvoorbeeld Edwards & Grace, 2006; Kocsis, 2006; Sapp e.a., 1996). Bovendien is de internationale literatuur niet zonder meer toepasbaar op de Nederlandse situatie. In Nederland is tot op heden weinig empirisch gefundeerde kennis voortgebracht over seriebrandstichters en de wijze waarop zij hun delicten plegen. De onderzoeken die er zijn, richten zich op brandstichters in het algemeen, beperken zich veelal tot een specifieke, afgebakende populatie en/of zijn gedateerd (bijvoorbeeld Bos & Van Horn, 2007; Dings, 2005; Van Hoek, 1989; Zeegers, 1984).

1.3 Probleemstelling en onderzoeksvragen

Het uitgevoerde, verkennende onderzoek heeft tot doel inzicht te krijgen in de kenmerken en delictpatronen van Nederlandse seriebrandstichters. Op basis van de onderzoeksresultaten worden persoons- en delictkenmerken beschreven die relevant kunnen zijn voor de opsporing van seriebrandstichters. Het onderzoeksdoel is vertaald naar de volgende probleemstelling: wat zijn de kenmerken en delictpatronen van seriebrandstichters in Nederland en welke implicaties heeft dit voor de opsporing?

1.3.1 Definitie seriebrandstichting

Ten behoeve van dit onderzoek spreken we van seriebrandstichting wanneer dezelfde dader volgens de rechter twee of meer afzonderlijke (pogingen tot) brandstichtingen volgens artikel 157 Sr heeft gepleegd en daarvoor tussentijds niet is veroordeeld. Om van afzonderlijke brandstichtingen te kunnen spreken, hebben de brandstichtingen plaatsgevonden op verschillende adressen c.q. locaties of zit er minimaal één etmaal tussen de brandstichtingen (in het geval een dader meerdere malen brandsticht in of rondom bijvoorbeeld zijn eigen huis). Deze definitie sluit daarmee de door Douglas e.a. (2006) genoemde *sprees* (brandstichtingen op verschillende locaties zonder afkoelperiode) niet uit. Over deze afkoelperiode bestaat in de literatuur geen consensus. Veelal wordt een willekeurig tijdsinterval genoemd (zie hoofdstuk 2). Anderzijds is er in de onderzoeksdefinitie geen maximale periode gesteld tussen twee afzonderlijke brandstichtingen. Zo kunnen seriezaken een looptijd hebben van meerdere

jaren, waarin een seriepleger met tussenpozen actief blijft (zie §1.5 voor de selectie van de onderzoeks zaken).⁹

1.3.2 Onderzoeksvragen

De probleemstelling wordt beantwoord met behulp van onderstaande onderzoeksvragen. De onderzoeksvragen lopen parallel aan de opbouw van dit rapport en zijn ondergebracht in een aantal deelonderwerpen: kenmerken van de brandstichtingen, kenmerken van het delictgedrag binnen de series en persoonskenmerken. De laatste vragen hebben betrekking op een eventuele samenhang tussen de bevindingen en de implicaties van de bevindingen voor de opsporing.

Kenmerken van de brandstichtingen

- 1 Op welke dagen en tijdstippen worden brandstichtingen gepleegd?
- 2 Welke objecten zijn doelwit van de brandstichtingen?
- 3 Wat zijn de kenmerken van de plaatsen delict?
- 4 Hangen bepaalde delictkenmerken met elkaar samen?

Kenmerken van het delictgedrag

- 5 Hoe is de *modus operandi* van de daders te beschrijven (inclusief het gebruik van hulpmiddelen)?
- 6 Welk geografisch gedrag vertonen de daders (reisgedrag¹⁰ en reisafstand)?
- 7 In hoeverre worden de brandstichtingen individueel dan wel met medeplegers gepleegd? Welke rol spelen eventuele medeplegers?
- 8 In hoeverre is er sprake van delictplanning en waaruit is dit op te maken?
- 9 Is er sprake van een *stepping stone*-ontwikkeling, gelet op de objectgrootte en de gevaarzetting?¹¹

9 Voor de politie blijft een seriezaak actueel zolang deze niet is opgelost (Van den Eshof e.a., 2008).

10 Te denken valt hier aan het *strokermodel* (*marauder*), waarbij de dader binnen zijn eigen woonomgeving branden sticht, en het *forensmodel* (*commuter*), waarbij een dader weg reist uit zijn eigen woonomgeving om elders zijn delicten te plegen (Cantter & Larkin, 1993; Meaney, 2004).

11 Volgens de *stepping stone*-benadering beginnen plegers 'klein' of 'minder ernstig', om na verloop van tijd grotere doelwitten en/of een grotere gevaarzetting te kiezen.

Kenmerken van seriebrandstichters

- 10 Welke leeftijd hebben de daders?
- 11 Wat is de etniciteit van de brandstichters?
- 12 Hoe is hun jeugd te beschrijven wat betreft gezin en school?
- 13 Hoe doen zij het op het gebied van opleiding en werk?
- 14 Hoe is het sociale en relationele leven van de seriebrandstichters te beschrijven?
- 15 Wat is er bekend over hun psychopathologische kenmerken?
- 16 Hoe zien de criminele carrières van de seriebrandstichters eruit?
 - a Hoeveel en wat voor soort politiecontacten en antecedenten hebben de plegers? In hoeverre is er sprake van brandstichtingantecedenten?
 - b Hoe is het verloop van de delictpleging ten opzichte van de leeftijd?
 - c Welke justitiële afdoeningen hebben de plegers gekregen?
- 17 Welke motieven spelen voor de daders een rol bij het brandstichten?

Samenhang en beschouwing

- 18 In hoeverre is er samenhang tussen bepaalde dader- en delictkenmerken?
- 19 Wat zijn de implicaties van de bevindingen voor de opsporing?

1.4 Methode van onderzoek

De onderzoeksvragen worden beantwoord aan de hand van onderstaande onderzoeksmethoden en bijbehorend bronnenmateriaal. Er wordt een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden gebruikt. Wat betreft de persoonskenmerken en delictpatronen van de brandstichters zijn de methoden overwegend kwalitatief. De onderzoeksbronnen en -methoden die zijn gebruikt, kennen hun beperkingen. Deze en andere beperkingen worden hierna toegelicht. Het doel van het onderzoek (met een beperkte steekproef-omvang) is niet om generaliserende uitspraken te doen over alle seriebrandstichters in Nederland.

Literatuurstudie

Op basis van de Nederlandse en internationale literatuur is in kaart gebracht wat reeds bekend is over seriebrandstichting. Omdat weinig literatuur specifiek

is gericht op seriebrandstichters, is tevens de literatuur over brandstichters in het algemeen bestudeerd. Daarbij is aandacht besteed aan zowel bevindingen over de persoon van de dader als kenmerken van de delicten. De daderkenmerken worden meestal onderzocht vanuit het klinische werkveld; de kenmerken van de delicten zijn veelal onderwerp van onderzoek dat zich meer richt op de opsporing dan wel de gedragsanalyse van daders. Voor het literatuuronderzoek zijn wetenschappelijke artikelen en boeken geselecteerd. Er is vooral internationale literatuur beschikbaar over (serie)brandstichting. Daarbij moet opgemerkt worden dat de resultaten niet zonder meer te generaliseren zijn naar de Nederlandse context.

Selectie van afgesloten rechercheonderzoeken

Bij de regionale politiekorpsen zijn in totaal zeventien¹² afgesloten en opgeloste rechercheonderzoeken naar seriebrandstichtingen geselecteerd die plaatsvonden vanaf 2000.¹³ Voor de selectie van geschikte zaken is de eerder weergegeven definitie van seriebrandstichting gehanteerd. Een selectiecriteria was dat de dader(s) voor ten minste twee van de brandstichtingen uit de serie veroordeeld is (zijn). Hiermee is vastgesteld dat het volgens de rechter gaat om daders die twee of meer brandstichtingen hebben gepleegd.¹⁴ De daders zijn binnen de series niet tussentijds veroordeeld. Brandstichtingen gepleegd door jeugdgroepen (meer dan twee personen) en vrouwen zijn buiten beschouwing gelaten. In de literatuur vormen jeugdigen een bijzondere groep daders; vrouwelijke daders komen weinig voor en vormen mogelijk ook een bijzondere groep.¹⁵

Om tot een selectie te komen, zijn de politieregio's verzocht afgesloten zaken van seriebrandstichtingen aan te leveren. Daarbij is gebruikgemaakt van bestaande contacten binnen de recherche, waaronder gedragsanalisten. Daar-

12 Uitgangspunt voor het onderzoek was om tot een minimumaantal van vijftien zaken te komen.

13 De brandstichtingen van alle series samen spelen zich af vanaf 2000 tot en met 2011. De meeste brandstichtingen vinden plaats tussen 2003 en 2010 (94%).

14 Hoewel verschillende zaken *sprees* bevatten (meerdere brandstichtingen op verschillende locaties zonder afkoelperiode), is er bij alle zaken sprake van minimaal twee afzonderlijke brandstichtingen die hebben plaatsgevonden op verschillende dagen (minimaal één etmaal tussen de brandstichtingen).

15 Zo constateren Roe-Sepowitz & Hickie (2011) dat jeugdigen die opzettelijk brandstichten vaak ander probleemgedrag vertonen, zoals het deel uitmaken van wat de onderzoekers 'gang involvement' noemen.

naast is een algemene oproep gedaan op Politie Kennis Net (PKN) met informatie over het onderzoek. Tot slot is zicht verkregen op een aantal andere potentiële zaken via mediaberichtgeving. Op deze wijze is in totaal met 20 politieregio's contact gelegd over 72 potentiële zaken.

Van de 72 gevonden zaken vielen 10 zaken af omdat het seriebrandstichtingen betrof gepleegd door jeugdgroepen, en nog eens 2 zaken met vrouwelijke verdachten. Daarnaast vielen nog vier zaken af omdat de verdachte niet veroordeeld bleek (voor een minimum van twee brandstichtingen). Van de overige 56 zaken bleken bij nadere informatieverstrekking niet alle zaken afgesloten en/of opgehelderd te zijn (bijvoorbeeld onbekend gebleven verdachte of verdachte in hechtenis), kon de juridische status van de zaak niet altijd worden achterhaald en lukte het niet altijd om nader contact te leggen met de recherche. Om deze redenen vielen nog eens 33 zaken af. Uiteindelijk bleven er 23 geschikte zaken over, verdeeld over 10 politieregio's.¹⁶ Daarvan zijn zeventien zaken geselecteerd voor het dossieronderzoek, verdeeld over tien politieregio's.¹⁷

Analyse van recherchedossiers (n=17) en interviews (n=16)

De 17 dossiers bevatten in totaal 311 brandstichtingen. Dit zijn brandstichtingen waarvoor de daders zijn veroordeeld (minimaal twee) of waarvan zij werden verdacht maar niet veroordeeld omdat de rechter onvoldoende bewijs aanwezig achtte. De laatste worden wel meegenomen in het onderzoek vanwege het kleine deel van brandstichtingen waarvoor daders uiteindelijk veroordeeld worden (zie het voorbeeld van de zaak 't Zandt aan het begin van dit hoofdstuk). Een methodologisch bezwaar is dat door de rechter niet is vastgesteld dat alle in het dossier opgenomen brandstichtingen daadwerkelijk door de verdachte zijn gepleegd. Om een brandstichting in het recherchedossier op te nemen, moet de verdenking door de politie echter wel aannemelijk zijn gemaakt. Vanuit het perspectief van de opsporing, bijvoorbeeld met het oog op het ontdekken van patronen in het delictgedrag van de seriebrandstichters, zijn deze brandstichtingen relevant. Een andere beperking van de politieke bronnen is dat we beschikken over zaken

16 De politieregio's Brabant-Noord, Drenthe, Friesland, Groningen, Hollands Midden, Kennemerland, Midden en West Brabant, Noord- en Oost-Gelderland, Utrecht en Zuid-Holland-Zuid.

17 De vooraf gestelde richtlijn voor het aantal onderzoekszaken was vijftien. Bij de eindselectie is onder meer rekening gehouden met de spreiding over de politieregio's en de looptijd van de zaken (recentere zaken verkozen boven oudere zaken).

waarbij de daders tegen de lamp zijn gelopen. Met andere woorden: we beschikken over gegevens van de ‘minst succesvolle’ daders en/of van zaken waar recherche en justitie hun opsporingscapaciteit in hebben geïnvesteerd. Dit bezwaar geldt in het algemeen bij het gebruik van politiegegevens voor onderzoeksdoeleinden. Aan de andere kant bevatten de recherchedossiers unieke en gedetailleerde gegevens over de afzonderlijke brandstichtingen in de series.

De geselecteerde recherchedossiers, met daarin processen-verbaal, verslagen van de forensische opsporing en aanvullende zaaksgegevens, zijn bestudeerd aan de hand van een analyseformat. De onderzoeksvragen vormen de leidraad van het analyseformat, dat bestaat uit twee delen. Het eerste deel bevat vooral kwalitatieve items betreffende de serie in het geheel (zoals de chronologie van de gebeurtenissen, de geografische kenmerken, de context rond de brandstichtingen of de dynamiek tussen twee daders). Het tweede deel bevat een aantal te kwantificeren variabelen die per brandstichting zijn gescoord (zoals object, tijdstip, andere kenmerken van de plaats delict of gebruikte hulpmiddelen). Daarnaast is, voor zover deze gegevens niet in het zaaksdossier waren opgenomen, op basis van het politieke bedrijfsprocessensysteem zicht verkregen op eerdere politiecontacten van de daders. De Basisvoorziening Handhaving (BVH) bevat incidentgegevens en opgemaakte processen-verbaal van verdening van strafbare feiten.¹⁸ Als aanvulling op de bestudeerde zaakdossiers zijn in veertien seriezaken gesprekken gevoerd met zestien betrokken rechercheurs en/of gedragsanalisten. Vragen die niet (volledig) op basis van het politieke dossier konden worden beantwoord, zijn in deze interviews (en in enkele gevallen in korte gesprekken) aan bod gekomen.

De verkregen gegevens zijn deels kwantitatief en deels kwalitatief geanalyseerd. Bij het kwalitatieve deel zijn de onderzoeksresultaten per onderwerp beschreven. Dit geldt vooral voor de items die betrekking hebben op de afzonderlijke series in het geheel, zoals het geografische gedrag van de dader binnen de series, de mate van delictplanning door de verschillende daders, de aanloop tot de brandstichtingen binnen de series en de eventuele ontwikkeling in de modus operandi. De kwantitatieve variabelen hebben betrekking op het totaal aantal brandstichtingen van alle zeventien series ($n=311$). Deze zijn geanalyseerd met behulp van SPSS, waarmee een kwantitatief beeld geschetst kan worden van de kenmerken van alle brandstichtingen.

18 Het politieke informatiesysteem Basisvoorziening Handhaving (BVH) wordt sinds eind 2009 door de 26 politiekorpsen gebruikt om onder andere incidenten en processen-verbaal jegens verdachten te registreren.

Analyse van persoonsdossiers (n=21)

Bij de 17 zaken zijn in totaal 21 daders betrokken (bij 4 van de 17 zaken was een medepleger betrokken). Van deze personen zijn bij het ministerie van Veiligheid en Justitie de persoonsdossiers alsook de uittreksels justitiële documentatie (antecedenten en afdoeningen) opgevraagd, teneinde meer te weten te komen over de kenmerken van de daders. Deze persoonsdossiers bevatten veelal persoonlijkheidsonderzoeken die zijn uitgevoerd door het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie (NIFP) en rapportages van Reclasering Nederland (RN).

De persoonsdossiers zijn bestudeerd aan de hand van een kwalitatief analyseformat, met items over demografische kenmerken van de verdachte, het gezin waarin deze is opgegroeid, gedrag en prestaties op school, contact met leeftijdgenoten, opleiding en werk, (sociale) relaties en psychopathologie. Tevens is in het dossieronderzoek aandacht besteed aan de aanleiding voor de dader voor de brandstichtingen, zijn mogelijke drijfveren, de situationele factoren en tot slot de houding van de dader ten opzichte van de gepleegde seriebrandstichtingen. Daarnaast is per dader een overzicht gemaakt van de justitiële antecedenten en afdoeningen. In de justitiële documentatie worden alleen door het OM aangebrachte zaken geregistreerd. De 'harde' informatie uit de justitiële documentatie is daarom aangevuld met de eerder verkregen 'zachte' politieregistraties in de BVH om zodoende een completer beeld te krijgen van de criminele carrières van de daders. De bevindingen betreffende de persoonskenmerken van de seriebrandstichters zijn beschrijvend van aard.

Interview met een klinisch deskundige (n=1)

Er is een interview gehouden met een wetenschappelijk deskundige met klinische behandelervaring met brandstichters. Dit interview geschiedde aan de hand van een semigestructureerd interviewprotocol.

1.5 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk wordt eerst besproken wat vanuit de internationale literatuur bekend is over (serie)brandstichters en hun modus operandi. In hoofdstuk 3 worden de kenmerken besproken van het totale aantal brandstich-

tingen dat de seriebrandstichters gezamenlijk pleegden. In hoofdstuk 4 wordt de focus verlegd naar de delictpatronen en het delictgedrag van de daders binnen de afzonderlijke series. In hoofdstuk 5 wordt ingegaan op de persoon van de seriebrandstichters. In hoofdstuk 6 worden de delict- en persoonskenmerken met elkaar in verband gebracht. We besluiten het rapport met een beschouwing op de bevindingen en hun relevantie voor de opsporing.

Brandstichters in de literatuur

In dit hoofdstuk bespreken we bevindingen uit eerder (wetenschappelijk) onderzoek over (serie)brandstichters. Naar brandstichters (in het algemeen) is vooral in het buitenland veel onderzoek gedaan vanuit verschillende disciplines. Zo richt de klinische psychologie zich op psychische stoornissen bij brandstichters en op hun behandeling. Vanuit een juridisch-criminologisch perspectief wordt gekeken naar recidive en antecedenten en vanuit het perspectief van de opsporing wordt onderzoek gedaan naar delictkenmerken van brandstichtingen, al dan niet in relatie tot kenmerken van de dader. Daarnaast richten auteurs zich op specifieke subpopulaties zoals jongeren, vrouwen of brandstichtende brandweermannen.

De belangrijkste beperking van de literatuur is dat er zeer veel geschreven is over brandstichters in het algemeen, maar relatief weinig over seriebrandstichters. Vanwege deze beperking zullen we in dit hoofdstuk ook de algemene literatuur over brandstichters bespreken, waarbij we per onderwerp steeds eerst algemene bevindingen over brandstichtingen bespreken en vervolgens ingaan op studies c.q. bevindingen die specifiek betrekking hebben op seriebrandstichters. Daarnaast geldt een aantal methodologische beperkingen, zoals de beperkte vergelijkbaarheid en de representativiteit van specifieke onderzoekspopulaties (forensisch psychiatrische of penitentiaire instellingen), het feit dat vooral de 'minst succesvolle' brandstichters in beeld komen (zij die tegen de lamp zijn gelopen) en de veelal internationale herkomst van studies. De context van de internationale studies is anders dan die in Nederland (te denken valt aan het juridische kader, klimatologische omstandigheden, ruimtelijke ordening en geografische spreiding).

Deze beperkingen in acht genomen, wordt in de eerste paragraaf beschreven wat onder brandstichting en seriebrandstichting kan worden verstaan. In §2.2 komen enkele algemene kenmerken van (serie)brandstichters aan bod. In §2.3 wordt psychopathologie onder brandstichters besproken, gevolgd door een paragraaf over motieven voor (serie)brandstichting. In §2.5 bespreken we onderzoek naar delictgedrag van seriebrandstichters.

2.1 Brandstichting en seriebrandstichting

Brandstichting is strafbaar gesteld in artikel 157 van het Wetboek van Strafrecht als een van de misdrijven waardoor de algemene veiligheid van personen of goederen in gevaar wordt gebracht ('gemeen gevaarlijke delicten').

'Hij die opzettelijk brand sticht, een ontploffing teweegbrengt of een overstroming veroorzaakt, wordt gestraft:

- met gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren of geldboete van de vijfde categorie, indien daarvan gemeen gevaar voor goederen te duchten is;
- met gevangenisstraf van ten hoogste vijftien jaren of geldboete van de vijfde categorie, indien daarvan levensgevaar of gevaar voor zwaar lichamelijk letsel voor een ander te duchten is;
- met levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste dertig jaren of geldboete van de vijfde categorie, indien daarvan levensgevaar voor een ander te duchten is en het feit iemands dood ten gevolge heeft.'

Om te kunnen spreken van brandstichting moet er opzet zijn geweest. Daarnaast is door het brandstichten gevaar voor personen en/of goederen te duchten, waarbij de dader geen weet van of opzet tot een dergelijk gevaar hoeft te hebben gehad. Het element opzet richt zich dus op de handeling van het brandstichten en niet op de gevolgen daarvan (Stapel & De Koning, 2011).¹⁹

Naast het opzetmisdrijf brandstichting wordt het schuld misdrijf van artikel 158 beschreven. De dader is strafbaar als door zijn schuld (door zijn handelen of nalaten te handelen) gevaar is ontstaan door de brand. De schuld van een dader kan zowel liggen in het handelen zelf (bijvoorbeeld met een brandende sigaret naar bed gaan met brand tot gevolg) als in het nalaten van handelen (een machinist van een stoomtrein verzuimt op de in een stoomketel ontstane

19 Wanneer alle goederen die gevaar lopen door een brandstichting de brandstichter zelf toebehoren, is geen sprake van brandstichting zoals geformuleerd in art 157 Sr. Wanneer brandgesticht wordt in een eigen tegen brand verzekerd goed, met tot doel zichzelf of iemand anders ten nadele van de verzekeraar te bevoordelen, is echter wel sprake van een misdrijf: verzekeringsfraude door middel van brand (art 328 Sr).

druk te letten) (Schoenmakers e.a., 2010). In dit onderzoek staat het opzetartikel 157 Sr centraal.²⁰

Het onderscheid tussen opzet en schuld geldt tevens in de Angelsaksische literatuur, waar het opzetdelict *arson* zich onderscheidt van *firesetting* doordat in het eerste geval opzettelijkheid een vereiste is (Palmer e.a., 2005; Stambaugh & Styron, 2003). In het geval van jeugdigen wordt onderscheid gemaakt tussen jongeren die per ongeluk brand veroorzaken (spelen met vuur) en jongeren die bewust brandstichten (Canter & Almond, 2002).

Seriebrandstichting

Seriebrandstichting is niet als zodanig door de wetgever gedefinieerd en in de internationale literatuur kan geen eenduidige definitie van seriebrandstichting worden gevonden. Bovendien worden er verschillende begrippen gebruikt om herhaaldelijke brandstichting aan te duiden, zoals *serial arson*, *multiple fire setting* en *recidivistic arson* (Jackson e.a., 1987; Kocsis, 2006; Richie & Huff, 1999). Vaak wordt in de literatuur simpelweg gesproken over brandstichters (*arsonists* of *fire-setters*). De gemeenschappelijke noemer van de verschillende studies, begrippen en definities is dat de pleger (dader of verdachte) zich herhaaldelijk schuldig maakt aan brandstichting.

Het gebrek aan consensus in de literatuur heeft onder andere betrekking op het aantal (soortgelijke) misdrijven dat vereist is om van een serie te kunnen spreken en het tijdsbestek waarbinnen een serie plaatsvindt. Het minimum aantal delicten dat wordt genoemd om te kunnen spreken over een serie varieert van twee (Morton & Hilts, 2008; Schoenmakers e.a., 2010; Van den Eshof e.a., 2008), drie (Douglas e.a., 2006; Edwards & Grace, 2006; Kocsis & Cooksey, 2002) tot meer (Kocsis & Irwin, 1997). Zo spreekt de FBI in 2006 nog van een seriemisdrijf wanneer minimaal drie (soortgelijke) misdrijven aan dezelfde dader(s) kunnen worden toegeschreven, deze op verschillende locaties worden gepleegd en er sprake is van een emotionele afkoelperiode (Douglas e.a., 2006). Later stellen auteurs van de FBI – in ieder geval bij seriemoord – uit te gaan van een minimum van twee soortgelijke delicten gepleegd door dezelfde

20 Andere artikelen in het Wetboek van Strafrecht gerelateerd aan brandstichting en brand zijn de artikelen 159 (belemmeren van blussen), 285 (dreigen met brandstichting), 328 (verzekeringsfraude d.m.v. brand), 428 (onroerend goed verbranden zonder verlof) en 429 (veroorzaken van brandgevaar).

dader (Morton & Hilts, 2008). Ook anderen gaan – in dit geval bij serieverkrachting – uit van een minimum van twee gelijksoortige delicten (Van den Eshof e.a., 2008). Kocsis (2006; Kocsis & Irwin, 1997) stelt dat het onwenselijk is seriematigheid te bepalen op basis van het aantal gepleegde delicten. Het onderscheidende van serieplegers is volgens hem de psychologische neiging tot het plegen van dezelfde misdrijven volgens een bepaald patroon. De innerlijke geneigdheid tot gedrag is, met andere woorden, belangrijker dan het achteraf getelde aantal misdrijven.²¹

Veelal wordt in bestaande onderzoeken geen nader onderscheid gemaakt tussen brandstichtingen binnen een *spree* (meerdere gelijksoortige delicten op verschillende locaties direct achter elkaar gepleegd)²² of brandstichtingen die door een bepaalde afkoelperiode van elkaar zijn gescheiden (Douglas e.a., 2006). Een afkoelperiode kan volgens Douglas e.a. (2006) variëren van enkele uren tot enkele weken. Van den Eshof e.a. (2008) achten de looptijd van de serie en het interval tussen afzonderlijke misdrijven – in ieder geval bezien vanuit de opsporing – niet relevant voor de afbakening. Een serie blijft actueel zolang deze niet is opgelost. Zij spreken van een seriemisdrijf (i.c. serieverkrachting) wanneer ‘een dader twee of meer misdrijven heeft gepleegd en tussentijds niet is gepakt’. Schoenmakers e.a. (2010) sluiten zich voor seriebrandstichting bij deze definitie aan, waaronder zij ook pogingen tot brandstichting scharen.

Zoals reeds in het vorige hoofdstuk is vermeld, spreken we in de afbakening van dit onderzoek over seriebrandstichting ‘wanneer dezelfde dader(s) twee of meer afzonderlijke (pogingen tot) brandstichtingen volgens artikel 157 Sr heeft/hebben gepleegd en daarvoor tussentijds niet is/zijn veroordeeld’ (zie §1.3.1). Hiermee maken we impliciet een onderscheid tussen seriematigheid en recidive. Er is sprake van recidive wanneer een dader na een veroordeling voor een bepaald misdrijf en/of na behandeling opnieuw een (soortgelijk) misdrijf pleegt.

Een brandstichter kan zich eenmalig aan brandstichting schuldig maken (enkelvoudige brandstichter, *first offender*), na een veroordeling wederom de fout ingaan (recidivist) of een reeks aan brandstichtingen hebben gepleegd (serie-

21 Hoewel wij ons kunnen vinden in het argument van Kocsis dat het seriële aspect van misdrijven (mede) gelegen is in de psychologische gedragsneiging van de dader, is het voor het doel van wetenschappelijk onderzoek noodzakelijk een objectief criterium te hanteren.

22 In het geval van seriemoord spreken Douglas e.a. (2006) bij meerdere moorden zonder afkoelperiode op dezelfde locatie over een massamisdrijf (*mass murder*).

brandstichter). In de wetenschappelijke literatuur blijft het vaak onduidelijk op welk type brandstichters de onderzoeksbevindingen betrekking hebben.²³

2.2 Algemene kenmerken

In deze paragraaf komen achtereenvolgens de demografische kenmerken, de sociale vaardigheden en de criminele carrières van (serie)brandstichters aan bod.

Demografische kenmerken

Het meeste onderzoek richt zich op de kenmerken en de achtergronden van brandstichters in het algemeen. Op basis van een review van de literatuur concluderen Gannon & Pina (2010): ‘Firesetters are generally younger than non-firesetting criminals.’²⁴ Gemiddelde leeftijden lopen in studies uiteen. Häkänninen e.a. (2004) komen op basis van een onderzoek onder 189 Finse brandstichters tot een gemiddelde leeftijd van 25 jaar. Maar meer dan een kwart van de brandstichters was ten tijde van het delict jonger dan zestien jaar. Schoenmakers e.a. (2010) schetsen een daderprofiel op basis van het Nederlandse politieregistratiesysteem HKS. Zij constateren dat verdachten van brandstichting die in dit systeem zijn opgenomen – dit zijn niet per definitie serie-daders – gemiddeld 21 jaar oud zijn. Daarnaast is er sprake van een grote spreiding in leeftijd en is de meest voorkomende leeftijd van brandstichters vijftien jaar. De onderzoekers concluderen dan ook dat een groot aantal personen op jonge leeftijd een brand sticht. Uit Nederlands onderzoek bij een ambulance forensisch psychiatrische instelling blijkt dat aangemelde brandstichters gemiddeld dertig jaar oud zijn (Dings, 2005; Bos & Van Horn, 2007). Omdat minderjarige daders buiten de onderzoekspopulatie vielen, geven de cijfers geen volledig beeld van de totale populatie brandstichters.

Brandstichters zijn, zo blijkt uit internationaal onderzoek, voornamelijk

23 We verwijzen hierbij naar de Engelse termen *serial arson*, *multiple fire setting* en *recidivistic arson* uit de buitenlandse literatuur, zoals genoemd aan het begin van deze paragraaf. Deze termen hebben echter betrekking op verschillende onderzoeken en worden niet zozeer als onderscheidende categorieën gebruikt.

24 Gannon & Pina (2010), p. 225.

blanke mannen. De ratio mannen ten opzichte van vrouwen is circa 6:1 (Bennet & Hess, 1984; Bourget & Bradford, 1989; Gannon & Pina, 2010; Lewis & Yarnell, 1951; Ritchie & Huff, 1999; Rix, 1994; Stewart, 1993). Verder hebben brandstichters doorgaans een lage sociaal-economische status en is het opleidingsniveau laag (Doley, 2003; Hurley & Monahan, 1969; Rice & Harris, 1991; Ritchie & Huff, 1999; Wolford, 1972).

In enkele onderzoeken bestaat de populatie specifiek uit seriebrandstichters. Ook in deze onderzoeken zijn seriebrandstichters grotendeels man. In Amerikaans onderzoek van Sapp e.a. (1996) onder 83 seriebrandstichters – in het onderzoek gedefinieerd als personen die minimaal 3 brandstichtingen pleegden met een tussenliggende afkoelperiode – is 94% man. In een studie van Edwards & Grace (2006) onder 44 seriebrandstichters in Nieuw-Zeeland is 89% man.

Sociale vaardigheden

Over brandstichters in het algemeen wordt in de buitenlandse literatuur gesteld dat zij weinig assertief en sociaal vaardig zijn, weinig zelfvertrouwen hebben en hoog impulsief zijn (Jackson e.a., 1987; Gannon & Pina, 2010). Zij zouden naar verwachting minder vaak getrouwd zijn. Wanneer zij wel getrouwd zijn, ontbreekt het de brandstichters aan vaardigheden om een gezonde interpersoonlijke relatie met hun partner te onderhouden (Davis & Lauber, 1999). Jackson e.a. (1987) signaleren dat brandstichters in het verleden bijna allemaal gepest zijn door leeftijdgenoten, sociaal geïsoleerd zijn en/of zich sociaal afgevoelen.²⁵ Vanwege hun gebrek aan assertiviteit, zelfwaardering en sociale vaardigheden zijn de brandstichters slecht in staat om met alledaagse problemen om te gaan. Dat kan resulteren in vijandigheid en agressiviteit die gericht is op objecten (niet zozeer op personen). Sommige buitenlandse onderzoekers merken op dat brandstichters een lage frustratie-tolerantiedrempel hebben, wat erop kan duiden dat zij brandstichten om zich emotioneel te uiten (Gannon & Pina, 2010).

Ook in de Amerikaanse studie van Sapp e.a. (1996) hebben de seriebrandstichters moeite met interpersoonlijke contacten, zowel op school als in rela-

25 De auteurs baseren zich op studies naar pathologische brandstichting en op hun eigen klinische ervaring met brandstichters in een bewaakte behandelsetting.

ties. Er wordt gesteld dat de veelheid aan problemen voor de meeste seriebrandstichters zeer ernstig is.

Criminele carrières

Nederlandse brandstichters beginnen hun criminele carrière volgens politieregistraties eerder, in vergelijking met de totale groep verdachten van alle geregistreerde delicten (Schoenmakers e.a., 2010).²⁶ Met betrekking tot de criminele carrière kan onderscheid gemaakt worden tussen generalisten en specialisten. Bij generalisten zijn brandstichtingen onderdeel van een breder delictpatroon, waaronder gewelds- en vermogensmisdrijven. Specialisten maken zich schuldig aan één type delict, in dit geval brandstichting. In Nederland onderzochten Bos & Van Horn (2007) een populatie brandstichters (n=100) bij de forensisch psychiatrische kliniek De Waag. Twee derde van de brandstichters is te kenmerken als generalist (66%, n=66) en een derde als specialist (34%, n=34). Ook uit verscheidene buitenlandse onderzoeken blijkt dat brandstichters zich in de regel niet alleen aan brandstichting schuldig maken, maar daarnaast andere delicten plegen (Rice & Harris, 1996; Ritchie & Huff, 1999; Hill e.a., 1982; Sapsford, Banks & Smith, 1978; Soothill, Ackerley & Francis, 2004).²⁷ Het criminele verleden van de generalisten lijkt meer op dat van vermogensplegers dan op dat van geweldplegers. Er zijn wel brandstichters die recidiveren met een gewelddadig delict en agressie lijkt een rol te spelen bij het brandstichten, hoewel deze agressie vermijdend van aard is (Gannon & Pina, 2010).

De seriebrandstichters uit de studie van Sapp e.a. (1996) beginnen hun carrière op jonge leeftijd: een ruime meerderheid (59%) sticht de eerste brand voor het achttiende levensjaar. De meest voorkomende leeftijd van de eerste brandstichting is veertien jaar. Bovendien heeft 45% al eenmaal of vaker brandgesticht voor het twaalfde jaar. Volgens Sapp e.a. (1996) stopt de grootste groep seriebrandstichters na hun negentiende met brandstichten. Degenen die doorgaan, stichten vaker branden.

26 Op basis van het HKS; brandstichters zijn verdachten met minimaal één antecedent brandstichting in 2007.

27 Daarbij dient wel te worden opgemerkt dat het strafrechtelijk verleden van brandstichters zich in de regel niet kenmerkt door (interpersoonlijk) geweld (Jackson e.a., 1987; Räsänen e.a., 1995; Soothill e.a., 2004; Schoenmakers e.a., 2010; Hol, 2010).

2.3 Psychopathologie en recidive

Binnen de DSM-IV-TR²⁸ wordt naar brandstichting verwezen onder het mom van opzettelijke vernieling van goederen (kenmerkend voor kinderen of adolescenten die zijn gediagnosticeerd met *conduct disorder*) en pyromanie (een stoornis in de impulscontrole niet anders omschreven). Om tot een diagnose van pyromanie te komen, dient volgens de DSM-IV-TR aan zes criteria te worden voldaan:

- opzettelijke en doelgerichte brandstichting bij meer dan één gelegenheid;
- spanning of opgewonden stemming voor de brandstichting;
- gefascineerd zijn door, belangstelling hebben voor, nieuwsgierigheid naar of aangetrokken worden door vuur en de situatie eromheen (zoals de apparatuur voor de bestrijding van de brand, handelingen en gevolgen);
- lust, bevrediging of opluchting tijdens het brandstichten of bij het kijken naar of deelnemen aan de gevolgen;
- het brandstichten wordt niet begaan om geldelijk gewin, als een uiting van een sociopolitieke ideologie, om een misdrijf te verbergen, als uiting van woede of wraak, om de eigen levensomstandigheden te verbeteren, als reactie op een waan of hallucinatie of als gevolg van een oordeelstoornis (zoals dementie, zwakzinnigheid of intoxicatie);
- het brandstichten is niet beter te verklaren door een gedragsstoornis, een manische episode of een antisociale persoonlijkheidsstoornis.

In de meeste internationale onderzoeken worden brandstichters in het algemeen niet met pyromanie gediagnosticeerd (Leong, 1992; Geller & Bertsch, 1985; Prins e.a., 1985) en ligt het percentage pyromanen, met 3 tot 10% van de onderzoekspopulatie, laag (Lindberg e.a., 2005; Ritchie & Huff, 1999). Hoewel dit vooral in het verleden is verondersteld, blijkt uit tot op heden uitgevoerd onderzoek geen verband tussen brandstichting en seksuele opwinding (zie bijvoorbeeld Doley, 2003), ondanks het bestaan van een enkele casus die daarop lijkt te wijzen (Rice & Harris, 1991; Rix, 1994).

28 De *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM) is een classificatiesysteem voor psychische stoornissen, ontwikkeld onder verantwoordelijkheid van de American Psychiatric Association. Het geldt in de meeste landen als de standaard. Met de introductie van de DSM in de twintigste eeuw werd meer eenheid gebracht in de verschillende diagnoses en werd duidelijk van welke en hoeveel symptomen sprake moest zijn voordat een bepaalde diagnose mocht worden gesteld. De editie die momenteel in gebruik is, is de DSM-IV-TR (APA, 2000). De DSM-V wordt in 2013 verwacht. Zie ook §5.8.3.

Ritchie & Huff (1999) stellen dat andere psychische stoornissen een belangrijke oorzaak van brandstichtingen zijn. Brandstichters krijgen op basis van de DSM-IV-TR verschillende diagnoses. Binnen de populatie brandstichters worden de diagnoses gedragsstoornis (*conduct disorder*) en antisociale persoonlijkheidsstoornis het meest gesteld (APA, 2000; Bradford, 1982; MacKay e.a., 2006; Repo & Virkkunen, 1997; Sakheim & Osborn, 1999). Daarnaast komen schizofrenie (Geller, 1987; McKerracher & Dacre, 1966; Ritchie & Huff, 1999; Virkkunen, 1974), middelenafhankelijkheid (Grant & Kim, 2007; Räsänen e.a., 1996; Ritchie & Huff, 1999), affectieve stoornissen (Geller, 1987; Grant & Kim, 2007; Ritchie & Huff, 1999), angststoornissen (Grant & Kim, 2007) en andere persoonlijkheidsstoornissen (Bartnett & Spitzer, 1994; Lindberg e.a., 2005; Virkkunen e.a., 1989) voor bij brandstichters in het algemeen.

De vraag is in hoeverre de gevonden psychopathologie exclusief is voor brandstichters. Uit Nederlands onderzoek van Labree e.a. (2010) blijkt dat brandstichters en personen die zich schuldig maken aan onder andere levens- en zedendelicten qua psychopathologie nauwelijks verschillen. Zij baseren hun conclusies op onderzoek onder 25 brandstichters en een controlegroep (n=50) die beiden in een forensisch psychiatrische instelling zijn opgenomen. De onderzoekers stellen dat hun bevindingen vanwege de kleine, bijzondere steekproef met voorzichtigheid geïnterpreteerd dienen te worden. Brandstichters in een forensisch psychiatrische setting lijken in vergelijking met andere daderpopulaties wel significant meer problemen te hebben met alcoholgebruik.

Specifiek ten aanzien van seriebrandstichters is er opvallend weinig bekend over psychopathologie. Wellicht ten overvloede wijzen we erop dat seriebrandstichters veelal deel uitmaken van de totale populatie brandstichters die in een forensisch psychiatrische setting worden onderzocht.

Recidive

In diverse studies is nagegaan in hoeverre brandstichters die naar aanleiding van hun delicten een behandeling hebben ondergaan, opnieuw met de politie in aanraking komen vanwege het plegen van nieuwe delicten en/of opnieuw door de rechter worden veroordeeld. Daarbij kan onderscheid worden gemaakt tussen specifieke recidive (nieuwe arrestatie/veroordeling voor brandstichting) en algemene recidive (nieuwe arrestatie dan wel veroordeling, ongeacht delictsoort), analoog aan het eerder genoemde onderscheid tussen specialisten en generalisten. In de literatuur over recidive onder brandstichters wordt geen

onderscheid gemaakt tussen brandstichters in het algemeen en seriebrandstichters. Met andere woorden: de literatuur over recidive omvat beide groepen.

Het percentage brandstichters dat opnieuw wordt veroordeeld voor brandstichting varieert in de internationale literatuur van 4,5 tot 7%. Het percentage dat met andere delicten recidiveert, schommelt tussen de 52 en 73% (Barnett e.a., 1999; Dings, 2005; Soothill & Pope, 1973). Bos & Van Horn (2007) deden onderzoek onder 100 Nederlandse brandstichters die werden behandeld bij de forensisch psychiatrische kliniek De Waag. De vooraf ingedeelde generalisten recidiveerden vaker met niet-brandstichting (41%) dan specialisten (18%).²⁹

Verder is onderzocht welke factoren het risico op recidive verhogen. De antisociale persoonlijkheidsstoornis geldt als een goede voorspeller van toekomstige brandstichtingen (Lindberg e.a., 2005) en komt, zoals eerder gesteld, veel voor onder brandstichters (APA, 2000; Bradford, 1982; MacKay e.a., 2006; Repo & Virkkunen, 1997; Sakheim & Osborn, 1999). Op basis van onderzoek onder behandelende psychiaters (n=54) hebben Sugarman & Dickens (2009) verschillende factoren in beeld gebracht die het risico op (specifieke) recidive van brandstichters kunnen beïnvloeden. Op basis van klinische indrukken van psychiaters onderscheiden zij drie clusters van variabelen die een verschillende kans op recidive geven. Deze hebben we schematisch weergegeven in tabel 2.1.

Tabel 2.1: Invloedfactoren op het recidiverisico van brandstichters

Gemiddeld recidiverisico	Middelhoog recidiverisico	Hoog recidiverisico
• Nalaten de brandweer te bellen• Nalaten de brand te blussen• Aanrichten van veel schade	• Opzet bij het veroorzaken van brand• Gebruik brandversnellende middelen• Meerdere branden stichten in korte tijd• Meerdere branden stichten op dezelfde locatie• Meerdere brandhaarden• De diagnose pyromanie (ICD-10)³⁰	• Het in brand steken van een bewoond gebouw• Opgenschijnlijke intentie om levens in gevaar te brengen

29 8% van de totale groep brandstichters recidiveerde binnen twaalf jaar met brandstichting, 17% recidiveerde met geweldsmisdrijven en 26% met andere delicten.

30 *International classification of diseases and health related problems*, versie 10. ICD-10 is een internationale registratie van medische diagnoses (bron: www.icd10.nl).

2.4 Motieven

In de jaren 1930 werd brandstichting door Freud opgevat als seksueel afwijkend gedrag. Een aantal studies vindt een relatie tussen seksuele opwindning en vuur (Lewis & Yarnell, 1951; Inciardi, 1970), maar ten aanzien van deze bevinding bestaat veel methodologische kritiek. Tegenwoordig is de overtuiging dat een seksueel motief voor brandstichting zeldzaam is (Williams, 2005). Vanaf eind 1960 wordt brandstichting verklaard als een uiting van opgepote agressie dan wel frustratie. Halverwege de jaren 1980 komt er meer aandacht voor de invloed van de omgeving in relatie tot het aanleren van ongepast gedrag, zo ook bij brandstichting.

In de hedendaagse literatuur wordt een veelheid aan motieven voor brandstichting (in het algemeen) onderscheiden, zoals vandalisme/baldadigheid, wraak, terrorisme, spanning, financieel gewin en het verhullen van een ander misdrijf door het vernietigen van bewijs op een plaats delict (bijvoorbeeld Day, 2001; Douglas e.a., 1992; Fritzson, 1998; Kidd, 1996; Prins, 1985; Rix, 1994; Williams, 2005). De motieven vormen vaak de basis voor typologieën van brandstichters (Canter & Almond, 2002). Wraak of boosheid wordt door verschillende auteurs als primair motief voor brandstichting beschouwd (Koenraadt, 2009; Prins, 1996; White, 1992). Het zou volgens sommige studies voor 40% of meer van de brandstichters gelden (Gannon & Pina, 2010; Pisani, 1982; Rice & Harris, 1991; Sapp e.a., 1998). Dickens e.a. (2007) vinden in hun studie dat 56% van het totaal aantal daders (n=167) aangeeft door wraak of boosheid te zijn gemotiveerd. Huff e.a. (1997) rapporteren onder 81 brandstichters onder andere gevoelens van boosheid (33%), blijdschap (10%), angst (9%), frustratie (6%) en neerslachtigheid (4%) in relatie tot het brandstichten. In veel gevallen gaat het om een combinatie van gevoelens. Geller (2008) onderscheidt nog twee categorieën brandstichtingen. Deze zijn geassocieerd met psychische stoornissen en met medische of neurologische stoornissen.

Motieven die kunnen voorkomen onder seriebrandstichters zijn (in willekeurige volgorde): geldelijk gewin, verhullen van een ander misdrijf, een ideologisch motief, erkenning/aandacht, wraak, opwindning of spanning en vandalisme (zie bijvoorbeeld Davis & Lauber, 1999; Geller, 2008; Kocsis, 2002; Sapp e.a., 1996; Sapp e.a., 1998; Wood, 2000). In de studie van Sapp e.a. (1998) blijkt wraak het meest voorkomende motief (41%), gevolgd door opwindning (31%) en vandalisme (7%).

Voorbeelden van motieven bij seriebrandstichters

- Wraak: wraak kan specifiek gericht zijn op een persoon, groep of instelling. Ook kan wraak niet specifiek gericht zijn en gelden voor de maatschappij als geheel. Bijvoorbeeld wanneer de dader zich onheus bejegend voelt door de maatschappij (Davis & Lauber, 1999). Dit maakt het motief complex.
- Aandacht of erkenning: de seriebrandstichter gaat te werk vanuit een roep om hulp, een behoefte aan aandacht of het zoeken naar erkenning (Day, 2001). Hieraan wordt ook wel een heroïsch motief gekoppeld. Bijvoorbeeld wanneer een lid van de vrijwillige brandweer een brand sticht om deze vervolgens zelf te melden en/of te kunnen blussen. Dit heroïsche motief kan deels overlappen met het spanningsmotief.
- Opwindings/spanning: het oproepen van spanning en sensatie door middel van vuur en alles wat daaromheen ontstaat.
- Vandalisme: veelal jeugdigen die opzettelijk brandstichten uit baldadigheid. Vooral voertuigen, onbewoond onroerend goed, scholen, fabrieken, winkels en afval op straat in zijn het doelwit.
- Ideologisch: de dader sticht brand om een (politieke) ideologie uit te dragen, zoals het in brand steken van een nertsenfokkerij door dierenactivisten.
- Geldelijk gewin: er wordt brandgesticht om er materieel dan wel financieel op vooruit te gaan, bijvoorbeeld door het opstrijken van verzekeringsgeld (Kocsis, 2002; Kocsis & Irwin, 1997).
- Verhullen van een misdrijf: er wordt brandgesticht om sporen van een ander delict uit te wissen of om de aandacht af te leiden van een ander delict. De brandstichting is dan ondergeschikt aan een ander delict. Ook dit motief kan voorkomen bij seriebrandstichters als onderdeel van de vaste *modus operandi*.

In de praktijk zijn de motieven niet wederzijds uitsluitend, want er kan overlap zijn. De seriebrandstichters lijken in veel gevallen brand te stichten vanuit een expressief motief (met uitzondering van het verhullen van een misdrijf en geldelijk gewin) en met hun brandstichtingen emoties te uiten (Schoenmakers e.a., 2010). Geller (1992) spreekt in dit verband over *communicative arson* (Davis & Lauber, 1999).

Een bijzonder motief in dit licht is het heroïsch motief (Kidd, 1996; Rix, 1994). Het heroïsch motief kan samenhangen met het zoeken naar opwindings

of spanning (Cabe, 1996), maar (daarnaast) ook met het verkrijgen van aandacht en/of erkenning. Personen die brandstichten om op positieve wijze in het middelpunt van de belangstelling te staan, zijn volgens Canter & Almond (2002) doorgaans mannelijk, tussen de 25 en 35 jaar oud en werkzaam in de beveiligingsbranche of aanverwante sectoren.

Brandstichtende brandweerman

Een opvallend type (serie)brandstichter is de brandstichtende brandweerman. Volgens Ten Broeke (2009) is ongeveer 10% van de brandstichters in de klinische setting gelieerd aan de brandweer. In Amerika is meer onderzoek naar deze groep daders uitgevoerd. In het bijzonder worden daarbij *wildfires* (bos-, gras- en heidebranden) genoemd. Van de *wildfires* zou 10 tot 20% worden gesticht door brandweermannen (Geller, 2008). Brandstichtende brandweermannen zouden vooral jeugdige mannen zijn met een instabiele jeugd. Net als brandstichters in het algemeen hebben zij gebrekkige sociale en interpersoonlijke vaardigheden, het onvermogen om stabiele relaties aan te gaan en kan er sprake zijn van persoonlijke problemen of stress (Huff, 1994; Stambaugh & Styron, 2003).

Huff (1994) onderscheidt op basis van onderzoek onder 25 brandstichtende brandweermannen drie motieven die ook Cabe (1994) in de praktijk herkent: wraak, profijt³¹ en opwinding. Opwinding is het meest gevonden motief (89%), vooral bij jeugdige brandweerlieden. Binnen deze categorie ligt ook het zoeken naar waardering of de wens om als held te worden gezien, besloten (Stambaugh & Styron, 2003).³² Profijt en wraak komen veel minder voor (Huff, 1994). Een gemeenschappelijk thema in zaken met brandstichtende brandweermannen zou verveling zijn, die met het stichten van branden wordt doorbroken (Geller, 2008).

2.5 Delictgedrag

In deze paragraaf gaan we in op de delictkenmerken van seriebrandstichtingen en de *modus operandi* van de daders, zoals die in de literatuur aan bod komen.

31 In sommige staten krijgen vrijwillige brandweerlieden per uitruk een bepaald bedrag.

32 De brandstichtingen kunnen in het streven naar heldendom steeds ernstiger worden (Geller, 2008).

Er wordt overwegend onderzoek naar seriebrandstichtingen besproken. Daarnaast bespreken we het geografisch profileren op basis van het reisgedrag van seriebrandstichters en de toepassing van gedragsprofilering, teneinde brandstichtingen met elkaar in verband te brengen.

2.5.1 Delictkenmerken en *modus operandi*

Pleegperiode

Hoewel seriebrandstichters op alle dagen van de week branden stichten, gebeurt dit iets vaker in het weekend en op vrije dagen (Sapp e.a., 1998). Nederlands onderzoek naar seriebrandstichting (10 series, 87 branden) levert een minder eenduidig beeld op. Qua pleegdagen zijn er geen uitschieters. Wel valt op dat op zaterdagen weinig (5%) brandstichtingen plaatsvinden. Daarnaast vinden brandstichtingen overwegend (88%) plaats tussen 12 uur en middernacht (Klinkhamer, 2011). Dit wijkt af van de onderzoeksbevinding van Santtila, Fritzson & Tamelander (2004), die aantonen dat 39% van de door Finse seriebrandstichters gestichte branden ($n=248$) 's nachts wordt gepleegd. Mogelijk speelt de periode van het jaar ook een rol bij seriebrandstichtingen. Uit Nederlands onderzoek van Klinkhamer (2011) blijkt dat in de periode van 2005 tot en met 2009 meer dan vier op de tien (44%) brandstichtingen plaatsvinden in februari, april en mei.

Delictplanning en objectkeuze

Canter & Fritzson (1998) achten brandstichtingen gepland wanneer de dader bijvoorbeeld materialen om brand te stichten heeft meegenomen naar de plaats delict of wanneer de dader handelingen heeft verricht om de ontdekking van zijn persoon te voorkomen, zoals het dragen van handschoenen. Dit was in hun studie in ruim de helft van de brandstichtingen het geval (waarbij niet specifiek werd gekeken naar seriebrandstichtingen).

Sapp e.a. (1996) rapporteren dat bijna de helft van de door hen onderzochte seriebrandstichters ($n=83$) het huis verlaat met de intentie brand te stichten en te kennen geeft dat de branden opzettelijk en voorbereid waren. Ruim een derde van de onderzochte groep zegt de delicten impulsief te plegen. Wat betreft voorbereidingen om herkenning te voorkomen, had minder dan een vierde van de seriebrandstichters specifieke handelingen verricht (handschoenen dragen, bewijsmateriaal verwijderden, vermomming).

In hetzelfde onderzoek van Sapp e.a. (1996) was het object in de meeste gevallen een bedrijfspand (18%), gevolgd door beschoeiing of bosschage (17%), voertuigen (16%), andersoortige panden (15%), woonhuizen (11%) en andere soorten doelwitten. Klinkhamer (2011) gebruikt een andere indeling. Daaruit komt naar voren dat van alle brandstichtingen ($n=87$) meer dan een zesde (18%) gericht is op beplanting en in bijna een derde van de gevallen (31%) plaatsvindt in of rondom de woning (schuttingen en coniferenhagen). Uit onderzoek van Krikke (2010) blijkt dat seriebrandstichters in de meeste gevallen (76%) een willekeurig object kiezen en geen relatie hebben met het slachtoffer (84%). Hiermee onderscheiden zij zich van enkelvoudige brandstichters.

Vervoermiddel

De meerderheid van de seriebrandstichters in de Verenigde Staten gaat te voet naar de plaats delict (61%; Sapp e.a., 1996). Een vijfde gebruikt gemotoriseerd vervoer (20%). Slechts een klein deel benut de fiets (5%). Mogelijk als gevolg van andere ruimtelijke kenmerken van het Finse landschap, komen Santtila e.a. (2004) tot een andere verdeling van de door seriebrandstichters gebruikte vervoermiddelen. Uit hun onderzoek blijkt dat seriebrandstichters zich bij het totaal aan gestichte branden ($n=248$) in 45% van de gevallen te voet naar de plaats delict begeven; in mindere mate doen zij dit per fiets (18%) of met gemotoriseerd vervoer (13%). Een kleine groep is al op de plek van de brandstichting aanwezig (8%) en de overigen gebruiken meerdere vervoermiddelen. Schoenmakers e.a. (2010) constateren uit interviews met rechercheurs en enkele casussen dat seriebrandstichters in Nederland regelmatig de fiets gebruiken en/of lopend zijn. Een verklaring daarvoor is dat de geografische spreiding en het landschap in Nederland anders zijn. Bovendien is de fiets hier een veel gangbaarder vervoermiddel. In de buitengebieden in Nederland gebruiken seriebrandstichters tevens gemotoriseerd vervoer, vooral omdat de te overbruggen afstanden groter zijn.

De invloed van alcohol

Bij seriebrandstichters of recidiverende brandstichters wordt vastgesteld dat zij veelal onder invloed zijn van alcohol en/of andere middelen ten tijde van de

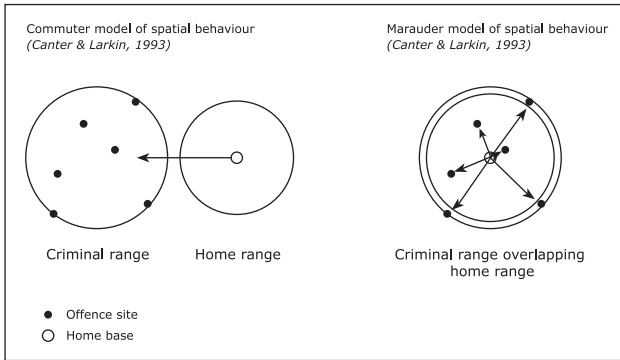
brandstichting. Zo blijkt uit onderzoek van Lindberg e.a. (2005) onder mannelijke recidiverende brandstichters (n=90) dat 68% ten tijde van het delict onder invloed van alcohol is. Dit zijn personen die voorafgaand aan de opname in een forensisch psychiatrische behandelinstelling meerdere brandstichtingen hebben gepleegd. Verschillende onderzoekers (Sapp e.a., 1996; Santtila e.a., 2004) concluderen dat bijna de helft van de seriebrandstichters alcohol heeft gebruikt voorafgaand aan de brandstichting.³³ Ook in Nederlands onderzoek komt alcoholinname voorafgaand aan het delict als opvallend kenmerk naar voren bij seriebrandstichting (Schoenmakers e.a., 2010).

2.5.2 Reisgedrag seriebrandstichters en geografische profilering

Geografisch profileren behelst de analyse van een reeks delictlocaties, om daarmee uitspraken te kunnen doen over de meest waarschijnlijke verblijfplaats van de dader (Rossmo, 2000). Een theorie die het delictgebied en het bijbehorend reisgedrag van daders beschrijft, is de *circle theory of environmental range*, ontwikkeld door Canter & Larkin (1993). De theorie maakt een onderscheid tussen het cirkelvormige delictgebied (*criminal range*), het gebied dat alle plaatsen delict van de dader bevat, en het cirkelvormige woongebied (*home range*), het gebied dat de dader kent en waarbinnen zijn dagelijks leven zich afspeelt. Om het delictgebied te bepalen, wordt een cirkel getrokken die de twee verst van elkaar gelegen plaatsen delict doorsnijdt. De hypothese is dat de verblijfplaats van de dader binnen deze cirkel ligt.

Daarnaast wordt onderscheid gemaakt tussen reizende daders (*commuters* ofwel forenzen) en daders die de delicten in hun woonomgeving plegen (*marauders* ofwel stropers) (Canter & Larkin, 1993). In het forensmodel reist de dader buiten zijn woongebied om de delicten te plegen. Het delict- en woongebied overlappen elkaar niet. In het stropermodel is er overlap tussen het woon- en het delictgebied. De plaatsen delict zijn gesitueerd rondom de woonlocatie van de dader. In figuur 2.1 wordt het verschil tussen deze twee modellen weergegeven.

33 Bovendien rapporteert een derde (32%) van de seriebrandstichters ten tijde van de brandstichting meer alcohol te hebben gebruikt dan gebruikelijk (Sapp e.a., 1996) Later rapporteren Sapp e.a. (1998) soortgelijke cijfers.

Figuur 2.1: Stroper- en forensmodel (Canter & Larkin, 1993), afgeleid van Edwards & Grace (2006)

Hoewel de modellen oorspronkelijk zijn ontwikkeld ter ondersteuning van de opsporing van serieverkrachters, blijkt deze methode ook toepasbaar op andere seriemisdrijven, waaronder seriemoord en -brandstichting. Kocsis & Irwin (1997) onderzochten in welke mate seriebrandstichters, -verkrachters en -woninginbrekers te typeren zijn als forens of stroper. Ruim 80% van de 22 onderzochte seriebrandstichters woont in het delictgebied. Ook de meerderheid van serieverkrachters (71%) en serie-inbrekers (52%) volgen het stropermodel. Daarnaast toont ander onderzoek aan dat met name het stropermodel van toepassing is op seriemisdrijven, waaronder seriebrandstichting (bijvoorbeeld Meany, 2004). Op basis van onderzoek onder 107 seriebrandstichters in Japan stellen Tamura & Suzuki (2008) dat 72% van de seriebrandstichters het stropermodel volgt. Fritzon (2001) toonde aan dat brandstichters met wraak als motief verder reizen dan brandstichters die gedreven worden door andere expressieve motieven. Wraak wordt hierbij opgevat als een specifiek, instrumenteel doel. Edwards & Grace (2006) testten de modellen onder 45 seriebrandstichters in Nieuw-Zeeland. Zij vonden evenveel forenzen als stropers.³⁴

Wat betreft de reikwijdte van het delictgebied sticht de meerderheid (70%) van de seriebrandstichters brand binnen een straal van ruim 3 kilometer van het woonadres (Sapp e.a., 1996). De helft van hen sticht de branden zelfs binnen een straal van ongeveer 1,5 kilometer van het woonadres (Sapp e.a., 1996).

³⁴ Volgens de onderzoekers zou een verklaring van de afwijkende resultaten gelegen kunnen zijn in de diversiteit van het gebied in Nieuw-Zeeland waar de brandstichters vandaan komen.

In onderzoek van Krikke (2010) onder 58 daders die waren betrokken bij seriebrandstichting is de gemiddelde afstand tussen woonlocatie en plaats delict 1,4 kilometer (de mediaan was 775 meter).

De bufferzone is het in de literatuur veronderstelde gebied rond de woning van de dader of een andere significante plaats waar geen delicten worden gepleegd, omdat de kans op herkenning te groot is (Brantingham & Brantingham, 1981; Van der Kemp & Van Koppen, 2007).³⁵ Dit impliceert een bepaalde mate van rationeel delictgedrag van de dader. In de literatuur is niet eenduidig terug te vinden onder welke voorwaarden over een bufferzone gesproken kan worden. Kocsis & Irwin (1997) onderzochten of er sprake is van een bufferzone (*range hypothesis*) onder serieverkrachters (n=17), seriebrandstichters (n=18) en serie-inbrekers (n=13) die het stroperpatroon volgen. Zij constateren dat voor geen van deze daderpopulaties een bufferzone geldt. Verschillende onderzoeken tonen aan dat de effectiviteit van geografisch profileren niet toeneemt wanneer een bufferzone bij de analyse wordt betrokken (Lopez, 2004; Van der Kemp & Van Koppen, 2007).

2.5.3 Delictgedrag en gedragsprofilering

In de opsporingspraktijk wordt veelal gekeken naar overeenkomstige kenmerken van afzonderlijke brandstichtingen om deze met elkaar in verband te brengen (*modus operandi*). De aanname die hierbij wordt gedaan, is dat serieplegers een bepaalde mate van consistentie vertonen in hun delictgedrag. In het geval van seriebrandstichters zou een bepaalde methode zichtbaar moeten zijn bij bijvoorbeeld het toebrengen van vuur of een voorkeur voor bepaalde doelwitten die niet kenmerkend is voor alle seriebrandstichters. De vraag is echter in hoeverre de situatie van invloed is op het delictgedrag (Alison e.a., 2002; Santtila e.a., 2004).

Santtila e.a. (2004) concentreren hun onderzoek op seriebrandstichtingen (zowel *serial* als *spree*), die zij statistisch aan elkaar proberen te linken op basis van delictgedrag.³⁶ Zij onderzochten 42 series met in totaal 248 brandstichtin-

35 Bij het bestuderen van het reisgedrag blijken veel daders hun delicten te plegen volgens een *distance-decay*-patroon. De meeste daders plegen hun delicten relatief dicht bij huis. Hoe verder weg van de woonlocatie, hoe minder delicten er gepleegd worden. Echter, er worden maar weinig delicten gepleegd in het gebied direct rondom de woning van de dader (Van der Kemp & Van Koppen, 2007).

36 D.m.v. content-analyse en een vorm van multivariate analyse (PCA) van 45 variabelen (delictgedragingen).

gen.³⁷ Het doel was onderliggende gedragsthema's van elkaar te onderscheiden om daarmee brandstichtingen die door dezelfde dader zijn gepleegd, te kunnen linken. Een derde van de brandstichtingen blijkt correct aan elkaar gekoppeld te kunnen worden. Zij concluderen dat seriebrandstichters hun afzonderlijke brandstichtingen op gelijksoortige wijze plegen (statistisch significant). Hoewel plegers zelden een specifieke 'handtekening' laten zien waaraan zij direct kunnen worden herkend, denken de auteurs dat bepaalde gedragspatronen (clusters) kunnen fungeren als de 'vingerafdruk' die de politie kan helpen.

Variabelen die het minst contextspecifiek zijn (het minst verbonden aan de situatie), zijn het meest geschikt om afzonderlijke brandstichtingen aan elkaar te koppelen (Bennell & Canter, 2002). Klinkhamer (2011) voegt daaraan toe dat in de opsporingspraktijk vooral gekeken moet worden naar de in de politie-systemen beschikbare delictgegevens.

Wijze van toegangverschaffing

Seriebrandstichters gebruiken niet vaak geweld om zich toegang tot een object te verschaffen. Uit onderzoek van Sapp e.a. (1998) blijkt dat seriebrandstichters zich vooral toegang verschaffen tot een object zonder gebruik van geweld c.q. forceren (38%). In mindere mate (19%) breken seriebrandstichters in bij een object dat zij in brand steken. Santtila e.a. (2004), die 248 brandstichtingen van seriebrandstichters bestudeerden, vinden dat in 9% van de gevallen de toegang tot een object wordt geforceerd.

Gebruikte materialen

Sapp e.a. (1998) concluderen dat seriebrandstichters vooral materiaal gebruiken dat op de plaats delict aanwezig is. Het kan dan gaan om papier, benzine, aanstekers of lucifers (zie ook Sapp e.a., 1996). Santtila e.a. (2004) stellen daarentegen dat seriebrandstichters in de meeste gevallen (63%) zelf lucifers meenemen naar de plaats delict.

Wat betreft brandversnellende middelen rapporteren Sapp e.a. (1996) dat 73 van de 83 onderzochte seriebrandstichters gebruikmaken van een of meer-

37 De brandstichtingen vonden plaats in Finland tussen 1991 en 2001 en waren geselecteerd uit de politiesystemen.

dere brandversnellers, zoals benzine. Dit betekent niet dat zij elke keer gebruikmaken van brandversnellers. Uit onderzoek van Santtila e.a. (2004) blijkt bijvoorbeeld dat bij iets minder dan een tiende van de door seriebrandstichters gestichte branden brandversnellers zijn ingezet.

Kortom, uit het bestaande onderzoek blijkt dat seriebrandstichters – als zij hulpmiddelen gebruiken – met name materialen gebruiken die op de plaats delict aanwezig zijn. Over het al dan niet meenemen van ontstekingsmiddelen wisselen de bevindingen.

Gevaarzetting en postdelictgedrag

De gevaarzetting blijkt bij een groot deel van de seriebrandstichters (65%) toe te nemen naarmate de tijd vordert (Sapp e.a., 1998). Bovendien blijkt een groot deel van de daders na het stichten van de brand te kijken naar het bestrijden daarvan: 31% blijft aanwezig op de plaats delict, terwijl circa 29% toekijkt vanaf een afstand. Vier op de tien seriebrandstichters verlaten de plaats delict en keren niet meer terug. Van de seriebrandstichters die terugkeren naar de plaats delict (55%), doet 97% dit binnen 24 uur (Sapp e.a., 1996).

2.6 Resumé

Er is geen eenduidige definitie van seriebrandstichting. Ruwweg gaat het om personen die zich herhaaldelijk schuldig maken aan brandstichting. In onderhavig onderzoek wordt van seriebrandstichting gesproken wanneer er sprake is van twee of meer afzonderlijke (pogingen tot) brandstichtingen zonder tussentijdse veroordeling. De literatuur is rijk aan informatie over brandstichters in het algemeen, maar geeft beperkt zicht op seriebrandstichters. Bovendien zijn onderzoeksbevindingen door methodologische beperkingen lastig vergelijkbaar. De bevindingen over seriebrandstichters wijken niet sterk af van de kenmerken van brandstichters in het algemeen.

Brandstichters zijn voornamelijk van het mannelijk geslacht en blank. Zij zijn over het algemeen jonger dan andere delinquenten. Brandstichting blijkt vaak deel uit te maken van een breder delictpatroon, dat enige gelijkenis vertoont met het delictpatroon van vermogensplegers. Specifieke recidive – een nieuwe veroordeling voor brandstichting – komt bij een klein deel van de brandstichters voor; de overgrote meerderheid recidiveert met andere delicten.

Kenmerken van de brandstichting zijn goede indicatoren voor het recidiverisico, net als bepaalde vormen van psychopathologie, zoals de antisociale persoonlijkheidsstoornis en pyromanie. De diagnose pyromanie wordt overigens weinig gesteld. Onderzoek onder brandstichters in het algemeen heeft aangetoond dat psychische stoornissen ten grondslag liggen aan veel brandstichtingen. Tevens wordt een gebrek aan sociale vaardigheden benadrukt. Brandstichters zouden mogelijk brandstichten om zich emotioneel te uiten. Wraak is het meest genoemde motief in de literatuur voor brandstichters.

Ook seriebrandstichters zijn met name man en stichten reeds op jonge leeftijd brand. Over psychopathologie bij seriebrandstichters is weinig bekend. Wel is bekend dat zij – net als brandstichters in het algemeen – worstelen met interpersoonlijke contacten. Seriebrandstichters kunnen worden gedreven door verschillende motieven, zoals vandalisme/baldadigheid, wraak, spanning/opwinding, financieel gewin en het verhullen van een ander misdrijf door het vernietigen van bewijs op een plaats delict. Net als bij de brandstichters in het algemeen is wraak of boosheid het meest voorkomende motief. Ook opwinding speelt een belangrijke rol en de rol van alcohol komt veelvuldig naar voren in onderzoek naar seriebrandstichters.

Wat betreft het delictgedrag van seriebrandstichters zou de gevaarstelling van de branden na verloop van tijd toenemen. In welke mate seriebrandstichters hun delict plannen, is lastig aan te geven. Wel is duidelijk dat hun objectkeuze veelal aan willekeur onderhevig is. Seriebrandstichters plegen hun delicten, net als bijvoorbeeld serieverkrachters, binnen een beperkt, af te bakenen gebied. Zij opereren daarbij vooral volgens het stropermodel. Zij begeven zich overwegend te voet naar een plaats delict, maar ook de fiets is een veelgebruikt vervoermiddel. Gemotoriseerd vervoer wordt in mindere mate gebruikt. Opvallend is dat een groot deel van de seriebrandstichters blijft kijken naar de brand en meer dan de helft van de seriebrandstichters binnen 24 uur naar de plaats delict terugkeert.

Kenmerken van alle brandstichtingen

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van de kenmerken van het totaal aantal brandstichtingen uit de zeventien series. Dit doen we op basis van de politiedossiers, aangevuld met de interviews met de onderzoekers. In het volgende hoofdstuk gaan we in op de relevante kenmerken van de afzonderlijke series.

Allereerst bespreken we enkele algemene kenmerken van de totale steekproef brandstichtingen (§3.1). Daarna gaan we in op de pleegtijd van de brandstichtingen (maand, weekdag, tijdstip), de gekozen objecten, enkele kenmerken van de plaats delict (pleegomgeving, zichtbaarheid, binnen/buiten), kenmerken van de modus operandi (vervoermiddel, toegangverscaffing, hulpmiddelen, aantal brandhaarden) en tot slot op de gevaarstelling van de brandstichtingen (§3.2-§3.6). In §3.7 staat het resumé.

3.1 Algemene kenmerken van de steekproef

In totaal bevatten de 17 onderzochte series 311 brandstichtingen. Dit zijn de brandstichtingen waarvoor de daders gedurende het rechercheonderzoek door de politie als verdachte zijn aangemerkt.³⁸ De brandstichtingen hebben plaatsgevonden tussen 2000 en 2011.

Bij het bespreken van de kenmerken van deze brandstichtingen dient in het oog gehouden te worden dat de 311 brandstichtingen niet onafhankelijk van elkaar staan. Er zijn 21 daders (verdeeld over 17 series) verantwoordelijk voor de 311 brandstichtingen. Het weglaten van een seriezaak of het toevoegen van een extra seriezaak zou de bevindingen mogelijk vertekenen. De kenmerken van de brandstichtingen in dit hoofdstuk zijn daarom niet zonder meer representatief voor de kenmerken van alle seriebrandstichtingen in Nederland.³⁹

38 De verdachten zijn slechts voor een deel van alle brandstichtingen veroordeeld. Brandstichting is een moeilijk bewezen te verklaren delict (Schoenmakers e.a., 2010).

39 Zie ook de beschrijving van de steekproefselectie in hoofdstuk 1.

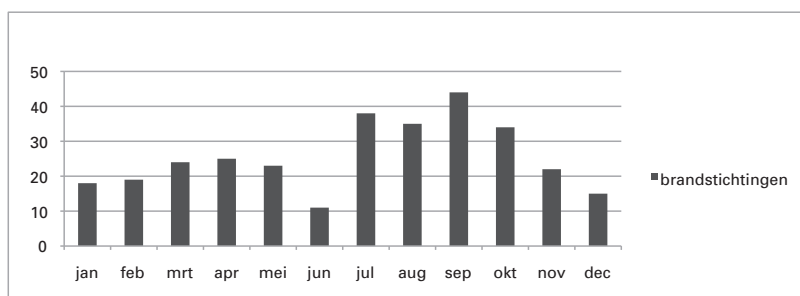
Niet van alle 311 brandstichtingen zijn processen-verbaal in de recherche-dossiers opgenomen. Bij series die zeer veel brandstichtingen bevatten, heeft de recherche ervoor gekozen niet alle brandstichtingen in het onderzoek op te nemen. Van deze brandstichtingen hebben we dan alleen algemene kenmerken tot onze beschikking, zoals de locatie, het soort object en de pleegtijd. In het navolgende is per onderwerp steeds aangegeven van hoeveel brandstichtingen voldoende gegevens beschikbaar waren om de betreffende variabelen te kunnen scoren. De brandstichtingen met onvoldoende gegevens zijn buiten de analyse gelaten.

3.2 Pleegtijd

Wanneer vinden de brandstichtingen uit de zeventien series plaats? Er is nagegaan hoe het totaal aantal brandstichtingen verdeeld is over de maanden van het jaar, de dagen van de week en de uren van de dag.

Maand

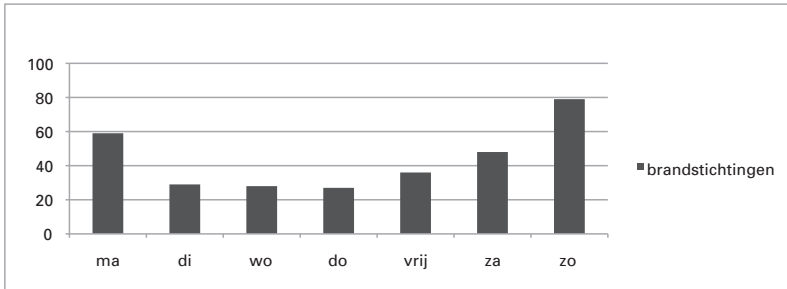
In figuur 3.1 is allereerst de verdeling van de brandstichtingen weergegeven over de maanden van het jaar. Bijna de helft (49%) van het totaal aantal brandstichtingen ($n=308$) valt binnen vier opeenvolgende maanden: juli, augustus, september en oktober. Het aantal brandstichtingen in deze maanden loopt van 34 tot en met 44. Er is nagegaan of deze bevinding niet wordt vertekend door een of twee series die buitenproportioneel veel brandstichtingen in deze maanden bevatten. Dat blijkt niet het geval te zijn (zie tabel B2.1). Een maand die opvallend rustig is, vergeleken met de overige maanden, is juni (elf brandstichtingen, 4% van het totaal).

Figuur 3.1: Brandstichtingen naar maand ($n=308$)

Weekdag

In figuur 3.2 is de verdeling van de brandstichtingen weergegeven over de dagen van de week (n=306). Hierbij vallen de dagen rond het weekend op, inclusief de vrijdag. Meer dan een kwart van de brandstichtingen vindt plaats op zondag (26%, n=79), gevolgd door bijna een vijfde van de brandstichtingen op maandag (19%, n=59) en een zesde op zaterdag (16%, n=48).

Figuur 3.2: Brandstichtingen naar weekday (n=306)

Tijdstip (dagdeel)

Gekeken naar het dagdeel waarop de branden zijn gesticht, blijkt dat ruim twee derde (67%) van de brandstichtingen op maandag valt in de nacht van zondag op maandag (00.00-07.00 uur, zie tabel B2.2). Hiermee rekening houdend wordt nog duidelijker dat de concentratie van de brandstichtingen in en rond de weekenden ligt.⁴⁰

Verreweg de meeste brandstichtingen (94%) vinden plaats in de avonduren en de nacht. Ruim driekwart van de brandstichtingen vindt 's nachts plaats (zie tabel 3.1).⁴¹ Bijna de helft van de brandstichtingen (47%) vindt plaats in de nachten van vrijdag op zaterdag, zaterdag op zondag en zondag op maandag (tabel B2.2). Dit hangt mede samen met routines van de brandstichters uit de

40 Wanneer de vrijdagavond (dagdeel 18.00-00.00) en de nacht van zondag op maandag (00.00-07.00) tot het weekend worden gerekend, blijkt dat ruim de helft van de brandstichtingen plaatsvindt rond het weekend (54%; zie tabel B2.2).

41 De gehanteerde indeling sluit aan bij Krikke (2010). Daarbij moet worden opgemerkt dat het dagdeel nacht één uur meer beslaat dan de dagdelen middag en avond, terwijl het dagdeel ochtend één uur minder telt. De toewijzing van dit uur aan de categorie 'nacht' heeft weinig invloed op de gevonden percentages.

zeventien zaken en hun aanloop naar de brandstichtingen, waar we in hoofdstuk 4 op terugkomen.

Tabel 3.1: Brandstichtingen (n=254) naar dagdeel

Dagdeel	Aantal	Procent
Ochtend (07.00-12.00)	9	3,5
Middag (12.00-18.00)	7	2,8
Avond (18.00-24.00)	46	18,1
Nacht (00.00-07.00)	192	75,6
Totaal	254	100

Tot slot is rekening gehouden met de seizoenen in relatie tot de tijdstippen van de brandstichtingen. Er is nagegaan in hoeverre de brandstichtingen bij daglicht zijn gepleegd: was de zon op of onder? Dit kon op basis van het tijdstip van de brandstichting in combinatie met de datum voor 235 brandstichtingen worden nagegaan (zie tabel 3.2).⁴² Van de overige delicten was geen exact tijdstip bekend.⁴³ Uit de tabel valt af te lezen dat het merendeel van de brandstichtingen (88%) plaatsvond wanneer de zon onder was.

Tabel 3.2: Brandstichtingen (n=235) bij daglicht

Zonlicht	Aantal	Procent
Zon op	28	11,9
Zon onder	207	88,1
Totaal	235	100

We concluderen op basis van de bevindingen dat het merendeel van de brandstichtingen rond de weekenden en met name in de nachtelijke uren plaatsvindt. De branden worden niet vaak bij daglicht gesticht.

42 Door middel van de datum en het tijdstip van de brandstichtingen, via www.dekoepel.nl/calculator.html.

43 Veelal blijkt dan uit de verklaring van de benadeelde partij dat de brandstichting heeft plaatsgevonden ergens tussen twee tijdstippen. Bijvoorbeeld: een ondernemer verlaat zijn winkel rond 17.00 uur en constateert de volgende ochtend dat er brand is geweest.

44 Bij de bosschages is er in één geval sprake van een heidebrandje, waarbij de dader helmgras had aangestoken in de duinen. Binnen deze categorie komen verder geen bos- en heidebranden, die in het buitenland ook wel worden aangeduid als *wild-fires*, voor. Dergelijke seriebrandstichtingen vinden overigens wel plaats in Nederland (te denken valt aan de duinbranden rond Bergen aan Zee en Schoorl).

3.3 Objecten

In deze paragraaf worden de objecten beschreven die het doelwit waren van de brandstichtingen. Allereerst geven we een overzicht van de typen objecten die onder de 311 brandstichtingen voorkomen. Daarnaast proberen we na te gaan in hoeverre de objecten willekeurig dan wel specifiek uitgekozen zijn en in hoeverre de dader vooraf reeds bekend was met het doelwit.

Objecttype

Er is nagegaan aan of in wat voor type objecten de branden zijn gesticht. Daar- toe is een indeling naar typen objecten gehanteerd, gebaseerd op variabelen uit onderzoek van Canter & Fritzon (1998) en Krikke (2010) (zie voor een toe- lichte op de variabelen tabel B2.3). Een overzicht van de typen objecten en de aantallen brandstichtingen daarbij zijn weergegeven in tabel 3.3.

Tabel 3.3: Type object (n=311)

Type object	Aantal	Procent
Schuur	77	24,8
Container	56	18,0
Boschage	51	16,4
Voertuig	42	13,5
Bedrijfspand	31	10,0
Woning	18	5,8
Leegstaand pand	13	4,2
School(terrein)	5	1,6
Openbaar gebouw	2	0,6
Openbaar speeltoestel	1	0,3
Overige doelwitten	15	4,8
Totaal	311	100

De meeste brandstichtingen, een kwart van het totaal, vinden plaats in of aan schuren, tuinhuizen en garages bij particuliere woningen. Op de tweede plaats worden branden gesticht in containers of klike's voor (tuin)afval. Dit is bijna een vijfde van de brandstichtingen. Brandstichtingen aan boschages (zoals coniferen) volgen op de derde plaats, gevolgd door brandstichtingen in of aan voertuigen (inclusief caravans en aanhangers).⁴⁴ De brandstichtingen aan commerciële gebouwen op de vijfde plaats betreffen veelal boerenbedrijven, maar

ook tuincentra en enkele winkels. Onder deze categorie vallen veel bedrijfsloodsen en -schuren. Ruim 40% van de commerciële gebouwen is te kenmerken als schuur of loods (42%, $n=13$).⁴⁵ In enkele gevallen bevond zich vee in de aangestoken schuren. De categorie 'overig' bevat brandstichtingen in of aan bijvoorbeeld losliggende materialen, zoals afval, autobanden, hout of een mobiel toilet (in drie gevallen).

Gericht gekozen objecten

Bij een specifieke objectkeuze heeft de dader exact dat unieke object uitgekozen voor de brandstichting. Bij een willekeurig gekozen object is daarvan geen sprake. Een willekeurige of specifieke objectkeuze moet niet worden verward met het hebben van een voorkeur van de dader voor een bepaald type object, zoals coniferen, containers of auto's, waar we in het volgende hoofdstuk op terugkomen.⁴⁶ Het is zeer moeilijk vast te stellen of een dader een object specifiek heeft uitgekozen of dat er sprake was van willekeur. Dit item moet dan ook met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd en geeft slechts een indicatie.

Bij 217 brandstichtingen werd in de processen-verbaal informatie gevonden die aanduidde of van een specifieke of juist willekeurige doelwitkeuze sprake was. Alleen wanneer er sterke aanwijzingen waren dat de dader een doelwit specifiek had uitgekozen, is dit als zodanig aangemerkt. Slechts in 13% van de gevallen ($n=29$) zijn er sterke aanwijzingen – in de meeste gevallen de verklaring van de dader zelf – voor een doelbewuste keuze voor precies dát doelwit. Dit kwam vaker voor bij leegstaande panden en commerciële gebouwen (waaronder boerenbedrijven).

Voorbeeld: specifieke doelwitkeuze

In een van de seriezaken gaan twee daders veelal samen met de auto rondrijden, op zoek naar geschikte objecten voor brandstichting. Wanneer de hoofddader 's nachts op pad gaat, al dan niet met zijn mededa-

45 Als we deze bij de categorie 'schuren' zouden rekenen, dan zou het aandeel van de schuren stijgen naar 29% van het totaal.

46 In het volgende hoofdstuk kijken we naar de kenmerken van de afzonderlijke series en gaan we na in hoeverre de daders een bepaalde objectvoorkeur hebben binnen de serie (waarbij nog steeds sprake kan zijn van een willekeurige doelwitkeuze).

der, weet hij al waar ‘geschikte’ objecten zijn en gaat daar dan naartoe om brand te stichten. Eenmaal vergist zich een dader onder invloed van alcohol en de duisternis van het late uur waarop het delict plaatsvindt in het object. Twee weken later gaat de dader terug naar de locatie en steekt alsnog het aanvankelijk beoogde object in brand.

In de meeste gevallen (83%) lijkt er sprake te zijn van een willekeurige objectkeuze. Dit blijkt uit de verklaringen van de daders zelf. ‘Wij hadden geen doel om juist dat schuurtje af te fikken. Het was gewoon willekeur. Het schuurtje staat op een paadje waar het pikkedonker is.’ Daarnaast is nagegaan in hoeverre het object van de brandstichting vooraf bekend was bij de dader. In bijna een kwart (23%, n=70) van de brandstichtingen blijkt uit het politieonderzoek dat de dader reeds bekend was met het object voordat de brandstichting plaatsvond. Dit kan verschillende redenen hebben. Een voorbeeld is dat daders vanwege hun werk (hovenierbedrijf, postbezorging) bepaalde objecten al kennen. Een van de daders stichtte brand aan de objecten die hij als beveiligder tijdens zijn rondes controleerde. Ook kan een dader brandstichten in een leegstaand pand waar hij als kind veel speelde of in een flatgebouw waar hij of zijn familie, vrienden en kennissen wonen. In de overgrote meerderheid van de zaken zijn er echter geen aanwijzingen dat de daders het object al kennen en lijkt er sprake van een zekere willekeur in de objectkeuze. Hoewel dit item moeilijk objectief te meten is, lijken de bevindingen te bevestigen dat seriebrandstichters voornamelijk willekeurige objecten uitkiezen.

3.4 Kenmerken plaats delict

Naast het type object is gekeken naar andere kenmerken van de plaats delict, zoals de fysieke pleegomgeving van de brandstichtingen. In wat voor soort omgeving heeft de brandstichting plaatsgevonden? Ten tweede is nagegaan in hoeverre de plaats delict zichtbaar was vanaf de openbare weg. In de derde plaats is onderzocht of de bron van de brandstichting binnen (in een gebouw/constructie) of buiten (in de openlucht) is.

Pleegomgeving

Er is nagegaan of de brandstichtingen plaatsvinden in een woonwijk, in het (winkel/uitgaans)centrum, op een bedrijventerrein, buiten de bebouwde kom of ergens anders.⁴⁷ Voor 278 brandstichtingen kon de pleegplaats duidelijk worden gescoord. Voor de overige 33 brandstichtingen was die onduidelijk.⁴⁸ Uit tabel 3.4 is af te lezen dat driekwart van de brandstichtingen plaatsvindt in een woonwijk. Slechts een tiende vindt plaats buiten de bebouwde kom, iets minder dan een tiende in het centrum (7%, waaronder een winkel- en uitgaanscentrum) en op een bedrijventerrein (7%).

Tabel 3.4: Aard van de pleegomgeving (n=278)

Pleegomgeving	Aantal	Procent
Woonwijk	210	75,5
Buiten bebouwde kom	29	10,4
Centrum	20	7,2
Bedrijventerrein	19	6,8
Totaal	278	100

Zichtbaarheid plaats delict

Er is in kaart gebracht in hoeverre de plaatsen delict zichtbaar zijn vanaf de openbare weg (zie tabel 3.5). Daarbij is nagegaan in hoeverre de plaats van de feitelijke ontsteking zichtbaar is. Met andere woorden: wanneer een brand binnen in een gebouw is gesticht en het gebouw zelf zichtbaar is vanaf de openbare weg, dan is de plaats delict niet zichtbaar vanaf de openbare weg.⁴⁹

47 Wanneer een brandstichting plaatsvond op een bedrijventerrein dat buiten de bebouwde kom was gelegen, is gekozen voor de optie 'bedrijventerrein' (de meest specifieke aanduiding).

48 De locaties lagen dan bijvoorbeeld op de grens tussen het centrum en een woonwijk of aan de rand van de bebouwde kom. Ook vallen hieronder brandstichtingen waarbij geen specifiek adres bekend is (maar bijvoorbeeld alleen een straat).

49 Dit staat los van de hoeveelheid zonlicht gedurende het tijdstip van de brandstichting. Daarmee is bij deze variabele geen rekening gehouden. Voor zover mogelijk en relevant is wel rekening gehouden met de begroeiing rond de plaats delict in relatie tot het jaargetijde.

Tabel 3.5: Zichtbaarheid plaats delict vanaf openbare weg (n=213)

Zichtbaarheid plaats delict	Aantal	Procent
Volledig zichtbaar	93	43,7
Gedeeltelijk zichtbaar	23	10,8
Niet zichtbaar	97	45,5
Totaal	213	100

Bij 213 brandstichtingen bevatte het politiedossier voldoende gegevens om deze variabele te scoren.⁵⁰ Uit de onderzoeksbevindingen blijkt dat er nauwelijks verschil is tussen het aantal plaatsen delict dat volledig zichtbaar is vanaf de openbare weg en het aantal plaatsen delict dat niet zichtbaar is (respectievelijk 44% en 45%).

Bron (binnen/buiten)

Van 247 brandstichtingen kon worden vastgesteld of de bron van de brandstichting (waar de ontsteking van het object heeft plaatsgevonden) binnen of buiten is. De brandstichting gebeurt binnen als de ontsteking in een af te sluiten ruimte plaatsvindt. De brandstichting vindt buiten plaats als het object in de buitenlucht wordt aangestoken. Dit betreft bijvoorbeeld ook een perron met overkapping, een carport of een half open hooiopslag.

Voor lang niet alle brandstichtingen is de bron van de ontsteking in het dossier beschreven. Dat komt mede doordat er niet bij alle brandstichtingen een forensisch onderzoek is uitgevoerd, waardoor een technische rapportage ontbreekt. Voor zover bekend (n=247), is de meerderheid van de doelwitten (59%) buiten aangestoken. Dit gegeven zegt tevens iets over de toegankelijkheid van het object, waar we in §3.5 (zie 'Wijze van toegangverschaffing') op terugkomen.

50 De aard van de gegevens in de dossiers liep uiteen. In sommige dossiers waren duidelijke foto's en tekeningen van de plaats delict opgenomen. In andere gevallen is gebruikgemaakt van de beschrijving in de processen-verbaal en/of verslagen van de Forensische Opsporing. Tot slot is in enkele gevallen gebruikgemaakt van Google Earth om dit te bepalen. In het laatste geval kan het seizoen waarin de brandstichting plaatsvond en de begroeiing tijdens dat seizoen afwijken van het beeld op Google Earth.

3.5 Modus operandi

Voor inzicht in de gehanteerde werkwijze bij de brandstichtingen wordt achtereenvolgens gekeken naar de wijze van verplaatsing naar en van de plaatsen delict van de brandstichtingen, naar de wijze van toegangverschaffing tot de plaats delict, naar het gebruik van hulpmiddelen als brandversnellende middelen bij de brandstichting en naar het aantal brandhaarden (ofwel: op hoeveel plaatsen de daders het object hebben aangestoken).

Vervoermiddel

Over het gebruikte vervoermiddel is niet in alle dossiers informatie te vinden. Bij 206 van de 311 brandstichtingen hebben de onderzoekers kunnen scoren op welke wijze de dader zich verplaatste naar de plaats delict. De bevindingen worden weergegeven in tabel 3.6. De optie ‘niet verplaatst’ is toegekend als de brand bijvoorbeeld gesticht is in of aan de eigen woning.

Tabel 3.6: Wijze van verplaatsing naar de plaats delict (n=206)

Wijze van verplaatsen	Aantal	Procent
Lopen	101	49,0
Fiets	59	28,6
Auto	41	19,9
Bromfiets/scooter	1	0,5
Niet verplaatst	1	0,5
Anders	3	1,5
Totaal	206	100

In bijna de helft van de brandstichtingen (49%) komt de dader lopend naar de plaats delict. Op de tweede plaats is de fiets het meest gebruikte vervoermiddel (29%), gevolgd door de auto (20%). De categorie ‘anders’ bevat enkele zaken waarin er sprake is van meerdere vervoermiddelen.

Wijze van toegangverschaffing

Er zijn verschillende manieren waarop de brandstichters toegang krijgen tot het in brand gestoken object. Een deel van de objecten is vrij toegankelijk voor de

brandstichters. Zij hebben zichzelf dan geen toegang hoeven te verschaffen door verbreken, inklimmen of het openen van onafgesloten toegangsdeuren/poorten. Daarnaast worden verschillende categorieën onderscheiden (zie tabel 3.7). Voor 237 brandstichtingen was de wijze van toegangverschaffing duidelijk vast te stellen op basis van de dossiers.

Tabel 3.7: Wijze van toegangverschaffing (n=237)

Toegangverschaffing	Aantal	Procent
Vrij toegankelijk	119	50,2
Door onbeveiligd(e) deur of raam	71	30,0
Met geweld binnengedrongen (incl. braak)	26	11,0
Dader woonde/werkte in pand	16	6,8
Sleutel	5	2,1
Door slachtoffer of derden binnengelaten	0	0,0
Totaal	237	100

In de helft van de 237 gevallen is het object vrij toegankelijk voor de dader. In bijna een derde van de gevallen (30%) worden de objecten bereikt door binnen te gaan via onbeveiligde deuren of ramen. Er hoeft dan niets verbroken te worden. Slechts in een minderheid van de gevallen (11%, n=26) forceert de dader toegang tot een object door geweld te gebruiken, waaronder braak wordt gerekend.⁵¹ In de overige gevallen heeft de dader toegang tot het object omdat hij zelf in het betreffende pand of op het terrein woont of werkt (7%), of omdat hij anderszins op legitieme wijze de sleutel heeft gekregen (2%). In geen enkel geval verkrijgt de dader toegang doordat hij door een ander wordt binnengelaten.

Gebruik van hulpmiddelen

Uit de dossiers is op te maken dat verreweg de meeste daders gebruikmaken van een aansteker bij de brandstichtingen. Daarnaast wordt onderscheid gemaakt tussen drie typen hulpmiddelen. Ten eerste het gebruik van brandversnellende middelen, zoals benzine, gas of aanmaakblokjes. Ten tweede het

51 Dit betreft ook inklimming over een hek naar bijvoorbeeld een bedrijventerrein of over een afgesloten poort naar een tuin. Er is dan een obstakel gepasseerd door middel van fysieke kracht.

gebruik van brandgeleiders, zoals papier of ander materiaal dat wordt gebruikt om het vuur over te dragen naar het object. Ten derde het gebruik van brandvertragende middelen of een brandvertragende methode, bijvoorbeeld wanneer een kaars wordt aangestoken en brandend wordt achtergelaten met het doel dat gedurende het opbranden andere brandbare stoffen vlam zullen vatten.

Voor de forensische opsporing is niet altijd te achterhalen of de dader hulpmiddelen heeft gebruikt. Bovendien heeft er bij lang niet alle brandstichtingen technisch sporenonderzoek plaatsgevonden. Op basis van de rekerchedossiers kan in respectievelijk 60%, 62% en 61% van de brandstichtingen worden vastgesteld of er een brandversnellend middel, een brandgeleider of een brandvertragende methode gebruikt is.

Van de brandstichtingen waarvan wel voldoende gegevens beschikbaar zijn, is nagegaan in hoeverre de drie soorten hulpmiddelen tijdens de brandstichtingen zijn gebruikt (zie tabel 3.8).

Tabel 3.8: Overzicht gebruikte hulpmiddelen

Hulpmiddel	Brandversnellend middel		Brandgeleider		Brandvertragend middel	
	Aantal	Procent	Aantal	Procent	Aantal	Procent
Ja	48	25,5	116	59,8	4	2,1
Nee	140	74,5	78	40,2	186	97,9
Totaal	188	100	194	100	190	100

Wanneer er een hulpmiddel wordt gebruikt, betreft het vooral brandgeleiders, zoals een stuk papier. Een dader steekt bijvoorbeeld een (stuk) krant aan om deze vervolgens op het object te leggen/goeien. In mindere mate wordt aangegeven dat de dader brandversnellende middelen heeft gebruikt.

Brandgeleiders

Een brandstichter maakt zich schuldig aan (poging tot) brandstichtingen aan (deuren van) bergingen (kelderboxen), containers, brievenbussen, een deurmat van een winkel en een vrachtwagen. Hij gebruikt papieren zakdoeken of een lont die hij in brievenbussen steekt dan wel in de brandstoftank van de vrachtwagen. Ook bij de containers gebruikt hij papieren zakdoekjes als brandgeleider.

Het gebruik van een brandvertragend middel of een brandvertragende methode wordt het minst genoemd. Dit kan slechts bij vier brandstichtingen duidelijk vastgesteld worden. Deze vier brandstichtingen vallen binnen één serie.

Brandvertragende methode

Een getuige vindt op de zolder van de brandweerkazerne een brandende kaars in een fles met brandbare vloeistof. Rondom de fles is papier gelegd en de houten vloer daaromheen is overgoten met wasbenzine. Volgens een getuige van de brandweer stonden deze spullen niet in de kazerne en moeten ze dus wel zijn meegenomen naar de plaats delict.

In dezelfde zaak vindt in een leegstaande woning een soortgelijke poging tot brandstichting plaats. De Forensische Opsporing (FO) stelt vast dat de dader vermoedelijk de woning is binnengeklommen en vervolgens op de zolder een fles met brandbare vloeistof heeft geplaatst. De dader heeft een geel papier in de opening van de fles gestopt en deze aangestoken. Doordat het papier uit de fles is gevallen, is de fles niet in brand gevlogen.

Wanneer de brandstichters hulpmiddelen gebruiken, nemen zij deze niet altijd zelf mee naar de plaats delict (zie tabel 3.9). Van de brandstichtingen waarbij brandversnellende middelen zijn gebruikt ($n=48$, zie tabel 3.8), is in 43 gevallen bekend of de brandstichters deze hebben meegenomen van thuis (of elders). Daarbij hebben de daders de brandversnellers merendeels (61%) zelf meegenomen naar de plaats delict.

Voor de brandgeleiders ($n=97$) geldt het tegenovergestelde. In het merendeel van de gevallen (63%) gebruiken de daders hulpmiddelen die zij bij of op de plaats delict aantreffen. Het meenemen van hulpmiddelen zegt ook iets over de mate waarin de daders hun delicten plannen. Hierop komen we in hoofdstuk 4 terug, waar we de delictpatronen binnen de verschillende series bespreken.

Tabel 3.9: Het gebruikte hulpmiddel is meegenomen

Meegenomen	Brandversnellend middel		Brandgeleider		Brandvertragend middel	
	<i>Aantal</i>	<i>Procent</i>	<i>Aantal</i>	<i>Procent</i>	<i>Aantal</i>	<i>Procent</i>
Ja	26	60,5	36	37,1	3	75,0
Nee	17	39,5	61	62,9	1	25,0
Totaal	43	100	97	100	4	100

Het aantal zaken waarin een brandvertragende methode is toegepast ($n=4$) en waarvan bekend is of de middelen zijn meegenomen ($n=4$), is dermate klein, dat de gegevens hierover weinig toevoegen. (In drie van de vier gevallen waren de brandvertragende middelen door de dader meegenomen.)

Aantal brandhaarden

In het kader van de *modus operandi* bespreken we tot slot het aantal brandhaarden bij de afzonderlijke brandstichtingen. Dit geeft aan of de dader de brand op één plek heeft aangestoken of op meerdere plaatsen. Deze variabele zegt – net als het al dan niet meenemen van hulpmiddelen – iets over de doelgerichtheid waarmee de brandstichtingen zijn gepleegd. Wanneer een brand op meerdere plaatsen is aangestoken, neemt de waarschijnlijkheid immers toe dat het object gaat branden. Uit tabel 3.10 is af te lezen dat – voor zover uit technisch brandonderzoek bekend ($n=210$) – bij het merendeel van de brandstichtingen (86%) sprake is van één brandhaard.

Tabel 3.10: Aantal brandhaarden ($n=210$)

Brandhaard	Aantal	Procent
Eén	180	85,7
Meerdere	30	14,3
Totaal	210	100

3.6 Gevaarzetting

Ten slotte bespreken we de gevaarzetting van de brandstichtingen. Daarvoor gebruiken we twee variabelen: ‘gevaar voor personen’ (bijvoorbeeld door de locatie van de brandstichting) en ‘levensgevaar’ (dit kan ook gelden voor dieren). Op deze twee variabelen hebben we de dossiers onderzocht (zie tabel 3.11).

Tabel 3.11: Gevaarzetting

	Mate van gevaar voor personen door locatie		Levensgevaar	
	Aantal	Procent	Aantal	Procent
Ja	78	36,8	39	19,0
Nee	134	63,2	166	81,0
Totaal	212	100	205	100

In 212 dossiers was over gevaarstelling voldoende informatie opgenomen. In 37% van de brandstichtingen was er sprake van gevaar voor personen, bijvoorbeeld omdat de locatie van de brand dicht bij een woonhuis lag. Het kader illustreert de impact van de brandstichtingen met levensgevaar.

Levensgevaar

De zoon van een boer wordt wakker door het gerammel van buizen en het geloei van de koeien. Vanuit zijn slaapkamer ziet hij vuur in de jongveeschuur. Als hij buitenkomt, staat de schuur in lichterlaaie. 'Ik zag rechts een dode koe liggen die al zwartgeblakerd was.' Wanneer ook de boer buitenkomt, is zijn zoon in de schuur om het vee naar buiten te drijven. 'Dat lukte hem in een paar minuten. De schuur was vol rook en vuur. Ik vond het levensgevaarlijk wat hij deed. Voor hetzelfde geld was hij bedwelmd geraakt door de rook. Gelukkig kreeg hij het meeste vee naar buiten en kwam hij er zelf ook weer uit.' Een van de bewoners verklaart te hebben gezien dat een koe over het voerhek probeert te springen, waarbij het dier tussen de buizen van het hek terechtkomt. De koe stikt langzaam. 'Het was verschrikkelijk hoe het dier brulde terwijl het stierf, maar wij konden het niet redden...' Zeven koeien komen om in de brand. De veeschuur brandt volledig af.

Daarnaast zijn brandstichtingen onderzocht waarvan processen-verbaal beschikbaar waren met informatie over eventueel levensgevaar (n=205). Dit geldt voor bijna een vijfde (19%, n=39) van de brandstichtingen. In enkele gevallen is er geen levensgevaar voor personen maar wel voor dieren, waaronder een brandstichting in een schuur waarbij kippen omkomen.

3.7 Resumé

De 17 series bevatten in totaal 311 brandstichtingen. Het merendeel van de brandstichtingen vindt plaats in de weekenden en vooral in de nachtelijke uren. De branden worden weinig bij daglicht gesticht. De meeste brandstichtingen, een kwart van het totaal, vinden plaats in of aan schuren (inclusief garages), gevolgd door containers (18%), bosschages (16%), voertuigen (14%) en bedrijfspanden (10%). Los van een mogelijke voorkeur voor een bepaald type

object, lijkt er slechts in een minderheid van de brandstichtingen sprake van een specifiek gekozen doelwit; in de meeste gevallen lijkt het doelwit willekeurig uitgekozen. Ook zijn er in de meeste gevallen geen aanwijzingen dat de brandstichters vooraf al bekend zijn met hun doelwitten. Driekwart van de brandstichtingen vindt plaats in een woonwijk. Bij de meeste brandstichtingen (bijna de helft) is de dader lopend naar de plaats delict gekomen (49%). Daarna is de fiets het meest gebruikte vervoermiddel (29%), gevolgd door de auto (20%). De objecten zijn even vaak volledig zichtbaar vanaf de openbare weg als verscholen. In de meeste gevallen (de helft) is het object vrij toegankelijk voor de dader. In bijna een derde van de gevallen zijn de objecten bereikt door binnen te gaan via onbeveiligde deuren of ramen. Slechts in een minderheid van de gevallen heeft de dader toegang tot een object geforceerd (waaronder braak).

De meerderheid van de doelwitten is buiten (in de openlucht) aangestoken. Daarbij is meestal sprake van één brandhaard. Als hulpmiddel worden vooral brandgeleiders gebruikt, zoals papier, die de daders veelal op de plaats delict vinden. Een brandversnellend middel (zoals benzine of terpentine) wordt in een kwart van de gevallen gebruikt, waarbij het meestal door de daders zelf wordt meegenomen. Bij een derde van de brandstichtingen is er sprake van gevaar voor personen en bij bijna een vijfde is er sprake van levensgevaar.

Delictpatronen binnen de series

In dit hoofdstuk verleggen we de focus naar de kenmerken en de bijzonderheden van de zeventien afzonderlijk bestudeerde series. Er wordt gekeken naar de patronen van de brandstichtingen en het delictgedrag binnen de series. Ook hiervoor vormen de politiedossiers de belangrijkste basis. Daarnaast grijpen we terug op de processen-verbaal die zijn opgemaakt naar aanleiding van het tactisch en forensisch-technisch onderzoek, die in het vorige hoofdstuk de belangrijkste bron waren. Verder is voor verschillende onderwerpen nagegaan wat de daders hier zelf over verklaren. In de politieverhoren vertellen zij veelal wat hun modus operandi was en hoe zij meestal te werk gingen. Ook waren de interviews met de betreffende rechercheurs en de persoonsdossiers van justitie bronnen voor dit hoofdstuk.

Voor een groot deel hebben de bevindingen in dit hoofdstuk betrekking op (de patronen binnen) de zeventien afzonderlijke series. Er is per serie gekeken welke overeenkomstige kenmerken dan wel verschillen er zijn met betrekking tot de werkwijze van de daders. Daarnaast wordt bij een aantal onderwerpen nog een algemeen beeld toegevoegd op basis van alle brandstichtingen tezamen ($n=311$), net zoals in het vorige hoofdstuk. Derhalve vinden de analyses in dit hoofdstuk plaats op twee niveaus: het niveau van de afzonderlijke series met bijbehorend aantal brandstichtingen en het niveau van het totale aantal brandstichtingen.

In dit hoofdstuk bespreken we eerst enkele algemene kenmerken van de zeventien series (§4.1). Vervolgens gaan we in op de mate van objectspecialisatie binnen de series (§4.2), het geografische gedrag van de daders (§4.3), de mate van delictplanning (§4.4), enkele situationele factoren (§4.5), de eventuele ontwikkeling in de ernst van de brandstichtingen binnen de series (§4.6) en het postdelictgedrag van de daders (§4.7).

4.1 Algemene kenmerken van de series

Het aantal brandstichtingen in de zeventien afzonderlijke series loopt uiteen van 3 tot 57 (zie tabel B3.1). Het gemiddeld aantal brandstichtingen per serie is achttien. De series hebben een gemiddelde looptijd van 11,1 maanden vanaf de eerste brandstichting tot aan de laatste brandstichting, waarna de hoofdverdachte wordt aangehouden door de politie (zie tabel B3.2). De kortste looptijd is 5 dagen (3 brandstichtingen); de langste serie loopt 38,5 maanden (19 brandstichtingen).⁵²

In vijf van de zeventien zaken waren er meerdere betrokkenen, die in vier zaken ook aangemerkt zijn als verdachten. In de vijfde zaak waren bij een van de brandstichtingen andere personen aanwezig, die in het politiedossier niet als verdachte waren aangemerkt. Op de rol die de medeverdachten in de zaken hebben gespeeld, komen we in §4.5 (zie ‘Rol van de medeplegers’) terug.

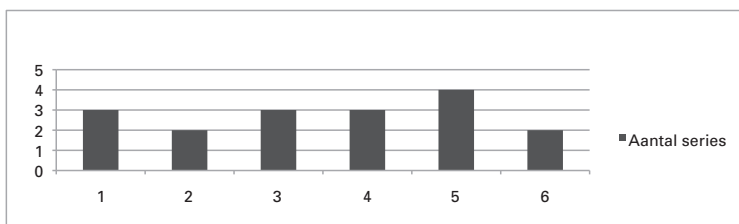
4.2 Objectkeuze binnen de series

In het vorige hoofdstuk zagen we al dat de daders in enkele gevallen een specifiek doelwit op het oog hebben om brand aan/in te stichten. Maar meestal gaan de daders op het moment dat ze de aandrang voelen om brand te stichten ter plekke op zoek naar een doelwit. Er is nagegaan in hoeverre de daders binnen de series voor hetzelfde type objecten kiezen. In hoeverre lijken ze een voorkeur te hebben voor een bepaald type doelwit?

Bij 196 brandstichtingen kan op basis van de verklaringen in de politiedossier worden aangegeven dat de dader een voorkeur heeft voor een bepaald type object. Bij 43% (n=85) blijkt dit het geval. Een dader verklaart dan bijvoorbeeld dat hij de aandrang voelde om brand te gaan stichten en buiten op zoek te gaan naar een container.

Een andere manier om hierop meer zicht te krijgen, is door na te gaan in hoeverre de daders zich binnen één serie specialiseren in een bepaald objecttype (zie tabel B3.1). In figuur 4.1 is aangegeven in/aan hoeveel verschillende objecttypen binnen de series brand is gesticht.

52 Wanneer we de uiterste waarden (de kortste en de langstlopende serie) uit de berekening weglaten, hebben de series een gemiddelde looptijd van tien maanden.

Figuur 4.1: Aantal verschillende objecttypen

De eerste staaf laat zien dat er drie series zijn waarin de daders zich specialiseren in één type object. Dit zijn schuren (16 brandstichtingen, zaak 2), leegstaande panden (3 brandstichtingen, zaak 16) en voertuigen (11 brandstichtingen, zaak 17). Gemiddeld bevatten deze drie series tien brandstichtingen (zie tabel B3.1).⁵³

Daarnaast zijn er twee zaken waarin de dader slechts twee verschillende typen objecten in brand steekt.⁵⁴ In beide zaken voert één object echter de hoofdtoon. In de ene serie (35 brandstichtingen) is 97% (n=34) van de brandstichtingen in/aan een schuur en slechts 3% (n=1) aan een commercieel gebouw (terras van een cafetaria). In de tweede serie (17 brandstichtingen) valt 94% (n=16) van de brandstichtingen in de categorie 'bosschage' en vindt daarnaast slechts 6% (n=1) plaats aan een container. Kortom, in vijf zaken is een grote mate van overeenkomst in objectkeuze. Welk object de voorkeur heeft, loopt in deze series uiteen.

In het merendeel van de zaken zien we echter een meer uiteenlopend patroon in objecttypen. Twaalf van de zeventien series bevatten drie of meer verschillende typen objecten. In de meeste zaken worden zelfs vijf verschillende objecttypen aangetroffen (gemiddeld bevatten deze vier series achttien brandstichtingen; zie tabel B3.1).

4.3 Geografisch gedrag

In deze paragraaf beschrijven we het reisgedrag van de daders uit de afzonderlijke series. Een geografisch profiel komt tot stand op basis van de analyse van

⁵³ Het gemiddelde wordt omlaag getrokken door zaak 16, waar het politiedossier maar drie brandstichtingen bevat.

⁵⁴ Zaken 11 en 12, zie tabel B3.1.

de locaties van de plaatsen delict die aan eenzelfde dader worden toegeschreven. Het doel is om meer zicht te krijgen op het gebied waarbinnen de verblijfplaats van de (veelal onbekende) dader zich waarschijnlijk bevindt (Rossmo, 2000). De bekendste en meest gehanteerde methode is de cirkelmethode van Canter & Larkin (1993), zoals eerder beschreven in §2.5.2. Daarnaast worden nog andere methoden toegepast, zoals de mediaanmethode (Van Koppen, De Poot & Van Koppen, 2000) en de gecombineerde methode (Lopez, 2004).⁵⁵ In onderhavig onderzoek hebben we gebruikgemaakt van de cirkelmethode van Canter & Larkin (1993) om het reisgedrag van de seriebrandstichters in de zeventien series te beschrijven. Tevens besteden we achtereenvolgens aandacht aan vier elementen:

- 1 hemelsbreed de dichtstbijzijnde plaats delict vanaf het woonadres;⁵⁶
- 2 hemelsbreed de verst gelegen plaats delict vanaf het woonadres;⁵⁷
- 3 het delictgebied (waarbinnen alle plaatsen delict vallen);
- 4 het reispatroon (forens- of stropermodel).

Indien bij een zaak meerdere brandstichters betrokken zijn, is in de analyse het woonadres van de hoofdverdachte gebruikt. Voor het bepalen van de reikwijdte (straal) van het delictgebied en de hemelsbrede afstand tussen woning en plaats delict is gebruikgemaakt van een experimentele functie binnen Google Maps.⁵⁸ In totaal zijn zestien van de zeventien onderzochte seriezaken geanalyseerd.⁵⁹ Eén zaak is buiten beschouwing gelaten, omdat alle branden in deze zaak op hetzelfde adres zijn gesticht. Hierdoor kan de cirkelmethode niet worden toegepast. Omdat een van de hoofddaders gedurende zijn serie delicten ($n=24$) is verhuisd, is bij deze seriebrandstichter tweemaal een geografische analyse uitgevoerd. De geografische analyse beslaat derhalve 16 onderzochte dossiers met in totaal 308 brandstichtingen en 17 geografische analyses. Wel-

55 Zie voor een omschrijving van de andere twee methoden bijvoorbeeld Hagendijk (2009).

56 Binnen een serie zijn er, zoals bekend, meerdere brandstichtingen. Voor dit item is steeds één brandstichting per serie leidend voor de berekening.

57 Binnen een serie zijn er, zoals bekend, meerdere brandstichtingen. Voor dit item is steeds één brandstichting per serie leidend voor de berekening.

58 Met behulp van deze functie kan de hemelsbrede afstand tussen twee handmatig aan te geven locaties of adressen worden berekend. De adressen van de plaatsen delict en het woonadres van de hoofddader zijn gebruikt om de verschillende afstanden te berekenen.

59 Met in totaal 308 brandstichtingen verdeeld over de series.

licht ten overvloede benadrukken we de beperkte omvang van het aantal geografische analyses.

Dichtstbijzijnde plaats delict vanaf het woonadres

Van de zeventien geografische analyses is nagegaan wat de kortste reisafstand is van de woning van de dader tot de plaats delict. Gemiddeld blijkt de dichtstbijzijnde plaats delict op 120 meter van het woonadres van de (hoofd)dader te liggen. De verste dichtstbijzijnde plaats delict ligt 690 meter van het woonadres. Wanneer daders op het woonadres brandstichten ($n=3$), is van een minimale reisafstand geen sprake.

In §2.5.2 werd beschreven dat de literatuur een bufferzone veronderstelt: een gebied direct rondom de woning van de dader waar hij geen delicten pleegt. Opvallend is dat bij een groot aantal geografische analyses niet of nauwelijks sprake lijkt te zijn van een dergelijke bufferzone. Tien van de zeventien dichtstbijzijnde plaatsen delict bevinden zich binnen een straal van 50 meter van het woonadres.⁶⁰ Slechts in drie gevallen is er sprake van een minimale reisafstand van meer dan 250 meter, in vier gevallen bedraagt deze minimale afstand 50 tot 250 meter (zie tabel 4.1).

Tabel 4.1: Minimale afstand van het woonadres tot de plaats delict

Afstand	Aantal
0 tot 50 meter	10
50 tot 250 meter	4
Meer dan 250 meter	3
Totaal	17

Drie brandstichtingen vonden plaats op het eigen woonadres. De directe buren zijn in vijf gevallen het slachtoffer, waarbij in ieder geval eenmaal het wraakmotief een rol speelt (de buren hebben de dader bij de politie aangegeven vanwege het exploiteren van een hennepkwekerij, waardoor deze op korte termijn zijn woning moet verlaten). In andere gevallen is er sprake van brandstichting na het uitgaan – onder invloed van alcohol – en voorafgaand aan het werk (zie

60 Daarbij zijn de drie brandstichters die thuis brandstichten, inbegrepen.

ook §4.5). De brandstichter die tijdens zijn serie is verhuisd, hanteert in beide gevallen geen bufferzone. Voor zijn verhuizing sticht hij brand in zijn eigen woning, na zijn verhuizing doet hij dit bij zijn nieuwe burens.

Verst gelegen plaats delict vanaf het woonadres

In de zeventien geografische analyses is de afstand tussen het woonadres en de verst gelegen plaats delict gemiddeld 6 kilometer. De maximale afstand naar een plaats delict loopt echter behoorlijk uiteen (zie tabel 4.2). In één geografische analyse beslaat de maximale reisafstand niet meer dan 170 meter, terwijl deze in een ander geval meer dan 30 kilometer bedraagt. Een waarschijnlijke verklaring voor deze grote maximale reisafstand is dat deze dader brandsticht tijdens zijn werkzaamheden als beveiligder, waarbij hij zich per auto naar de te controleren locaties verplaatst.⁶¹ De invloed van deze waarneming is groot: de gemiddelde maximale afgelegde afstand daalt van 6 naar 4,2 kilometer als deze serie uit de analyse wordt weggelaten.

Tabel 4.2: Maximale afstand van het woonadres tot de plaats delict

Afstand	Aantal
Tot 1 kilometer	3
1 tot 3 kilometer	6
3 tot 6 kilometer	5
Meer dan 6 kilometer	3
Totaal	17

Uit tabel 4.2 blijkt dat de maximale afstand tussen het woonadres van de (hoofd)dader en de plaats delict in zes van de zeventien geografische analyses tussen de 1 en 3 kilometer bedraagt. Iets minder vaak (in vijf van de zeventien geografische analyses) bedraagt deze maximale afstand tussen de 3 en 6 kilometer. Zoals eerder aangegeven, hanteert de brandstichter die is verhuisd geen bufferzone. Tevens valt op dat deze brandstichter voor zijn verhuizing wel verder reist (meer dan 3 kilometer), maar na zijn verhuizing binnen een straal van 260 meter opereert.

61 Er zijn geen analyses uitgevoerd naar de relatie tussen vervoermiddel en afgelegde afstand.

Het delictgebied

Het delictgebied (*criminal range*) is bepaald door een cirkel te trekken die de twee verst van elkaar gelegen plaatsen delict doorsnijdt. Uit de geografische analyses ($n=17$) blijkt dat in de overgrote meerderheid ($n=14$) alle plaatsen delict uit de serie binnen de cirkel van het delictgebied vallen.⁶² In de overige drie gevallen geldt dit voor de ruime meerderheid van de delicten binnen de serie, maar liggen maximaal twee plaatsen delict van de serie buiten de cirkel. De seriebrandstichters plegen hun delicten dus in een bepaald af te bakenen geografisch gebied (ongeacht de locatie van hun woonplaats).

De omvang van het delictgebied waarbinnen de brandstichters opereren, varieert. De straal van de cirkels die het delictgebied beslaan, loopt uiteen van 200 meter tot meer dan 20 kilometer.⁶³ De gemiddelde straal in de bestudeerde seriezaken bedraagt 3,8 kilometer. In tabel 4.3 is een overzicht gegeven van de reikwijdtes van de delictgebieden op basis van de straal.

Tabel 4.3: Straal van het delictgebied in de series

Straal	Aantal
Tot 1 kilometer	5
1 tot 3 kilometer	7
3 tot 6 kilometer	2
Meer dan 6 kilometer	3
Totaal	17

Uit tabel 4.3 blijkt dat meer dan een kwart van de brandstichters (29%) binnen een straal van 1 kilometer opereert. 70% opereert binnen een straal tot 3 kilometer, in overeenstemming met de bevindingen van Sapp e.a. (1996, zie hoofdstuk 2).

Er zijn vijf daders van wie het delictgebied een straal heeft van 3 kilometer of meer. Nadere analyse wijst uit dat zij bij minimaal één brandstichting gebruiken van een auto, maar ook pakken zij vaak de fiets. Daarnaast is er één brandstichter die in de kleinere delictgebieden veelvuldig gebruikmaakt van de auto.

62 Dit benadert de bevindingen in de literatuur. In de studie van Edwards & Grace (2006) onder 45 seriebrandstichters vielen alle brandstichtingen in 84% van de gevallen in het delictgebied. Bij de bevindingen van Canter & Larkin (1993) viel 91% binnen het delictgebied.

63 De straal is berekend door de afstand tussen de twee verst van elkaar gelegen plaatsen delict te bepalen en deze door twee te delen.

Reispatroon (stroper- of forensmodel)

Voor de seriebrandstichters is nagegaan in hoeverre zij het stropermodel volgen, waarbij de dader binnen zijn eigen woonomgeving branden sticht, of het forensmodel, waarbij de dader weggaat uit zijn eigen woonomgeving om elders delicten te plegen (zie §2.5.2).

Het woonadres van de hoofddaders uit dit onderzoek ligt in alle gevallen binnen het delictgebied dat met behulp van de cirkelmethode is getekend. Er is, met andere woorden, bij geen van de gevallen sprake van een reizende dader; alle daders volgen het patroon van het stropermodel. Dit is in overeenstemming met de literatuur, waar vooral het stropermodel wordt gerelateerd aan seriebrandstichting.

Kortom, de seriebrandstichters opereren binnen een afgebakend delictgebied, waarbinnen hun eigen woning valt. De meerderheid van de brandstichters reist niet verder dan 3 kilometer om brand te stichten. Van een bufferzone, een gebied rondom de woning waarbinnen zij geen delicten plegen, lijkt geen sprake te zijn.

4.4 Mate van delictplanning

Er zijn verschillende variabelen die iets zeggen over de mate van delictplanning van de daders binnen de afzonderlijke series. In tabel B3.3 is per serie gedetailleerd weergegeven bij hoeveel brandstichtingen binnen de serie er sprake was van:

- 1 het vooraf oriënteren op de omgeving;
- 2 het nemen van voorzorgsmaatregelen tegen herkenning;
- 3 het meenemen van brandbare stoffen;
- 4 het meenemen van brandgeleidend materiaal;
- 5 het hanteren van een brandvertragende methode.

Hiermee beschrijven we dus vijf vormen van delictplanning.

Alle series samengenomen, is bij slechts een minderheid van alle brandstichtingen (16%; n=30) sprake van vooraf oriënteren op de omgeving.⁶⁴ Wanneer we kijken naar de afzonderlijke zeventien series, blijkt dat daarvan in elf

64 Daarbij moet worden vermeld dat dit in een aanzienlijk aantal brandstichtingen (n=119; 38% van de totale 311) niet kon worden vastgesteld.

zaken helemaal geen sprake was, dat er in één zaak slechts één keer werd opgemerkt dat er sprake was van oriëntatie en dat de daders zich in vijf series wel vooraf hadden georiënteerd op de omgeving (zie tabel B3.3).

Geen enkele seriebrandstichter neemt voorzorgsmaatregelen tegen herkenning. Sterker nog, de daders lijken zich niet eens bezig te houden met het risico van herkenning (zie het kader 'Beveiliger' verderop).

Herkenbaarheid op beeld

In een van de zaken sticht de dader driemaal brand in hetzelfde gebouw, dat leegstaat en door de gemeente is aangemerkt om gesloopt te worden. De dader slaapt in dit gebouw, heeft hier een matras en enkele meubels. Hij wordt gewekt door vrienden/kennissen van hem, die weleens willen zien of de dader, zoals hij zegt, in dit gebouw slaapt. Wanneer zij binnenkomen, wordt hij wakker. Zij filmen hem met een mobiele telefoon, waarbij hij herkenbaar in beeld komt. Vervolgens sticht de dader brand in het slooppand 'om warm te blijven'. Wanneer deze brand te groot wordt, verlaten de dader en zijn bezoek het pand. Er blijken meerdere brandhaarden. De brandweer kan het vuur tijdig blussen.

Gekeken naar de individuele series worden in negen van de zeventien series geen brandversnellende middelen door de daders meegenomen naar de plaats delict (voor zover op te maken uit de dossiers). In de overige acht series is het meenemen van brandbare middelen bij één brandstichting (één zaak), twee brandstichtingen (vier zaken) of meerdere brandstichtingen binnen de serie (drie zaken) vastgesteld. Gekeken naar het meenemen van brandgeleidende materialen, zoals papier, kranten of lont, zien we een soortgelijk patroon.⁶⁵

Als we deze twee categorieën samenvoegen tot 'het meenemen van hulpmiddelen' (brandbare stoffen en/of -geleiders), dan zijn er zes series waarin deze vorm van delictplanning niet voorkomt en dus elf series waarin bij een of meerdere brandstichtingen wel aantoonbaar is dat materialen zijn meegenomen ten behoeve van het brandstichten.

65 Wanneer we aggregeren naar het niveau van alle brandstichtingen over alle series samen, zijn slechts in een minderheid van de brandstichtingen brandversnellende middelen meegenomen naar de plaats delict (14%, n=27; zie ook tabel B3.3). Dit is bekend voor 60,5% (n=188) van alle brandstichtingen van alle series.

Beveiliger

Een van de seriedaders sticht branden terwijl hij zijn rondes doet als bedrijfsbeveiliger, ondanks dat hij zou kunnen worden herkend aan zijn bedrijfsauto. Daarentegen gaat hij op andere aspecten soms wel planmatig te werk. Zo neemt hij in enkele gevallen brandversnellende middelen of brandbare materialen mee. Later tijdens zijn dienst keert hij terug naar de plaatsen delict, meldt zijn branden zelf bij de alarmcentrale en blijft soms kijken bij de brand tot de brandweer deze heeft geblust.

Verder merken we op dat in enkele gevallen een brandvertragende methode is gehanteerd (zie §3.5). Dit is het geval bij vier brandstichtingen, die worden gepleegd door dezelfde dader (aldus één serie; vanwege klein aantal niet opgenomen in tabel). Deze dader gaat daarin zeer doelbewust te werk, getuige het feit dat hij materialen meeneemt ten behoeve van de brandvertragende constructie. Het gebruik van de brandvertragende methode onderstreept de doelbewuste en planmatige werkwijze van deze seriebrandstichter.

Er is nog een andere zaak waarin de dader bewust of onbewust een modus operandi hanteert waarbij hij zich uit de voeten kan maken alvorens de brand uitbreekt. Deze dader legt in tuinhuisjes en schuurtjes in de brand gestoken materialen als zeil, doek of papier op grasmaaiers. Omdat er (mogelijk) benzine in de grasmaaiers zit, heeft deze dader wellicht bewust deze methode gehanteerd zodat hij zich uit de voeten kan maken voordat de benzine vlam vat. Dit is echter niet met zekerheid vast te stellen.

Verschillende vormen van delictplanning

Op hoeveel verschillende manieren is er in de afzonderlijke series sprake van delictplanning? Daartoe tellen we op of er in de serie sprake was van een van de vijf vormen van delictplanning zoals die zijn genoemd aan het begin van deze paragraaf (vooraf oriënteren, voorzorgsmaatregelen tegen herkenning, meeneemen brandversneller, meenemen brandgeleider en het hanteren van een brandvertragende methode). Per serie kunnen er dan maximaal vijf verschillende vormen van delictplanning worden aangetroffen.

Uit tabel 4.4 is af te lezen dat er slechts vier series zijn waarin geen enkele vorm van delictplanning voorkomt. In zes series gaat de dader op een en dezelfde

de manier planmatig te werk (dit kan het vooraf oriënteren zijn of het meenemen van een brandversneller of -geleider). In zeven series hanteren de daders twee of drie verschillende vormen van delictplanning. Aangezien geen van de daders voorzorgsmaatregelen neemt tegen herkenning, zijn er geen series waarin alle vijf de vormen voorkomen.⁶⁶ Ook vier verschillende vormen binnen een serie worden niet vastgesteld. De dader die een brandvertragende methode hanteert (één serie), past daarnaast twee andere vormen van planning toe (het meenemen van brandversnellende middelen en geleidende materialen).

Tabel 4.4: Mate van delictplanning

Aantal vormen delictplanning	Aantal series	Aantal brandstichtingen
Geen	4	-
1	6	19
2	4	35
3	3	45
4	0	0
5	0	0
Totaal	17	97

In sommige series lijkt er sprake van tegenstrijdigheid wat betreft delictplanning en impulsieve kenmerken van de brandstichtingen. We grijpen terug op het voorbeeld van de beveiligder die brandsticht tijdens zijn rondes (zie het kader 'Beveiligder'). Hij heeft vanaf de derde brandstichting (uit een reeks van 19 delicten) brandbare vloeistof bij zich in zijn auto. Maar uit de verhoren blijkt ook dat impulsiviteit op het moment van de brandstichting meespeelt. 'Dan krijg ik de drang om brand te stichten', aldus de dader. In een andere zaak zijn twee daders samen op pad, besluiten te gaan brandstichten en daarvoor halen ze wc-papier bij de bioscoop, dat ze onder hun jas verbergen. Vervolgens steken ze twee containers in brand door het wc-papier hierin te gooien en dit in brand te steken.

Ten slotte merken we nog op dat uit de verhoren soms blijkt dat er sprake is van een zekere doelbewustheid van de daders bij het brandstichten. Er is dan

66 In een van de series gaan twee daders samen inbreken. Daartoe trekken zij donkere kleding aan. Het brandstichten gebeurt in eerste instantie impulsief, wanneer het inbreken niet lukt (frustratie). De voorzorgsmaatregelen tegen herkenning hadden hier geen betrekking op het brandstichten.

niet zozeer sprake van delictplanning, maar de daders geven aan dat zij op een bepaald moment wisten dat ze brand gingen stichten.

‘Ik was in het jongerencentrum geweest. Mijn vriendin stond die avond achter de bar. Ik had, denk ik, tien à vijftien glazen bier op. Ik ben met mijn vriendin, zwager en schoonzus naar ons huis gegaan. Rond tien uur gingen zij weg en ging mijn vriendin naar bed. Ik ben nog opgebleven, heb tv gekeken en bier gedronken. Ik ben rond kwart voor elf naar buiten gegaan om brand te stichten.’

‘Op zulke momenten, als ik gedronken heb en alleen ben, krijg ik de drang brand te stichten. Dan komen die gevoelens van vroeger, toen ik misbruikt was, weer naar boven en komt er woede in mij op. Die avond besloot ik niet te gaan douchen om rustig te worden, maar om brand te gaan stichten.’

4.5 Situationele factoren

In deze paragraaf worden twee aspecten beschreven van de omstandigheden waaronder de seriedaders brandstichten. Allereerst is nagegaan of de daders onder invloed waren van middelen ten tijde van het brandstichten. Ten tweede is gekeken naar de rol van de medeplegers in de vier series waarin twee daders betrokken waren.

Middelengebruik

We zijn nagegaan in hoeverre de daders onder invloed waren van middelen tijdens het brandstichten. Omdat dit voor een groot deel van de brandstichtingen niet te achterhalen was, bespreken we alleen die gevallen waarbij uit het dossier bleek of de brandstichters onder invloed waren. In tabel 4.5 wordt het middelengebruik weergegeven voor alle series gezamenlijk. Er is onderscheid gemaakt tussen harddrugs, softdrugs en alcohol.

Tabel 4.5: Middelengebruik ten tijde van de brandstichtingen

Middelen- gebruik	Harddrugs (n=115)		Softdrugs (n=100)		Alcohol (n=147)	
	Aantal	Procent	Aantal	Procent	Aantal	Procent
Ja	0	0	6	6,0	109	74,1
Nee	115	100,0	94	94,0	38	25,9
Totaal	115	100	100	100	147	100

Ondanks het beperkte aantal brandstichtingen met gegevens over het middelengebruik, komt uit de resultaten zeer duidelijk naar voren dat de brandstichters geen harddrugs en nauwelijks softdrugs hebben gebruikt. Daarentegen is in bijna driekwart van de brandstichtingen (74%, n=109) sprake van alcoholgebruik.

In de tweede plaats zijn we nagegaan hoe de verdeling inzake het alcoholgebruik over de afzonderlijke series is. Dus hoeveel daders in de zeventien series zijn onder invloed van alcohol wanneer zij brandstichten? In tabel B3.4 is per serie aangegeven hoe vaak de brandstichters onder invloed zijn van alcohol ten opzichte van het totaal aantal brandstichtingen binnen de serie.

Er zijn vier series waarbij de daders bij geen enkele brandstichting alcohol hebben gedronken (voor zover dit op te maken is uit het dossier). Bij één serie kan van geen enkele brandstichting worden aangegeven of er sprake is van alcoholinname. Bij de overige series zijn de daders bij drie of meer brandstichtingen onder invloed van alcohol.⁶⁷ Bovendien zijn er negen series waarbij de daders geen enkele keer nuchter brandstichten.

Eerder zeiden we al dat verreweg de meeste brandstichtingen plaatsvinden in de avond en in de nachtelijke uren. Het alcoholgebruik kan daaraan gerelateerd zijn. Van verschillende daders is bekend dat zij brandstichten wanneer zij onder invloed van alcohol uit het café komen. In hoofdstuk 5 komen we terug op de vraag in hoeverre het alcoholgebruik van invloed is op het overgaan tot brandstichten.

67 Daarbij geldt dat dit mogelijk een onderschatting is, aangezien niet van alle brandstichtingen voldoende gegevens beschikbaar waren.

Rol van de medeplegers

In vier van de zeventien series is er een medepleger betrokken bij de brandstichtingen. In een van deze vier zaken stichten de twee daders alle branden in de serie ($n=24$) samen, op een na. De twee daders zijn vrienden van elkaar en wonen in dezelfde buurt. Het is niet duidelijk hoe zij samen tot het brandstichten zijn gekomen, waarschijnlijk is het min of meer toevallig zo gelopen. Er lijkt geen sprake te zijn van een vaste rolverdeling bij het brandstichten; de twee daders doen het samen. Wel is er sprake van delictplanning, getuige het feit dat zij diverse soorten middelen meenemen om de branden te stichten, zoals kranten, wc-papier en benzine (die zij vooraf bij de benzinepomp halen). Een van hen bekent achteraf de branden te hebben gesticht, de ander ontkent zijn aandeel. De twee hebben volgens de eerste dader gezamenlijk een prop papier doordrenkt met benzine, deze tussen de coniferen gestopt en in brand gestoken. Daarna zijn zij doorgelopen. De andere dader ontkent betrokkenheid.

In de overige drie zaken is er bij meerdere brandstichtingen een medepleger betrokken, maar niet bij alle brandstichtingen. Bij deze zaken lijkt er duidelijker sprake te zijn van een bepaalde rolverdeling, waarbij de hoofddader de meest actieve rol heeft. In een van deze drie zaken kennen de daders elkaar al op jongere leeftijd. Enkele jaren voor de brandstichtingen gaan zij al samen bierkratten stelen uit onafgesloten schuurtjes in tuinen. Tevens gaan de jongens samen inbreken in huizen. Ze spreken telefonisch af in een wijk naar schuurtjes te gaan om te kijken of er een huissleutel ligt waarmee ze de achterdeur kunnen openmaken. Vervolgens kijken ze binnen of ze iets weg kunnen nemen. Het brandstichten zou een neveneffect van deze praktijken zijn, bijvoorbeeld als de jongens gefrustreerd zijn wanneer ze niet kunnen inbreken of niets kunnen stelen.

Van inbreken en beroving naar brandstichting

T. (dader 2) komt een keer met het voorstel om in te gaan breken. S. (dader 1, hoofddader) moet van T. zwarte kleding aantrekken. Ze rijden met de auto van S. naar een boerderij. Een week later rijden ze daar weer heen, waarbij ze ook een ring- en moersleutel meenemen om daarmee 'personen neer te slaan die hen zouden zien'. Ze klimmen over een hek en kijken of er iets openstaat. T. stelt voor aan te bellen, de boer neer te slaan en op zoek te gaan naar geld. Dat is volgens S.

allemaal niet doorgedaan, omdat ze door iemand worden gezien. Ze stappen hierop in de auto en rijden naar een nabijgelegen plaats met de bedoeling een kennis te bezoeken. T. komt dan met het idee een passerende fietser naar de weg te vragen om die vervolgens neer te slaan en te beroven. T. probeert dit vervolgens (hiervan is aangifte gedaan), maar de fietser weet de klap met de ringsleutel te ontwijken en gaat ervandoor. Vervolgens proberen ze nog ergens in te breken. Daarna gaan ze op een ander adres brandstichten.

In tegenstelling tot de inbraken lijken de brandstichtingen in eerste instantie impulsief te gebeuren. Bij de eerste vier brandstichtingen zijn beide jongens betrokken. Daarnaast is er in deze serie (n=35) een flink aantal brandstichtingen waarbij de hoofddader op eigen houtje opereert. De medepleger ontkent een actief aandeel te hebben bij de gezamenlijke brandstichtingen.

‘Wij kwamen daar aan op de fiets en zetten die ergens neer. Wij zijn aan schuren gaan voelen en vonden een open schuur. S. vond een doek of een gordijn en ik wat papier. Wij staken dat allebei in brand. Ik had het papier expres niet goed aangestoken, omdat ik het eigenlijk niet wilde. Het was meer zo dat ik hem niet geloofde dat hij het wel deed. Ik vond het spannend en wilde het wel een keer zien. Ik was verbaasd dat hij gewoon een schuur inliep en die doek aanstak.’

In een van de andere zaken is er nog duidelijker sprake van een rolverdeling. De medepleger blijft in die zaak bij de meeste brandstichtingen in de auto wachten op zijn vriend, die uitstapt om brand te gaan stichten. Toch heeft de medepleger zowel vooraf als achteraf bij de brandstichtingen een belangrijk aandeel. In de aanloop naar de brandstichtingen is er sprake van delictplanning. De jongens bespreken samen welke objecten zij in brand kunnen steken en maken hiertoe soms een concrete afspraak om elkaar midden in de nacht te ontmoeten. Op andere momenten zijn zij al samen in het café, waar zij veel drinken en gokken. Het brandstichten gebeurt dan ook wel uit frustratie en boosheid vanwege gokverliezen (zie §5.3).

Dader 2: 'Hij heeft al eerder verteld dat hij die schuur in brand wilde steken.' Ik kwam langs die plek en heb samen met H. besloten om daar brand te gaan stichten. Ik heb het voorgesteld en het leek ons beiden een goed plan. Het is een heel open terrein.'

Na afloop van de brandstichtingen begint de actieve rol van de medepleger eigenlijk pas. Hij is lid van de vrijwillige brandweer. Samen luisteren de daders op afstand van de brand in de auto naar de brandweermelder van de mededader. Wanneer de oproep komt om uit te rukken, sluit de mededader zich aan bij de brandweer om de brand te gaan blussen. In de verhoren verklaren zij dat zij om deze reden grotere objecten uitkozen voor de brandstichtingen, want dan zou de mededader namelijk moeten uitrukken met het blusteam en reed de hoofddader achter de bluswagen aan. Vooral verderop in de serie trekt de medepleger zich wat meer terug en gaat de hoofddader vaker alleen op pad om brand te stichten.

4.6 Ontwikkeling in ernst

In deze paragraaf worden drie aspecten besproken die een beeld geven van de ontwikkeling van de ernst van de brandstichtingen binnen de series. Achtereenvolgens wordt nagegaan in hoeverre er een ontwikkeling te ontwaren is in objectsoort en -grootte, in de frequentie van het brandstichten en in de gevaarstelling van de brandstichtingen binnen de series.

Objectgrootte

In §4.2 werd duidelijk dat de daders in de meeste series brandstichten in/aan verschillende objecten. Om te zien of er sprake is van een ontwikkeling in de ernst van de brandstichtingen, is voor de series met drie of meer verschillende objecten nagegaan (twaalf series) of de brandstichters 'klein' beginnen en gaandeweg grotere objecten uitkiezen.

Slechts bij één serie zien we een duidelijke ontwikkeling in de objectsoort. Dit is een serie waarin twee daders steeds gezamenlijk brandstichten. De eerste zestien branden, die gedurende een periode van zes weken plaatsvinden, betreffen voornamelijk coniferenhagen en containers, met als uitzonderingen een openbaar speeltoestel en een mobiel toilet (de zesde en zevende brandstichting).

De zeventiende brandstichting vindt plaats in een schoolgebouw. Daarbij geven de daders in de politieverhoren aan dat zij hoopten op een grote brand.

De daders hebben het er al eens over gehad om in de school te gaan kijken. Het bouwterrein bij de school is afgezet met bouwhekken, maar zij glippen hier tussendoor. Vervolgens gaan ze de school in, waar ze twee uur rondlopen. Ze verklaren dat ze in de school een jerrycan benzine vinden. Op zolder treffen ze een zaagtafel aan. Daar gooien ze allerlei houtresten op, die ze vervolgens aansteken met behulp van de benzine. Ze hopen op een grote brand 'die de hele school af zou fikken'. Na het aansteken van de houtresten verlaten ze het gebouw. Het vuur dooft uit zichzelf; er komt geen brandweer ter plaatse.

In de vierehalve maand daarop stichten de twee daders een coniferenbrand en twee containerbrandjes. Een halfjaar later wordt er plotseling op drie opeenvolgende dagen in drie grotere objecten brandgesticht. Het gaat om een berghok op het terrein van een basisschool en om twee leegstaande woningen die tussen bewoonde huizen in een woonwijk staan.

Bij de andere elf series is geen sprake van een duidelijke ontwikkeling in de objecttypen. De objecten lijken elkaar meer af te wisselen. Bij sommige series vindt de eerste brandstichting direct plaats binnen een bewoond appartementencomplex (waar de dader zelf woont). Verderop in de reeks wordt brandgesticht in een afvalcontainer op straat, aan een vrachtwagen en weer in de kelderboxen van hetzelfde appartementencomplex. Eenzelfde afwisseling zien we in de andere series met meerdere soorten objecten. In een andere zaak wisselt de dader af tussen vooral personenauto's (waaronder de eerste brandstichting), containers en coniferen.

Frequentie

Er lijkt geen eenduidige ontwikkeling in de frequentie te bestaan van het brandstichten binnen de series. Met andere woorden: het is niet zo dat de daders steeds korter op elkaar gaan brandstichten dan wel met langere tussenpozen gaan werken. Vier zaken lijken hierop een uitzondering te vormen: de

laatste brandstichtingen in de serie volgen elkaar sneller op in de tijd. Een voorbeeld is een serie met 17 brandstichtingen, die zich afspeelt binnen een periode van een 16,5 maand. De laatste zeven brandstichtingen vinden plaats in een periode van slechts twee weken. Bij twee andere voorbeelden eindigt de serie in een *spree*: de daders stichten dan meerdere branden binnen een etmaal.

Bij de overige series is er geen sprake van een duidelijk toenemende frequentie van brandstichtingen. Er zijn wel pieken van activiteit te onderscheiden, soms afgewisseld met langere perioden van inactiviteit. Deze pieken kunnen bestaan uit brandstichtingen die enkele dagen achter elkaar plaatsvinden, maar ook komen er sprees voor binnen de series. Ook deze sprees lijken grotendeels willekeurig verdeeld over de looptijd van de series. Mogelijk dat een (belangrijke) gebeurtenis in de levens van de brandstichters de aanleiding vormt voor plotselinge perioden van hoge activiteit in het brandstichten of juist perioden van inactiviteit, die ook voorkomen in de series. Zo zijn er in de langer lopende series ook perioden van enkele maanden, een halfjaar of langer waarin er geen brandstichtingen plaatsvinden.

Gevaarzetting

Ten slotte is onderzocht in hoeverre de gevaarzetting van de brandstichtingen zich gedurende de series ontwikkelt. Leveren de brandstichtingen naarmate de series voortduren steeds meer gevaar op voor personen? In tabel B3.5 is per serie aangegeven wat de gevaarzetting is van de verschillende brandstichtingen, voor zover dit in de dossiers is beschreven. Er is daarbij onderscheid gemaakt tussen 'geen gevaar voor personen' (code 0), 'gevaar voor personen' (code P) en 'levensgevaar' (code L). De brandstichtingen waarvan informatie hierover ontbreekt, zijn niet in het overzicht opgenomen.

Uit tabel B3.5 is af te lezen dat er zes seriezaken zijn waarbij zich aan het eind van de serie een ernstigere gevaarzetting aftekent.⁶⁸ Bij drie van deze zaken vindt helemaal aan het eind van de serie voor de eerste keer een brandstichting plaats waarbij levensgevaar in het dossier is aangemerkt. In het merendeel van de series (n=8) verloopt de mate van gevaar voor personen dan wel levensgevaar niet volgens een bepaald patroon. Met andere woorden: er kunnen aan het begin van de serie al brandstichtingen plaatsvinden met gevaar voor personen

68 Zaken 5, 10, 11, 12, 15 en 17.

en/of levensgevaar, afgewisseld door brandstichtingen zonder gevaar voor personen. Daarnaast zijn er twee series waarbij geen gevaar voor personen aanwezig is. Bij één serie ontbreken de gegevens over de gevaarzetting. Bij zes van de zestien series is er in de loop van de tijd een toenemend gevaar voor personen te constateren.

Groeiende gevaarzetting

Bij de op een na laatste brandstichting van deze reeks struinen de daders bewust met zijn tweeën rond, op zoek naar een object om in brand te steken. Ze maken een tussenstop bij de schuur van de oma van vader W. om terpentine te halen. Verder hebben zij papier bij zich en hebben ze hout gehaald uit een vuurkorf in de tuin. Wanneer de daders een leegstaande woning in de woonwijk zien, besluiten zij deze aan te steken, omdat zij weleens een grote brand willen zien. Zij houden daarbij geen rekening met het feit dat de naastgelegen woningen wel zijn bewoond en dat daaraan schade kan ontstaan en eventueel levensgevaar. Zij gooien papier en hout in een open ventilatiekanaal, dat in verbinding staat met de keuken. Vervolgens steken zij dit van buiten de woning in brand, waarna een deel van het hout en het papier op de houten vloer in de woning valt. Vervolgens gaan zij ervandoor. Als de daders de brandweer horen, gaan zij kijken en keren zij terug naar de plaats delict. De omvang van de brand valt hun tegen: 'De brand was niet zo groot. Dat was wel jammer. We wilden graag een keer een grote brand zien.'

4.7 Postdelictgedrag

Wat gebeurt er nadat de branden zijn gesticht? In tabel 4.6 is weergegeven bij hoeveel brandstichtingen (op het niveau van alle series tezamen) de daders naar de brand blijven kijken en in hoeveel gevallen de daders, na het verlaten van de plaats delict, weer terugkeren. Het blijkt dat beide items voor een groot aantal brandstichtingen niet bekend zijn (respectievelijk 46% en 42%). In tabel 4.6 zijn alleen de brandstichtingen opgenomen waarvoor voldoende gegevens aanwezig waren om hierover uitspraken te doen (respectievelijk $n=169$ en $n=182$).

Tabel 4.6: Postdelictgedrag

	Dader blijft kijken naar brand		Dader keert terug naar plaats delict	
	<i>Aantal</i>	<i>Procent</i>	<i>Aantal</i>	<i>Procent</i>
Ja	47	27,8	60	33,0
Nee	122	72,2	122	67,0
Totaal	169	100	182	100

In ruim een kwart van de brandstichtingen (28%, n=47) is de dader blijven kijken naar de brand en in een derde van de zaken (33%, n=60) is de dader, nadat hij de plaats delict heeft verlaten, weer teruggekeerd. Over het algemeen genomen, vinden beide vormen van postdelictgedrag dus in een minderheid van de seriebrandstichtingen plaats.

Ook bij deze onderwerpen is vervolgens gekeken in hoeverre het postdelictgedrag binnen de afzonderlijke series voorkomt. Is er ook slechts een minderheid van de daders die zich na het delict op kenmerkende wijze gedraagt door te blijven kijken en/of terug te keren naar de plaats delict? Of komt dit gedrag onder alle brandstichters wel voor, zij het in een minderheid van de branden die zij stichten?

Gekeken naar de afzonderlijke series zijn er drie series waarbij de daders nooit blijven kijken. Bij dertien van zestien zaken blijven de daders bij minimaal één brandstichting kijken.⁶⁹ Zo verklaart een van de brandstichters: 'Ik deed het vooral om de kick. Ik vond het wel leuk om naar de branden te kijken. Het geeft een kick om te weten dat jij dat gedaan hebt.' In verschillende dossiers wordt tevens beschreven dat de brandstichters direct weggaan bij de plaats delict, maar vanaf een afstand nog omkijken, blijven wachten en kijken of zij een gloed zien ontstaan en/of de brandweer ter plaatse komt. De overige brandstichters vertellen in het verhoor dat zij nooit bleven kijken. 'Wij hebben verder niet gewacht tot de schuur brandde. Eigenlijk wist ik voor mijzelf al dat het niet verder zou branden.'

Wat betreft het terugkeren naar de plaats delict nadat de daders deze al verlaten hebben, wijst de analyse het volgende uit. In vier series keren de daders geen enkele keer terug naar de plaats delict. Een voorbeeld is een brandstichter die 's nachts na terugkomst uit het café onder invloed van alcohol brandsticht, daarna huiswaarts keert en vrijwel meteen naar bed gaat. In de overige dertien

69 Bij één serie hebben we onvoldoende gegevens betreffende deze variabele.

series keren de brandstichters bij minimaal één brandstichting terug naar de plaats delict (zie tabel B3.6). In drie van deze zaken is dit slechts bij één brandstichting het geval, bij twee zaken keren de daders tweemaal terug naar de plaats delict en in de overige zeven zaken keren de daders drie keer of vaker terug. Het terugkeren naar de plaats delict gebeurt soms vrijwel direct na de brandstichtingen, veelal wanneer de hulpdiensten ter plaatse komen. Een voorbeeld.

Terugkeer naar de plaats van de brandstichting

's Avonds kijkt hij tv en drinkt hij ongeveer zes blikjes bier. Hij heeft naar eigen zeggen te weinig gegeten en te veel gedronken. 'Ik weet niet precies hoe laat het idee in mijn hoofd kwam om een brandje te gaan stichten. In ieder geval keek ik rond halftwaalf op de klok. Daarna ben ik naar buiten gegaan, omdat ik daar een vreemd geluid hoorde.' Hij gaat een stukje lopen en neemt zijn aansteker en shag mee. 'Het bleef aan me knagen dat E. [ex-vriendin] steeds weer naar mijn werk kwam. Ik had er met niemand over kunnen praten. Er knapte volgens mij iets. Hierdoor kreeg ik de drang om brand te stichten. Ik ben toen gaan kijken naar een container.' Hij heeft uiteindelijk een stukje papier in brand gestoken en dat in een container gegooid. Daarna is hij naar een andere straat gelopen. Daar staat een containerhok waarvan hij de sleutels heeft. Hij zegt achteraf dat hij toen wist dat hij daar brand ging stichten. Na deze brandstichting is hij naar een derde plaats delict gegaan waar hij opnieuw brandsticht. Dan loopt hij naar huis. Wanneer hij de sirenes van de brandweer en het tumult op straat hoort, gaat hij terug naar de plaats van de tweede brandstichting, waar hij tevens als getuige wordt gehoord door de politie. Hij verklaart dat hij staat te kijken hoe de branden worden geblust.

In andere zaken gaan de brandstichters de volgende dag terug om te kijken. Een van de brandstichters licht toe: 'De volgende dag ben ik teruggegaan en zag ik dat er bij die schuur geen brand was geweest.'

4.8 Resumé

De afzonderlijke 17 series omvatten 3 tot 57 brandstichtingen. Dat zijn gemiddeld achttien brandstichtingen per serie. De gemiddelde looptijd van een serie is elf maanden. In vijf series is er een hoge mate van specialisatie in een bepaald objecttype. Het merendeel van de daders heeft echter een meer gevarieerde keuze van het doelwit.

De seriebrandstichters lijken geen bufferzone te hanteren. De dichtstbijzijnde plaats delict ligt gemiddeld 120 meter van het woonadres van de (hoofd)-dader. In enkele gevallen is de dichtstbijzijnde plaats delict zelfs het eigen woonadres. De grootste afstand die de brandstichters ieder afleggen, is gemiddeld 6 kilometer. Meer dan de helft van de brandstichters sticht niet verder dan 3 kilometer van het woonadres branden. Uit de geografische analyse blijkt dat er sprake is van een afgebakend delictgebied. In de overgrote meerderheid van de zaken vallen alle plaatsen delict hierbinnen of nauwelijks buiten de cirkel die het delictgebied markeert. De omvang van dit gebied varieert van een reikwijdte (straal) van 200 meter tot ruim 20 kilometer. Echter, de meerderheid van de seriebrandstichters opereert binnen een straal van 3 kilometer. Het reisgedrag van de seriebrandstichters komt overeen met het stropermodel.

In de meeste series oriënteren de daders zich vooraf niet specifiek op de omgeving waar ze de brand gaan stichten. Niemand neemt voorzorgsmaatregelen tegen herkenning. Minder dan de helft van de brandstichters neemt ooit brandversnellende middelen of brandgeleiders mee naar de plaats delict. Wanneer alle vormen van delictplanning samen worden genomen, zijn er slechts vier series van de zeventien waarin de daders op geen enkele wijze planmatig te werk gaan. In de meeste gevallen komt er gedurende de serie minimaal wel één vorm van delictplanning voor. Driekwart ($n=12$) van de brandstichtingen wordt gepleegd onder invloed van alcohol. Slechts bij vier daders speelt alcohol geen rol bij het brandstichten. De invloed van alcohol en het plaatsvinden van de brandstichtingen in de nachtelijke uren zijn mogelijk aan elkaar gerelateerd. In vier series is er sprake van een medepleger bij (een deel van) de brandstichtingen. In de meeste gevallen is er sprake van een bepaalde rolverdeling. De medepleger heeft dan een minder actieve rol in het feitelijke brandstichten, maar levert vooral een bijdrage in de aanloop naar de delicten (delictplanning en/of andere gebeurtenissen die tot het brandstichten leiden) dan wel in de gebeurtenissen daaropvolgend (bijvoorbeeld de vrijwillige brandweerman die meehelpt met blussen). Wat betreft objectgrootte en de frequentie van het brandstichten is er bij de meeste series geen sprake van een ontwikkeling (gro-

ter dan wel sneller achter elkaar). In zes van de zeventien series is wel een groeiende gevaarzetting waarneembaar. Hoewel dit binnen de series niet frequent hoeft voor te komen, blijken de meeste brandstichters binnen de series één keer of vaker terug te keren naar de plaats delict. Ook blijken de meeste brandstichters incidenteel of vaker bij de branden te blijven kijken.

Persoon van de seriebrandstichter

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de persoon van de seriebrandstichter. In totaal gaat het om 21 brandstichters die betrokken zijn bij de 17 series en die in totaal 311 branden hebben gesticht.⁷⁰ De voornaamste bronnen voor dit hoofdstuk zijn de persoonsdossiers en de justitiële documentatie betreffende de brandstichters. Er is onder meer gebruikgemaakt van NIFP-rapportages in het kader van de strafzaak en rapportages van de reclassering. Hierin staat vaak ook feitelijke informatie (bijvoorbeeld over de situatie thuis). Daarnaast zijn de politieke dossiers en de interviews met rechercheurs bronnen voor de kenmerken en de achtergronden van de daders. Voor de meeste onderzochte onderwerpen geldt dat deze een relatie hebben met delictgedrag c.q. de kans daarop kunnen vergroten. Hierbij kan worden gedacht aan een problematische jeugd, midde-lengebruik, psychopathologie en riskante sociale contacten.

We bespreken van de brandstichters hun demografische kenmerken (§5.1), woonsituatie (§5.2), jeugdijaren en relaties (§5.3), school en omgang met leeftijdgenoten (§5.4), arbeid en financiën (§5.5), vrienden en dagbesteding (§5.6), riskante gewoonten (§5.7), persoonlijkheidskenmerken en psychopathologie (§5.8), criminele voorgeschiedenis (§5.9), aanleiding voor het brandstichten (§5.10), afdoeningen daarvan en houding als daders (§5.11).

Opmerkingen bij de onderzoeksbronnen

De bevindingen in dit hoofdstuk berusten op maximaal 21 persoonsdossiers; over één persoon was echter nauwelijks informatie beschikbaar. Vanwege de kleine onderzoeksgroep worden in de tabellen en de tekst absolute aantallen genoemd en geen percentages. Niet bij alle daders heeft in het kader van de strafzaak een persoonlijkheidsonderzoek plaatsgevonden. Ook is uit de dossiers

70 Zoals in het vorige hoofdstuk reeds aan bod kwam, is er sprake van vier duo's brandstichters. Hierop wordt nader ingegaan in paragraaf §5.10.

bekend dat de prevalentie van bepaalde stoornissen niet vastgesteld kon worden, omdat de daders niet wilden meewerken. Bij het ontbreken van gegevens in de dossiers is het niet altijd duidelijk of het probleem afwezig is of dat hieraan geen onderzoek is gedaan. De bevindingen wat betreft de problematiek op de verschillende leefgebieden is daarom mogelijk op te vatten als een ondergrens van wat er daadwerkelijk speelt. Wat betreft de betrouwbaarheid van de bronnen kan worden gesteld dat de informatie die in de pro-justitiarapportages staat soms is gebaseerd op de gegevens die de persoon in kwestie zelf heeft verstrekt. Met andere woorden: het raadplegen van externe referenten om bepaalde informatie te verifiëren, komt niet altijd voor. De rapportages zijn bovendien niet primair samengesteld voor wetenschappelijk onderzoek, maar voor advies aan justitiële autoriteiten.

5.1 Demografische kenmerken

De brandstichters zijn allen autochtone mannen. Voor zover bekend, hebben ze allemaal broers en/of zussen.⁷¹ Drie van hen wonen samen of zijn getrouwd ten tijde van de branden, de overigen zijn ongehuwd. De seriebrandstichters zijn ten tijde van hun eerste brandstichting gemiddeld 23,8 jaar oud.⁷² Ten tijde van de eerste brandstichting zijn 6 personen jonger dan 18 jaar; 8 brandstichters zijn tussen de 18 en 25 jaar oud. Het gemiddelde lijkt dan ook behoorlijk te zijn beïnvloed door zeven seriebrandstichters die ten tijde van hun eerste brandstichting ouder waren dan 25 jaar (zie tabel 5.1). De mediaan – de middelste waarneming van de leeftijd wanneer deze van laag naar hoog wordt gerangschikt – is negentien jaar.

Tabel 5.1: Leeftijd ten tijde van de eerste brandstichting (n=21)

Leeftijdscategorie	Aantal
<18	6
18-25	8
25-35	4
35-45	2
45-55	1
Totaal	21

⁷¹ Van negentien brandstichters is dat bekend. In totaal hebben zij 13 broers en 21 zussen.

5.2 Woonsituatie

Over de woonsituatie van de brandstichters ten tijde van de brandstichtingen is het volgende bekend. Iets meer dan de helft (12/20) woont nog bij (een van) de biologische ouders. Vijf wonen alleen en drie wonen samen met een partner (zie tabel 5.2).

Tabel 5.2: Woonsituatie (n=20)

Woonsituatie	Aantal
Beide ouders	8
Eén ouder	3
Ouder en partner	1
Zelfstandig	5
Samenwonend	3
Totaal	20

Voor zover bekend, levert de woonsituatie voor de meeste brandstichters geen noemenswaardige problemen op, in de zin van zwerven op straat of veel wisselingen in de woonsituatie.⁷² Bij enkelen zijn er wel problemen (geweest). Een van de brandstichters ontvlucht het ouderlijk huis vanwege conflicten met zijn ouders en trekt bij een kennis in. Een ander wordt op jonge leeftijd uit huis geplaatst en woont daarna op wisselende locaties.

B. woont vanaf zijn zesde in een internaat. Zijn moeder kan niet meer voor hem en zijn broer zorgen en zijn vader wil dat niet. Als hij tien jaar is, wordt B. in een pleeggezin geplaatst. Op zijn achttiende gaat hij op kamers wonen. Dat gaat niet goed en hij trekt weer bij zijn pleegmoeder in. Na twee jaar gaat B. samenwonen met zijn vriendin.

Een andere brandstichter heeft een problematische woonsituatie omdat hij zichzelf en de woning verwaarloost en criminele activiteiten heeft ontplooid.

⁷² Vier brandstichters hebben, voorafgaand aan de door ons bestudeerde serie, antecedenten ter zake brandstichting (art. 157 Sr). Dat is de reden dat de gemiddelde leeftijd iets lager ligt dan de gemiddelde leeftijd zoals vermeld in §5.1 (23,8 jaar).

⁷³ Van acht brandstichters is hieromtrent geen informatie.

A. woont in een huurhuis in een kleine plaats. Hij is in het verleden met de politie in aanraking gekomen door een melding van zijn burens dat hij een wietplantage zou hebben. Deze wietplantage onderhoudt hij voor het geld. Als gevolg hiervan moet hij zijn huis uit. Als wraak voor deze melding steekt hij de auto van zijn burens in brand. Hij krijgt een andere woning in dezelfde plaats, maar heeft weinig binding met zijn omgeving. Hij is erg op zichzelf.

In drie gevallen merkt de reclasseringsmedewerker de woonsituatie van de brandstichters aan als een criminogene factor (een factor die de kans op delictgedrag vergroot). Die beoordeling wordt gegeven nadat de brandstichters zijn opgepakt. Ze kunnen of willen niet terug naar hun woning, bijvoorbeeld omdat iedereen in de buurt weet wat ze hebben gedaan, ze geen huurwoning meer hebben of omdat ze zich moeilijk alleen kunnen redden.

5.3 Jeugdjaren en relaties

In deze paragraaf gaan we na in hoeverre er sprake is van problemen in de gezinnen waarin de brandstichters zijn opgegroeid en in hoeverre de brandstichters te maken hebben gehad met belangrijke gebeurtenissen die een grote invloed op hun (verdere) leven hebben gehad. Deze onderwerpen spelen zich af in de jeugdjaren van de brandstichters. Daarnaast wordt beschreven hoe de kwaliteit van hun (huidige) familierelaties en relaties met partners is.

5.3.1 Problemen in het gezin van herkomst

Bij problemen in het gezin van de brandstichters moet bijvoorbeeld worden gedacht aan alcoholisme, mishandeling of financiële zorgen. Op basis van de beschikbare dossierinformatie is aangegeven welke problemen in de gezinnen hebben gespeeld en in welke mate meerdere problemen tegelijk speelden. Van zeventien brandstichters is hierover informatie beschikbaar (zie tabel 5.3).

Tabel 5.3: Problemen in het gezin (n=17)

Type probleem	Aantal keer
Afwezigheid ouders	9
Alcoholmisbruik	5
Mishandeling	4
Financiële problemen	3
Getuige van geweld	2
Verwaarlozing	2
Seksueel misbruik	1
Criminaliteit ouders/gezinsleden	1
Drugs	0
Gokken	0
Cultuur/integratieproblemen	0
Geen problemen	6

In ruim een derde (6/17) van de gezinnen zijn er blijkens de dossierinformatie geen problemen. In de overige gezinnen is het meest voorkomende probleem de afwezigheid van (een van) de ouders/verzorgers. Dit speelt volgens de persoonsdossiers in negen gezinnen. Hierbij gaat het vaak om een echtscheiding of het overlijden van (een van) de ouders.

Zijn vader verlaat het gezin als E. twee jaar oud is. E. heeft nadien geprobeerd het contact te herstellen, maar zijn vader wil dit niet. Tevens verdwijnt de stiefvader van E. uit zijn leven, waar hij het goed mee kon vinden. Zijn stiefvader heeft regelmatig gedetineerd gezeten vanwege diefstal, mishandeling, inbraak en een poging tot doodslag.

F. geeft aan dat zijn ouders alleen (zonder de kinderen) op vakantie gingen en dat hij dit als verschrikkelijk heeft ervaren. Hij was bang dat ze hem in de steek zouden laten. Hij was tijdens vakanties altijd bij zijn grootouders. Zijn oma overlijdt als hij zestien is. Zijn moeder is na het overlijden van oma voortdurend bij familie en vrienden. F. heeft het idee dat hij er dan alleen voorstaat.

In vijf gezinnen is er sprake van alcoholmisbruik door de gezinsleden, dat soms gepaard gaat met geweld tegen de kinderen, waaronder de brandstichters zelf. In bepaalde gevallen zijn de brandstichters getuige van geweld in het gezin, waarbij zij zelf niet direct het slachtoffer zijn.

B. is vier jaar als zijn vader hem met een mes bedreigt. Vader drinkt erg veel en als B. zeven is, moet hij zijn vader uit het café halen van zijn moeder. Als B. twaalf jaar is, mishandelt zijn vader hem regelmatig. Op den duur slaat B. hem terug. Zijn vader mishandelt zijn moeder ook.

K. vertelt dat zijn ouders dagelijks ruzie met elkaar hebben. 'Daar waren wij [de kinderen] bij. Ze snauwden elkaar af, scholden op elkaar en sloegen elkaar. Ik belde weleens 112 en dan hing mijn vader weer op.'

In een paar gezinnen is sprake van verwaarlozing, seksueel misbruik, criminaliteit en/of financiële problemen. Problemen rond drugs of gokken zijn er, voor zover bekend, niet.

Volgens oma zijn er geldproblemen in het gezin van haar dochter. 'We waren al bijgesprongen met de babykamer en sprongen daarna ook bij met de boodschappen. Er ging veel geld op aan drank. Er was een huur- en energieachterstand en hebben we wat geld gebracht.' De ouders zeggen dat ze het zelf niet breed hebben, maar wel rond kunnen komen.

In de dossiers is gezocht naar informatie over *life events*. Dat zijn gebeurtenissen in het leven van de brandstichters die als zeer belangrijk kunnen worden aangemerkt en die zij zich blijven herinneren. Los van de scheiding van ouders, die voor sommige brandstichters als levensgebeurtenis kan worden aangemerkt, en de problematische thuissituatie, is er in vijf gezinnen sprake van overlijden van een voor de brandstichter belangrijk persoon en in één geval is er sprake van een poging tot zelfmoord.

De vader van B. overlijdt in 1989 en B. vindt hem levenloos in huis. Dit is een heftige periode voor hem. Deze gebeurtenis is een centraal element in zijn leven, dat altijd weer terugkomt in allerlei rapportages.

De vader van G. doet een zelfmoordpoging als G. veertien jaar is. G. vindt zijn vader in de badkamer.

Op basis van de zeventien persoonsdossiers met voldoende betrouwbare gegevens over de gezinssituatie van de brandstichters is nagegaan wat de concentratie is van verschillende problemen binnen de gezinnen. In tabel 5.4 is weergegeven in hoeveel gezinnen meerdere van de hiervoor beschreven problemen voorkomen. Het blijkt dat er, voor zover bekend, in meer dan de helft (11/17) van de gezinnen geen of één probleem is vastgesteld. Vier brandstichters zijn opgegroeid in gezinnen waarbinnen drie of meer van de genoemde problemen voorkomen.

Tabel 5.4: Aantal problemen binnen een gezin (n=17)

Aantal problemen	Aantal gezinnen
0	6
1	5
2	2
3	1
4	1
5	2
Totaal	17

Ter illustratie volgt hier een typering van respectievelijk een gezin zonder problemen en een gezin met veel (vijf) problemen.

Volgens Q. houden zijn ouders veel van elkaar. Hij is opgegroeid in een warm en liefdevol gezin. Hij kan goed opschieten met zijn broer en zus. Zijn vader werkt bij de overheid en zijn moeder is huisvrouw. Ook uit gesprekken met zijn moeder blijkt het een tamelijk harmonieus gezin te zijn.

De moeder van O. drinkt overmatig alcohol. Ze steelt het geld dat O. verdient met zijn bijbaantje om daarmee drank te kunnen kopen. Door het drankgebruik van zijn moeder zijn er veel ruzies thuis. Problemen worden nooit bespreekbaar gemaakt. In zijn jeugd is O. seksueel misbruikt door een huisvriend. Daardoor is O. in zijn puberjaren gaan drinken. Een leerkracht zegt ten tijde van de basisschool dat O. aan zijn lot wordt overgelaten. Hij loopt er onfris en verwaarloosd bij. De ouders gaan naar parenclubs en doen aan partnerruil. O. moet van zijn ouders mee naar een terrein voor naaktrecreatie.

Samenvattend: de jeugdijaren van zes brandstichters lijken tamelijk probleemloos te verlopen als we kijken naar de gezinnen waarin ze zijn opgegroeid. In de gezinnen van de overige brandstichters zijn er problemen, waarbij de afwezigheid van (een van) de ouders – bijvoorbeeld door echtscheiding of overlijden – het meest opvalt. Daarnaast is er in een aantal gezinnen sprake van alcoholmisbruik en huiselijk geweld. In vier gezinnen spelen drie of meer verschillende problemen.

5.3.2 Kwaliteit van relaties

Bij de kwaliteit van de relatie van de brandstichters is in de eerste plaats gekeken naar de gezins- en familierelaties. Hoe is de relatie van de ouders met hun familie te typeren rond de tijd dat de seriebranden gingen spelen? Daarnaast is er geprobeerd meer te weten te komen over hun relaties met vrouwen (en mannen).

Familie en gezin

In tien van de zeventien dossiers is de huidige relatie met de familie- en gezinsleden als goed te typeren. In de meeste gevallen worden de ouder(s)/verzorger(s) in dit verband genoemd.

De relatie van G. met zijn ouders is goed. Hij eet er meerdere keren per week. Over het feit dat zijn ouders voor hem zorgen na zijn zelfmoordpoging, zegt hij: 'Er was weer iemand die liet zien dat er om mij gegeven werd. Aandacht en liefde. Dit was voor mij heel belangrijk. Kleine dingen betekenen nu veel voor mij.'

Ook met broers en/of zussen, zwager of oom kunnen de brandstichters naar eigen zeggen goed opschieten. De frequentie en het intensiteit van het contact kunnen daarbij variëren van elkaar af en toe zien tot diepgaand contact.

‘Ik heb met mijn zus meer contact dan met mijn broer, want zij woont in de buurt.’ Met haar praat hij over familiekwesties. Over het overlijden van zijn vader, maar ook over werk en financiële kwesties, zoals zijn gokverslaving. Met zijn zwager vist hij regelmatig. ‘Mijn zwager is na het overlijden van mijn vader een grote steun geweest.’

In de overige zeven gevallen is het contact als matig of slecht te typeren. Met matig wordt bijvoorbeeld bedoeld dat de brandstichters op jonge leeftijd nog wel veel conflicten hebben met een broer of zus, maar dat die in de loop der tijd zijn afgenomen. Eén brandstichter heeft alleen contact met zijn broer en een ander wil helemaal geen contact met de familie.

C. heeft weinig contact met zijn familie. Hij geeft aan hier geen behoefte aan te hebben. Hij heeft geen zin om op verjaardagen ‘vrolijk te zitten wezen’ en komt vanwege een depressie het liefst zijn eigen woning niet uit.

De slechte relaties met de gezinsleden zijn grotendeels terug te voeren op de problematische gezinssituatie waarin de brandstichters zijn opgegroeid, zoals in het voorgaande beschreven.

Partners

In de twintig bestudeerde persoonsdossiers is eveneens informatie beschikbaar over de relaties van de brandstichters. Het antwoord op de vraag hoe de (seksuele) relaties van de brandstichters verlopen, laat een wisselend beeld zien, waarbij de gemankeerde relaties of juist het ontbreken van een relatie de boventoon voeren. Bij een kwart van de brandstichters is sprake van een standvastige relatie. Ze wonen samen met een partner en een enkeling heeft kinderen.

In 2003 ontmoet B. zijn vriendin. Ze krijgen snel verkering en hebben seksueel contact. Hij gedraagt zich bij haar ouders fatsoenlijk, want er zijn daar meer regels dan thuis. Ze zien elkaar vaak en spreken elkaar dagelijks. In de weekenden slapen ze veel samen en doordeweeks zien ze elkaar ook. B. zegt veel van haar te houden. Volgens haar ouders is hij erg claimend, wordt hij boos als hij haar niet kan bereiken en gaat zij nauwelijks meer met vriendinnen om. Ten tijde van de brandstichtingen hebben zij drie jaar een relatie.

De overige driekwart van de brandstichters heeft nog geen relatie gehad – wat mogelijk te verklaren is door hun jeugdige leeftijd – of heeft juist verschillende (kortdurende) relaties gehad. De brandstichters die geen relatie hebben, willen dat wel, maar het lukt niet. Daarbij wordt genoemd dat ze een negatief zelfbeeld hebben en/of geen geschikte partner kunnen vinden.

A. heeft op de basisschool een vriendinnetje gehad, maar daarna niet meer. Daar heeft hij ook geen behoefte aan. Hij heeft nog geen seksueel contact gehad met meisjes en dit relateert hij met name aan zijn forse postuur. A. begint te stotteren als er een meisje naar hem toekomt, omdat hij niet weet wat hij moet zeggen. Hij schaamt zich voor zijn forse postuur en zit onder meer daarom op de sportschool (een andere reden is dat hij de training van de brandweer wil halen). Hij wil graag een vriendin en is gefrustreerd over het feit dat hij er geen kan krijgen.

Van degenen die wel een of meerdere relaties hebben gehad, zijn deze om verschillende redenen beëindigd. In de verhalen zien we bijvoorbeeld dat drugsgebruik van de brandstichters hierin een rol speelt of het feit dat ze gewelddadig waren in de relatie. Ook psychische problemen worden in verband gebracht met het mislukken van relaties. Op de een of andere manier lukt het hun niet om een langdurige en stabiele relatie te behouden.

G. krijgt verkering en gaat kort erna samenwonen. De relatie is niet zonder problemen. Zijn vriendin vertelt: 'Ik wilde veel meer dingen samen doen, samen praten over van alles, maar G. ontweek dat. Hij verstijfde helemaal als ik hem aanraakte. We leefden als broer en zus.' G. bevestigt dat. Later in de relatie wordt er tijdens een ruzie over en weer geslagen. G. zegt dat hij onder invloed van alcohol eerder ook al een paar keer zijn vriendin heeft geslagen. De vriendin beëindigt de relatie.

B. heeft op het moment van de brandstichtingen geen relatie. Hij zegt zelf dat hij hier niet klaar voor is. B. geeft aan dat zijn familie en zijn buurvrouw met haar kinderen belangrijk voor hem zijn. Met zijn buurvrouw heeft hij geen relatie. In het verleden heeft hij lange relaties gehad. Een relatie van drie jaar en een relatie van twee jaar. Daarnaast heeft B. met diverse vrouwen losse contacten gehad. De relaties gaan uit omdat zowel B. als zijn vriendinnen geen werk hebben: ze zitten de hele dag thuis en raken op elkaar uitgekeken.

5.4 School en omgang met schoolgenoten

In deze paragraaf komt de opleiding van de brandstichters aan de orde. Als eerste beschrijven we de opleidingsniveaus en daarna de problemen die de brandstichters ervaren of veroorzaken tijdens hun schoolperiode.

Opleidingen

Over het opleidingsniveau van de brandstichters is het volgende bekend. 14 van de 21 brandstichters hebben regulier basisonderwijs gevolgd. De overige zeven hebben op speciale onderwijsvormen gezeten (lom, zmlk, zmok).

De brandstichters zijn na het reguliere basisonderwijs meestal naar het vmbo (voorheen mavo of lts) gegaan. Een paar volgen een vso-opleiding. Op twee na halen de brandstichters een diploma. Vier van de negentien brandstichters die de vooropleiding afronden, halen daarna ook nog een havo- of mbo-diploma. Twee brandstichters volgen in de periode dat de brandstichtingen spelen een hbo-opleiding en vijf een mbo-opleiding.

A. volgt een leer-werktraject op mbo-niveau als vrachtwagenchauffeur (vier dagen werken, één dag leren). Daarvoor heeft hij een monteursopleiding gevolgd, maar die heeft hij niet afgemaakt als gevolg van problemen in de persoonlijke sfeer op zijn stageplaats. Daarom is A. vervolgens overgestapt naar de chauffeursopleiding.

Problemen tijdens schoolperiode

Naast het opleidingsniveau van de daders is nagegaan in hoeverre zich problemen voordeden op school, zowel op het basisonderwijs als op het voortgezet onderwijs. Bij probleemgedrag in het basisonderwijs is gekeken naar de binding met school, agressief gedrag, cognitieve problemen en de omgang met schoolgenoten (pesten, wel of geen deel uitmaken van een groep).

Over de binding met school in termen van te laat komen en spijbelgedrag staat in de dossiers niets vermeld, behalve over één brandstichter die telkens van school wegloopt. Van zeven brandstichters is bekend dat zij op de basisschool op een negatieve wijze de aandacht trekken, ruw in de omgang met andere kinderen zijn en slaan.

U. krijgt in de zesde klas te maken met een handtekeningenactie om hem van school af te krijgen. Hij kan zijn agressie niet beheersen en slaat leerlingen en leraren. De laatste twee jaar verblijft hij op een zmok-school.

Over drie daders wordt in het dossier vermeld dat zij op de basisschool moeite hebben met leren. In werkelijkheid kunnen dat er meer zijn, gezien het feit dat zeven brandstichters speciaal onderwijs volgen. Over de omgang met schoolgenoten wordt in tien gevallen expliciet gesteld dat die problematisch is. Het gaat hierbij om gepest worden en geen aansluiting vinden bij klasgenoten.

Op vijfjarige leeftijd wordt bij N. een botziekte geconstateerd. Regelmatig ligt hij in het ziekenhuis en moet hij met zijn benen in het gips. Psychisch lijdt hij erg onder deze situatie. Hij wordt gepest door andere kinderen. Zijn moeder is regelmatig op school geweest om daarover te praten. Het pesten gaat soms zo ver dat ze hem tegen zijn benen schoppen die net uit het gips zijn. Hij blijft een jaar zitten en gaat naar een school voor moeilijk lerende kinderen. Daar wordt hij weer gepest en hij wisselt nogmaals van school. N. wordt ook op het voortgezet onderwijs buitengesloten en heeft geen vrienden.

Er is weinig informatie terug te vinden in de dossiers over de gang van zaken op het voortgezet onderwijs. Over de problemen op het voortgezet onderwijs wat betreft de binding is weinig bekend. Bij twee brandstichters wordt expliciet vermeld dat zij veel pijnbelen. Het is onduidelijk of er bij het ontbreken van informatie in de dossiers daadwerkelijk geen problemen zijn of dat er eenvoudigweg niet naar is gevraagd.

B. volgt drie jaar onderwijs, maar vindt het op school niet prettig en spijbelt veel. Uiteindelijk wordt hij geschorst en verlaat hij de school. Hij is dan zeventien jaar en gaat vervolgens een leer-werktraject volgen. Hij behaalt drie lasdiploma's.

Het aantal brandstichters dat agressief of anderszins onhandelbaar gedrag vertoont, is vergelijkbaar met dat op de basisschool (dit zijn deels dezelfde personen). Het wangedrag oogt minder ernstig. Er wordt bijvoorbeeld gesproken over een eenmalige uitbarsting, 'conflicten' en 'klieren'. In één geval is er wel sprake van ernstig geweld met een duidelijk omschreven aanleiding.

G. wordt gepest omdat hij de kleinste van de klas is. Hij heeft na een poos een van de plaaggeesten dusdanig aangepakt dat die twee weken in het ziekenhuis moet liggen. Er kwamen tien personen aan te pas om G. en de pestkop uit elkaar te trekken. Het pesten is vanaf dat moment gestopt.

Waar een relatief grote groep op de basisschool problemen kent rond uitsluiting en gepest worden, lijken die problemen op het voortgezet onderwijs minder groot. Hierbij tekenen we aan dat er weinig informatie over het reilen en zeilen op het voortgezet onderwijs is terug te vinden in de dossiers. Aanvankelijk vindt een aantal brandstichters geen aansluiting bij klasgenoten. Dat verandert in het derde jaar, waarin zij worden opgenomen in de groep, op enkele solisten na. Van één brandstichter staat in de dossiers vermeld dat hij wordt gepest op het voortgezet onderwijs.

R. wordt op de mavo gepest door klasgenoten. Ze maken bijvoorbeeld zijn brommer onklaar of gooien de inhoud van zijn tas op straat. Hij doet niets terug en daar baalt hij van.

Samenvattend: de basisschoolperiode verloopt – voor zover beschreven in de dossiers – voor een deel van de brandstichters niet vlekkeloos. Zij hebben leerproblemen, vertonen probleemgedrag richting medeleerlingen, vinden geen aansluiting bij de klas en worden gepest. Er is van niet één brandstichter bekend dat hij geen problemen had op de basisschool; de brandstichters worstelen allemaal wel ergens mee.

Over het voortgezet onderwijs is minder bekend. De problemen (wangedrag, agressie, gepest worden) lijken minder overheersend aanwezig dan op de basisschool. De meesten stromen door naar het vmbo en een aantal later naar het mbo.

5.5 Arbeid en financiën

Het merendeel van de seriebrandstichters werkt en heeft een vaste baan (zie tabel 5.5). Over het algemeen betreft het handenarbeid (onderhoudsmonteur, hovenier, stoffeerder). Het maandsalaris dat zij daarvoor ontvangen, varieert van 500 euro (leer-werkplaats) tot 2800 euro (als zzp'er). Het gemiddelde maandsalaris ligt rond de 1200 euro. De losse baantjes gaan via het uitzendbureau. Het salaris daarbij varieert van 800 tot 1200 euro per maand.

Tabel 5.5: Werkbetrekking (n=20)

Werk	Aantal
Vast werk	13
Losse baantjes	3
Geen werk	4
Totaal	20

Degenen die geen betaalde baan hebben, zijn afgekeurd. Deels ligt de oorzaak hiervan op het fysieke vlak (bijvoorbeeld geheugen- en concentratieproblemen als gevolg van een motorongeluk) en deels op het psychische gebied (depressie, middelenproblematiek). Zij krijgen een uitkering. Van drie brandstichters is bekend dat zij onbetaald werk doen (dump en brandweer).

B. is afgekeurd omdat hij te veel drinkt en depressief is. Voorheen heeft hij op een kantoor gewerkt als tekenaar. Door het rijden onder invloed raakt hij zijn rijbewijs en ook zijn baan kwijt.

In de dossiers is tevens gekeken hoe de brandstichters functioneren op hun werk. Komen ze bijvoorbeeld op tijd, doen ze hun werk goed en hoe gaan ze om met collega's en leidinggevenden? Van vijftien brandstichters is hierover (voldoende) informatie beschikbaar. In ongeveer de helft van die gevallen functioneren zij naar tevredenheid.

D. is naar eigen zeggen op het werk een 'aanpakker'. Hij kan goed zelfstandig werken. Zijn werkgever is tevreden en biedt hem een vast contract aan. D. kan goed samenwerken. De werkgever ziet wel dat D. qua ontwikkeling aan zijn plafond zit. Er zijn geen problemen rond D. op zijn werk geconstateerd.

In de andere helft van de gevallen is er op het functioneren van de brandstichters op hun werk het een en ander aan te merken. Zo komt een aantal brandstichters vaak te laat en presteert onder de maat. Dit heeft uiteindelijk negatieve consequenties.

De toenmalige baas van N. zegt dat N. zijn werk aanvankelijk goed doet. Na verloop van tijd krijgt N. een grote mond. Hij ligt niet goed bij zijn collega's. Op een gegeven moment moet hij werk doen wat hem niet aanstaat en gooit hij er met de pet naar. N. is uiteindelijk ontslagen.

Van vier brandstichters is bekend dat zij zijn ontslagen wegens disfunctioneren. Uit de dossiers en de andere informatie over de brandstichters blijkt dat het disfunctioneren in bepaalde gevallen te maken heeft met psychische problemen en met het feit dat zij worden gepest op het werk. In twee gevallen stellen de brandstichters dat zij zich miskend en niet gewaardeerd voelen door hun collega's en werkgever.

Beheren van financiën

In zeventien dossiers vinden we voldoende informatie over de financiële situatie van de brandstichters. Van het merendeel (11/17) is bekend dat zij financiële problemen hebben en/of niet goed met geld kunnen omgaan. De brandstichters hebben soms forse schulden, die oplopen tot 22.000 euro. Een aantal doorloopt een schuldhulpverleningstraject of heeft dat doorlopen. Ook komt het voor, met name bij de wat jongere brandstichters, dat de ouders het geld beheren en de brandstichters maandelijks een bepaald bedrag geven.

De hoogte van de schulden loopt uiteen en de oorzaken zijn divers. Eén brandstichter heeft bijvoorbeeld een schuld van 8000 euro bij een postorder-bedrijf en een ander moet 20.000 euro aan de belastingdienst en 2000 euro aan de energiemaatschappij betalen. Bij minimaal vijf brandstichters speelt hun verslaving (aan alcohol, drugs of gokken) of hun onvermogen om adequaat met hun geld om te gaan een belangrijke rol in de schulden.

In totaal heeft T. drie jaar gegokt in een casino. Hij speelt voornamelijk blackjack. Hij gokt met zijn salaris en zijn spaargeld. Hij gaat twee, soms drie keer per week naar het casino. Hij neemt 200 euro per keer mee. T. jaagt er veel geld doorheen. Al het spaargeld is inmiddels op.

Uit de volgende casus blijkt dat de financiële problemen niet op zichzelf staan, maar deel uitmaken van een algeheel gevoel van mislukken, dat zich manifesteert op verschillende terreinen.

Door de economische crisis en een extra belastingaanslag is G. in de financiële problemen gekomen. Hij wil zelfmoord plegen, maar doet dat uiteindelijk niet, omdat zijn ouders dit weten te voorkomen. 'Ik was blij dat ik werd gevonden. Ik had dit nodig. Toch een soort van aandacht. Ik zat financieel in de problemen en durfde eigenlijk geen hulp te vragen. Je voelt je een nul, een pure nul. Je hebt het idee dat je niemand bent en helemaal niets voorstelt. Je wilt zo een signaal afgeven. Niets lukte meer. Ik had het gevoel met alles in het leven gefaald te hebben. Ik zat flink in de financiële problemen en had geen vriendin meer. Ik voelde me eenzaam en dronk te veel alcohol.'

Samengevat: het merendeel van de brandstichters heeft een (vaste) baan. Voor zover daarover gegevens beschikbaar zijn, presteert ongeveer de helft van de daders goed, de andere helft minder. Van een aantal is bekend dat zij zijn ontslagen wegens disfunctioneren. Een groot deel van de daders kan niet goed omgaan met geld en heeft soms aanzienlijke schulden. Alcoholverslaving of gokken ligt bij sommige daders ook ten grondslag aan de financiële problemen.

5.6 Vrienden en dagbesteding

Wat betreft de sociale omgeving van de brandstichters ($n=20$) is gekeken in hoeverre zij vrienden hebben en hoe die vriendschappen te typeren zijn. Daarbij wordt beschreven in hoeverre zij in staat zijn om sociale contacten aan te gaan en te onderhouden en hoe hun dagbesteding eruitziet.

Vriendenkring

Bij de vriendenkring wordt onderscheid gemaakt tussen ‘antisociale vrienden’, ‘geen’ (solisten) en ‘normale vriendschappen’. We noemen daarbij het meest op de voorgrond tredende kenmerk van de vriendenkring.⁷⁴

Tabel 5.6: Vriendenkring (n=20)

Vrienden	Aantal
Normaal	9
Geen (solist)	8
Antisociale vrienden	3
Totaal	20

Ongeveer de helft van de vriendschappen van de brandstichters is als ‘normaal’ te typeren. Dit betekent onder meer dat zij vrienden hebben met wie ze (regelmatig) afspreken om gezamenlijke activiteiten te ondernemen.

A. gaat wekelijks stappen met twee goede vrienden en maakt deel uit van een bredere vriendengroep. Als ze terugkomen van het stappen, maken ze veel lol en zijn ze luidruchtig. A. gaat met zijn vrienden op vakantie.

Uit de rapportage blijkt dat H. een adolescent is die bekend is bij de politie. Hij maakt deel uit van een hinderlijke groep die zich ophoudt in het centrum. Hij heeft meerdere vrienden.

Sommige brandstichters zijn ten tijde van de rapportages nog in hun adolescentiefase. Dat zij daarbij soms de grenzen opzoeken, hoort bij die leeftijdsfase en hoeft nog geen oriëntatie op het criminele milieu te betekenen.⁷⁵

De brandstichters met ‘normale’ vrienden hebben geen moeite om sociale relaties aan te gaan. Zij voelen zich daarin niet belemmerd door allerlei problemen. Dat ligt anders voor de acht brandstichters die vooral als solist zijn te

⁷⁴ Let wel: het gaat hierbij om een grove indeling. Naast de antisociale vrienden kunnen brandstichters bijvoorbeeld omgaan met niet-criminelen.

⁷⁵ Zij zijn in dat geval gerekend tot de categorie ‘normale vriendenkring’.

typeren. Zij worden in de dossiers en interviews omschreven als ‘einzegängers’, ‘solisten’ en ‘op zichzelf’.

B. geeft aan op zichzelf te zijn en nauwelijks contacten te hebben. Hij wordt in het dorp niet geaccepteerd. Hij snapt wel dat mensen hem niet begrijpen, want hij is erg op zichzelf. In de dossiers staat dat B. zich steeds meer isoleert en nauwelijks meer contact heeft met zijn zus, met wie hij voorheen wel veel contact onderhield.

C. is een eenling. Hij heeft geen relatie en woont alleen met een aantal katten. De verzorging van zijn huis en zijn persoonlijke hygiëne zijn slecht. Het contact met zijn ouders en zijn broer heeft hij verbroken. Hij is vereenzaamd en maakt een depressieve indruk. ‘Het is opstaan, katten voeren, alcohol drinken en op de bank liggen. Zo zien al mijn dagen eruit. Soms eet ik wat, maar ik leef eigenlijk van de alcohol en drugs.’

De solisten hebben soms wel contacten met ‘verkeerde’ personen die zich ophouden in het drugsircuit. De solisten lijken gemakkelijk te beïnvloeden, mogelijk om op die manier toch contacten te hebben. In die contacten worden ze niet serieus genomen.

P. heeft geen werk en gaat met veel jongere vrienden om (jongens van rond de 13 jaar, terwijl hij 21 is). Hij is de pisaal in de groep. De jongeren nemen hem niet serieus. P. vindt van zichzelf dat hij een laag zelfbeeld heeft.

Een beperkt aantal (3/20) brandstichters staat vooral in contact met verkeerde vrienden of is wel duidelijk georiënteerd op het criminele milieu. Ze houden zich bezig met vernielingen, diefstal (in groepsverband), inbraak en drugshandel. Afgezien van één brandstichter die zich verbaal agressief en dreigend uit, lijkt van geweldsmisdrijven geen sprake.

U. gebruikt speed en cocaïne tijdens feesten in het weekend. Hij kent jongens die speed, cocaïne en xtc kopen. Volgens zijn moeder dealt hij zelf ook. U. kan erg agressief worden richting zijn moeder. Hij heeft een hekel aan buitenlanders en homo's. Hij steelt geld van zijn moeder, steelt fietsen en dreigt een huis in de brand te steken van iemand waar hij problemen mee heeft.

Dagbesteding

Van drie van de twintig brandstichters is bekend dat zij geen dagbesteding hebben. Ze werken niet en zijn geen lid van bijvoorbeeld een sportvereniging. Zij zijn in het voorgaande als solist aangemerkt. De overige solisten hebben bijvoorbeeld wel (vrijwilligers)werk, maar daarbuiten weinig andere activiteiten, behalve het bezoeken van kroegen door enkele brandstichters. Als ze hobby's hebben, zijn het vaak solistische activiteiten (tv-kijken, computeren, modelbouwen). De dagbesteding van de overige zeventien brandstichters heeft vaak betrekking op werken en uitgaan. Een enkeling is lid (geweest) van een club of speelt in een band.

Samenvattend: grofweg de helft van de brandstichters lijkt geen problemen te hebben met sociale contacten en hun dagbesteding. Ze hebben vrienden, gaan uit, enzovoort. Voor de andere helft zijn sociale contacten en dagbesteding wel als problematisch aan te merken. Ze hebben geen vrienden (solisten) en/of een arme vrijetijdsbesteding of sociale contacten in het criminele circuit.

5.7 Riskante gewoonten

In het voorgaande is op diverse plaatsen al gesproken over het gebruik van middelen (drugs en alcohol) en over gokverslaving. We spreken in deze gevallen van riskante gewoonten, ofwel problematisch gebruik. Gematigd gebruik van drank telt niet mee.

De meerderheid van de brandstichters blijkt een aanzienlijk probleem te hebben met alcohol: bij vijftien brandstichters komt dit in de dossiers of interviews naar voren. Deels geven de brandstichters zelf toe dat ze veel drinken en een verslavingsprobleem hebben.

L. vindt zichzelf een probleemdrinker. Volgens getuigen drinkt hij achttien halve liters bier per dag plus jenever. Agenten treffen hem 's avonds slapend op een bank in het park aan. L. ruikt naar alcohol en heeft in zijn broek geplast. Hij is diverse malen veroordeeld voor rijden onder invloed.

C. geeft toe verslaafd te zijn aan alcohol. Uit de rapportage van de reclassering blijkt dat er aanwijzingen zijn voor problemen ten aanzien van middelengebruik. Hij drinkt sinds zijn zestiende overmatig alcohol en zou ongeveer negen halve liters per dag of meer drinken. Hij is een aantal weken opgenomen in een verslavingskliniek, maar haakte af bij het vervolgtraject. De (bij)keuken en de schuur liggen volgens verslagen van de reclassering bezaaid met lege bierblikjes (halve liters). Gezien het grote aantal lege pizzadozen wordt er niet altijd, en zeer waarschijnlijk nooit door hemzelf gekookt.

Enerzijds bagatelliseren de brandstichters hun eigen drankgebruik, anderzijds blijkt uit andere bronnen (politiedossiers, interviews) dat het om problematische drinkers gaat. De brandstichters beginnen rond hun vijftiende à zestiende met drinken. Een enkeling start met drinken als hij twaalf jaar is. De hoeveelheden nemen in de loop der tijd toe. Zoals eerder gezegd, is er in het gezin van sommige brandstichters sprake van alcoholmisbruik.

Van zes brandstichters is bekend dat hun softdrugsgebruik problematisch is. Drie van hen gebruiken daarnaast harddrugs (cocaïne, speed, heroïne). De zes brandstichters met drugsproblemen hebben tevens alcoholproblemen. Alcohol wordt samen met drugs gebruikt of als tijdelijke onderbreking van het drugsgebruik.

In een later rapport naar aanleiding van drugsproblemen verklaart C. op zijn veertiende al 5 à 6 gram softdrugs per week te gebruiken. Op zijn zestiende blowt hij dagelijks en vanaf zijn achttiende gebruikt hij speed. 'Ik heb veel drugs gebruikt, echt van alles. Ik heb weleens weken in de stad rondgezworven en heroïne en coke gerookt. De laatste tijd ben ik hard bezig te stoppen. Dat gaat niet vanzelf. Het is wel zo dat ik daardoor de laatste tijd meer alcohol drink. Ik weet dat ik daarvan weer agressiever word.'

Vijf brandstichters hebben gokproblemen. Ze verliezen daarbij veel geld (zie §5.5). De meesten van hen (n=4) hebben tevens alcoholproblemen.

De laatste jaren heeft H. ongeveer 8000 euro vergokt in fruitautomaten in horecagelegenheden.

Het combineren van riskante gewoonten komt, zoals uit het voorgaande blijkt, regelmatig voor. Bij wijze van overzicht wordt in tabel 5.7 weergegeven welke combinaties van riskante gewoonten er zijn gevonden bij de brandstichters. De combinatie alcohol en drugs komt vaak voor.

Tabel 5.7: Riskante gewoonten

Middelen/gokken	Aantal
Alleen alcohol	6
Alleen drugs	0
Alleen gokken	1
Alcohol en drugs	9
Alcohol en gokken	4
Alcohol, drugs en gokken	1
Totaal	21

Eén brandstichter heeft problemen met drugs, alcohol en gokken.

U. gebruikt, naast softdrugs, coke, speed en pillen. Hij gebruikt vanaf zijn dertiende speed en cocaïne, vanaf zijn veertiende xtc en vanaf zijn zestiende lsd, heroïne en methadon. Na een overdosis GHB ligt hij drie uur in coma.

Over zijn drankgebruik zegt U. dat dat best wel veel is, maar ‘wat kan het me schelen, als ik het maar leuk heb’. Hij drinkt vanaf zijn twaalfde alcohol. Op zijn ‘hoogtepunt’ drinkt hij dagelijks tussen de 3 en 4 liter.

Met een kennis gaat hij regelmatig gokken. Uit een reconstructie van de politie blijkt dat hij in twee jaar tijd ruim zeventig keer is wezen gokken.

5.8 Persoonlijkheidskenmerken en psychopathologie

In deze paragraaf beschrijven we het intelligentieniveau van de brandstichters, hun persoonlijkheidstrekken en hun psychische gezondheid.

5.8.1 Intelligentieniveau

De bevindingen met betrekking tot het IQ zijn gebaseerd op de gegevens van een psycholoog en/of psychiater. In de meeste gevallen is een IQ-test afgenomen (WAIS, GIT). Soms wordt er een exacte score genoemd, soms de einduitslag van een test of de indruk van de rapporteur. De gegevens moeten derhalve met de nodige terughoudendheid worden geïnterpreteerd.

Van zeven personen ontbreken gegevens over hun IQ; van veertien brandstichters is het IQ wel bekend. Het merendeel van hen (8/14) heeft een gemiddeld intelligentieniveau, twee personen scoren benedengemiddeld en de overige vier scoren in de range van een verstandelijke beperking.⁷⁶ Er zijn, voor zover er IQ-scores beschikbaar waren, geen brandstichters gevonden die een hogere of lagere score hebben dan in tabel 5.8 staat vermeld.

Tabel 5.8: Intelligentieniveau (n=14)

IQ	Aantal
Normaal	8
Benedengemiddeld	2
Lichte verstandelijke beperking	3
Matige verstandelijke beperking	1
Totaal	14

5.8.2 Persoonlijkheidskenmerken

Wat de persoonlijkheid van de brandstichters betreft, is gekeken naar impulsiviteit, agressieregulatie, geweten, empathie en sociale vaardigheden. Als eerste is nagegaan in hoeverre de brandstichters impulsief zijn (het niet beheersen van impulsen; ‘eerst doen, dan denken’). Van veertien brandstichters zijn hierover gegevens beschikbaar. Op een na zijn ze door de betreffende rapporteur alle-

76 Daarbij gelden de volgende ranges: 90-110 (gemiddeld), 80-89 (benedengemiddeld), 70-79 (lichte verstandelijke beperking), 50-69 (matige verstandelijke beperking).

maal (in bepaalde mate) als impulsief bestempeld. De uitzondering betreft een zeer geremd persoon. De vier brandstichters met een lichte of matige verstandelijke beperking hebben allemaal problemen met hun impulscontrole.⁷⁷ Die impulsiviteit komt bijvoorbeeld tot uiting op het werk of in het omgaan met geld. In bepaalde gevallen brengen de rapporteurs het alcoholgebruik en andere riskante gewoonten in verband met het impulsieve (delict)gedrag van de brandstichters.

‘Bij het plegen van de delicten speelt alcohol een rol doordat dit drem-pelverlagend werkt om impulsief te reageren en zijn zelfbeheersing te verliezen.’

‘Er is een patroon te herkennen van gestoorde impulsbeheersing van M., dat aan de oppervlakte kwam in overmatig gokken, excessief alcoholgebruik (zonder afhankelijkheid) en impulsief brandstichten.’

Over de wijze waarop de brandstichters met agressie omgaan (agressieregulatie), is minder bekend. Van elf brandstichters is er informatie beschikbaar. Van drie van hen wordt expliciet gesteld dat zij geen problemen hebben met hun agressieregulatie. Degenen die hier wel problemen mee hebben, zijn meestal tevens als impulsief aangemerkt. De brandstichters met agressieregulatieproblemen reageren met verbale en/of fysieke agressie in situaties waarin zij stress of frustratie ervaren. Die agressie kan zich richten op bijvoorbeeld hun vriendin, maar kan bijvoorbeeld ook tot uiting komen in een vijandige houding bij de psychologisch rapporteur of tijdens het politieverhoor.

U. komt in zijn manier van communiceren druk en opvliegerig over op de pro-justitiarapporteur. Tijdens het gesprek staat hij regelmatig op, slaat met zijn vuist op tafel en beweegt met zijn stoel. Tevens reageert hij verbaal niet consequent. Het ene moment is hij open en vriendelijk, het andere moment verheft hij zijn stem en neemt hij een niet-coöperatieve houding aan.

77 Op de diagnose pyromanie (een impulscontrolestoornis volgens de DSM-IV-TR) komen we nog terug.

Volgens P. zijn er bij hem problemen met de agressieregulatie vastgesteld. Dit komt met name naar voren wanneer hij zowel alcohol en cannabis heeft gebruikt. Hij heeft zijn vriendin meermaals mishandeld en zij heeft hierover ook meldingen van huiselijk geweld gedaan.

Van slechts vier brandstichters is er enige informatie over hun gewetensontwikkeling beschikbaar. Van drie van hen wordt gesteld dat het geweten onvoldoende is ontwikkeld.⁷⁸ Daarentegen zijn over hun empathische vermogens iets meer gegevens voorhanden. Van negen brandstichters hebben er acht volgens de rapporteurs gebrekkig ontwikkelde empathische vermogens en heeft er één hieromtrent geen problemen. Het gebrek aan empathie komt tot uiting in het zich niet of moeilijk kunnen inleven in de gedachten en gevoelens van anderen. De drie brandstichters met een gebrekkig ontwikkeld geweten hebben tevens problemen met empathie. Zij voelen de emotionele beleving van anderen niet aan c.q. hebben weinig invoelende vermogens.

Van veertien brandstichters is bekend hoe hun sociale vaardigheden zijn ontwikkeld. Dat varieert van 'geen enkel probleem' ('sympathiek', 'hulpvaardig') tot 'problematisch' ('erg inadequaar', 'incompetent'). De gebrekkige sociale vaardigheden overheersen. Hier is een verband te leggen met het sociaal geïsoleerd zijn. Sommige brandstichters ontberen de basale competenties om sociaal gelijkwaardige relaties aan te gaan en te onderhouden. Bij een paar brandstichters wordt daarbij een verband gelegd met (licht) autistische trekken en bij één brandstichter specifiek met betrekking tot de contacten met meisjes.

'I. voelt zich ongelukkig en incompetent in sociale contacten en vermijdt deze dan ook zo veel mogelijk. Hij neemt een ondergeschikte, teruggetrokken en weinig uitgesproken houding aan.'

In verschillende dossiers zien we dat de hiervoor genoemde persoonlijkheidstrekken en -problemen bij elkaar kunnen komen. Die combinatie kan inzicht geven in de aanloop tot de brandstichtingen, zoals uit de volgende citaten blijkt.

78 De vierde, eerder als geremde brandstichter aangemerkt, heeft volgens de rapporteur een 'aangescherpte gewetensfunctie, wat hem neurotisch doet reageren op situaties'.

‘De vriendin van N. zegt dat hij slecht over zijn gevoelens kan praten en dit van huis uit ook nooit geleerd heeft. Zij ziet dat er veel verdriet en woede in hem zit. Met name als hij gedronken heeft, komt die woede eruit. N. verklaart dat hij tot brandstichting overgaat als hij alcohol gedronken heeft en tegelijkertijd boos is omdat hij weinig assertief is.’

M. scoort blijkens pro-justitiarapporten zeer hoog op sociale inadequatie (het vermijden van en zich onprettig voelen in sociale situaties). ‘Hij tracht zijn ongemakkelijkheid in sociale situaties af te weren door ze te vermijden. Door de combinatie van zeer beperkte intellectuele capaciteiten, een subassertieve houding en het niet bespreekbaar maken van problemen, kan hij zich in situaties van spanning en boosheid niet uiten. Het gevolg is dat hij zijn gevoelens van boosheid opkropt en dat het blijft knagen. Hij heeft vervolgens een manier gevonden om zich te ontladen en zich van zijn boosheid te ontdoen, namelijk door het stichten van branden.’

5.8.3 Psychische gezondheid

Voor de psychische gezondheid van de brandstichters is allereerst gekeken naar de aspecten emotioneel welzijn en denkpatronen. Dat zijn criminogene factoren die deel uitmaken van de RISC.⁷⁹ Bij zeven brandstichters vormen denkpatronen volgens de reclasseringsmedewerker een criminogene factor. Uit de toelichtingen komt naar voren dat de brandstichters een gering probleembesef hebben en weinig assertief zijn, maar ook impulsief kunnen reageren. Van de overige brandstichters zijn de RISC-gegevens over de denkpatronen niet aanwezig.

Bij negen brandstichters vormt het emotionele welzijn een criminogene factor. Het gaat hierbij voornamelijk om depressieve, soms suïcidale gedachten en gevoelens, slecht in het vel zitten, nerveus zijn en last hebben van spanningen. Een aantal van hen neemt medicatie tegen die klachten en verminkt zichzelf opzettelijk. Van de overige brandstichters zijn geen RISC-gegevens over dit onderwerp aanwezig.

79 RISC staat voor Recidive Inschattingsschalen. Dit betreft een gestandaardiseerde vragenlijst, inclusief beoordeling van de ernst van de problemen op de diverse leefgebieden, die de reclassering opmaakt na de aanhouding van de verdachte. Daarmee wordt de ernst van de problematiek op verschillende domeinen gemeten, alsmede het recidiverisico.

Bij de volgende brandstichter zien we verschillende problemen, zoals hiervoor geschetst, bij elkaar komen. Ze resulteren in het brandstichten (volgens de pro-justitiarapporteur).

‘I. is ten tijde van het delict naar eigen zeggen weggezakt in somberheid. Zijn denken wordt daardoor beïnvloed en hij voelt zich niet in staat de situatie een positieve wending te geven. Hij zit slecht in zijn vel. Hij voelt zich afgewezen door de GGZ, terwijl hij vindt dat hij eerlijk is geweest (door toe te geven dat hij alcohol had gedronken, terwijl dat niet mocht vanwege zijn behandeling). Zijn eerlijkheid had volgens hem moeten prevaleren boven het hem wegsturen. Tevens spelen er problemen met de werkgever en op financieel gebied (hij heeft schulden). I. voelt zich in het weekend alleen en denkt dit op te kunnen lossen door een dubbele dosis medicatie te nemen. De psychische gesteldheid, de dubbele dosis medicatie en het alcoholgebruik leiden tot het delict.’

De problematiek waarmee de brandstichters kampen, roept de vraag op in hoeverre er sprake is van psychische stoornissen volgens de DSM-IV-TR.⁸⁰

Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders

De DSM is een classificatiesysteem voor psychische stoornissen en is ontwikkeld onder verantwoordelijkheid van de American Psychiatric Association. De DSM-IV-TR bestaat uit vijf assen:

- As-I: klinische stoornissen (bijvoorbeeld depressie);
- As-II: persoonlijkheidsstoornissen (bijvoorbeeld afhankelijke persoonlijkheidsstoornis);
- As-III: lichamelijke aandoeningen, relevant voor het begrijpen of behandelen van een psychische stoornis (bijvoorbeeld migraine);
- As-IV: psychosociale en omgevingsfactoren (bijvoorbeeld scheiding en werkloosheid);
- As-V: algehele beoordeling van het functioneren (*Global Assessment of Functioning Scale*, GAF), uitgedrukt op een schaal van 0 tot 100.

80 *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, versie IV-TR.

In de persoonsdossiers van de brandstichters is gekeken of zij een As-I- en/of As-II-stoornis hebben, of trekken daarvan. De stoornissen op As-I gelden als van voorbijgaande aard (na bijvoorbeeld behandeling). De stoornissen op As-II zijn op te vatten als een duurzaam patroon van innerlijke ervaringen en gedrag, dat zich voor het eerst manifesteert in de adolescentie of vroege volwassenheid en uitmondt in lijden of een verslechtering van functies. De stoornissen van As-I komen vooral in episoden voor, terwijl die van As-II min of meer permanent aanwezig zijn.

Van zes brandstichters is het niet bekend of zij zijn onderzocht door een psycholoog of psychiater. Daardoor weten we dus ook niet of zij een psychische stoornis (of trekken daarvan) hebben. Van dertien brandstichters is bekend dat zij een of meer stoornissen hebben op As-I; negen brandstichters hebben stoornissen op As-II.⁸¹ Bij acht brandstichters is zowel sprake van een stoornis op As-I als op As-II.

In tabel 5.9 zijn de aangetroffen As-I-stoornissen weergegeven. De meest voorkomende is alcohol- en/of drugsafhankelijkheid, gevolgd door ADHD en PDD-NOS.⁸² Bij twee brandstichters is de diagnose pyromanie vastgesteld. Pyromanie is een stoornis in de impulscontrole (zie §2.3). Hierbij merken we op dat alcoholafhankelijkheid (en diverse andere factoren) de diagnose pyromanie uitsluit(en).

Tabel 5.9: Psychische stoornissen As-I (n=13)

Stoornis As-I	Aantal
Alcohol- en/of drugsafhankelijkheid	6
ADHD	3
PDD-NOS	3
Pyromanie ⁸³	2
Identiteitsproblemen	2
Dystymie, depressie	2
Oppositieel gedragstoornis	1
Impulstoornis	1
Bipolaire stoornis	1
Concentratie- en inprentingsstoornissen	1
Totaal	22

81 Het tegelijk voorkomen van twee of meer stoornissen bij een persoon heet comorbiditeit.

82 PDD-NOS (*Pervasive Developmental Disorder not otherwise specified*; de pervasieve ontwikkelingsstoornis, niet anders omschreven) omvat aan autisme verwante contactstoornissen die niet onder een andere stoornis te plaatsen zijn.

83 Van één dader kon pyromanie niet worden vastgesteld, omdat hij niet meewerkte aan het persoonlijkheidsonderzoek. De psycholoog had wel vermoedens van deze stoornis.

‘Bij G. komt de stoornis PDD tot uiting in een langdurig patroon van moeite met het aanvoelen van sociale regels en intenties van anderen, moeite met veranderingen, opvallende fascinaties, te geringe flexibiliteit, te geringe vriendschappen en een leven dat zich kenmerkt door een buitenstaander te zijn. Ten tijde van het onderzoek is er geen sprake van een depressie, maar dit was ten tijde van de delicten wel het geval. Er is geen fascinatie voor vuur en geen sprake van pyromanie.’

‘Het onderzoek geeft aanwijzingen voor een stoornis in de impulsbeheersing in de vorm van pyromanie bij de zwakbegaafde Q. Er zijn tevens tekenen van een antisociale persoonlijkheidsstoornis. Deze komen met name tot uitdrukking in een egocentrische beleving, herhaaldelijk liegen en weinig gevoel voor de belangen van anderen. Ze komen echter niet in die mate voor dat gesproken mag worden van een persoonlijkheidsstoornis.’

In tabel 5.10 zijn de aangetroffen As-II-stoornissen weergegeven. Van de negen brandstichters die een stoornis hebben op As-II, hebben enkele borderline. Een persoon met een dergelijke persoonlijkheidsstoornis heeft vaak een gering gevoel van eigenwaarde en een sterke neiging tot extreme (voor)oordelen. In relaties met vrienden en/of partners is het vaak ‘alles of niets’; vaak eerst alles en daarna plotseling niets. Twee brandstichters hebben narcistische trekken. De narcistische persoonlijkheidsstoornis kenmerkt zich door een overdreven gevoel van eigenwaarde, een sterke behoefte aan bewondering en een gering inlevingsvermogen. Bij de ontwijkende persoonlijkheidsstoornis gaat het om geremdheid en het gevoel minderwaardig te zijn. Dit geldt voor één brandstichter. Eén persoon vertoont schizoïde trekken. Iemand met een schizoïde persoonlijkheidsstoornis houdt afstand in sociale relaties. Hij heeft weinig behoefte aan hechte relaties en kiest vrijwel altijd activiteiten die hij alleen kan doen. Er is één brandstichter met een antisociale persoonlijkheidsstoornis. Kenmerkend daarvoor is impulsief en antisociaal gedrag. Twee brandstichters zijn als zwakbegaafd gediagnosticeerd.⁸⁴ Bij één brandstichter is er geen sprake van een persoonlijkheidsstoornis in enge zin, maar wel van ‘paranoïde betrekkingsideeën’. Bij een ander is de diagnose uitgesteld vanwege ‘stemmen in het hoofd’ (niet opgenomen in tabel 5.10).

84 Eerder is aan de orde gekomen dat er vier daders zijn met een verstandelijke beperking. Dit verschil heeft er vermoedelijk mee te maken dat niet bij iedere brandstichter een onderzoek heeft plaatsgevonden (zie hoofdstuk 1).

Tabel 5.10: Psychische stoornissen As-II (n=9)

Stoornis As-II	Aantal
<i>Persoonlijkheidsstoornis</i>	
Borderline (met antisociale trekken)	3
Narcistische en schizoïde trekken	1
Ontwijkende en narcistische trekken	1
Afhankelijke en obsessief-compulsieve kenmerken	1
Antisociale trekken	1
<i>Zwakbegaafdheid</i> ⁸⁵	2
Totaal	9

Seriebrandstichter met een borderline

I. komt volgens de psychiater over als iemand met een onrijpe en kwetsbare persoonlijkheid. Het gevoelsleven is onvoldoende ontwikkeld en de betrokkene toont een grote mate van afhankelijkheid. Hij is angstig, geremd en heeft paranoïde, niet-realistische angsten. De betrokkene is uiterst kwetsbaar en snel te ontregelen. Er is sprake van neurotisch aan-doende angstklachten, zoals dwang en fobieën. Uit de persoonlijkheids-test komt naar voren dat de dader een *cry for help* vertoont: 'Ik kan niets, ik heb niets in huis.'

Samengevat: over de persoonlijkheid en psychische gezondheid van de brandstichters is wel wat bekend, maar over een aantal daders ontbreekt informatie. De bevindingen hebben dan ook betrekking op een kleine groep seriebrandstichters. Van hetgeen uit de dossiers is af te leiden, weten we dat het intelligentieniveau van de meeste brandstichters gemiddeld is. Vier van de veertien hebben een licht tot matig verstandelijk beperkt niveau. Kenmerkend voor de brandstichters zijn verder impulscontroleproblemen, problemen met de agresieregulatie en een gebrekkig ontwikkeld empathisch vermogen. Dertien brandstichters hebben een of meer psychische stoornissen op As-I, met name de afhankelijkheid van alcohol/drugs valt hierbij op, naast ADHD en PDD-NOS. Pyromanie is weinig vastgesteld. De persoonlijkheidsstoornissen (As-II) zijn divers, waarbij opvalt dat drie daders borderline hebben.

⁸⁵ Op basis van het bekende IQ zijn er minstens vier brandstichters die als verstandelijk beperkt kunnen worden aangemerkt.

5.9 Criminele voorgeschiedenis

Om de criminele voorgeschiedenis van seriebrandstichters in beeld te brengen, is de justitiële documentatie (JD) van de 21 seriebrandstichters bekeken. In de JD worden personen geregistreerd wanneer zij verdacht worden van misdrijven en overtredingen. Overtredingen worden bovendien alleen geregistreerd indien deze worden afgedaan met een vrijheidsstraf, een voorwaardelijke straf of een boete van minimaal 100 euro. Veel licht strafbare feiten, zoals verkeersovertredingen, worden buiten het strafrecht om afgedaan. Dergelijke overtredingen staan dan ook niet in de JD geregistreerd. We hebben de aard en de omvang van het aantal antecedenten in de JD voorafgaand aan de eerste brandstichting van de serie bekeken en onderzocht op welke wijze deze antecedenten zijn afgedaan (strafafdoening).⁸⁶

5.9.1 Justitiële criminele voorgeschiedenis

Gezamenlijk hebben de seriebrandstichters 49 justitiële antecedenten. Deze antecedenten komen voor rekening van twaalf seriebrandstichters: de overige negen daders hebben voorafgaand aan de brandstichtingen geen antecedenten opgebouwd. Zij zijn voor justitie op dat moment *first offenders*.

Leeftijd eerste antecedent

De *first offenders* zijn gemiddeld circa negentien jaar oud wanneer zij hun eerste brand uit de serie stichten.⁸⁷ Seriebrandstichters met antecedenten voorafgaand aan de reeks brandstichtingen zijn gemiddeld circa twintig jaar oud ten tijde van het eerste delict waarvoor zij bij justitie staan geregistreerd.⁸⁸ In drie van de twaalf gevallen is het eerste antecedent brandstichting (art 157 Sr), waarbij in één geval sprake is van een eerdere serie van drie brandstichtingen.

⁸⁶ Hierbij hebben we ook gekeken naar sepotzaken. Deze bleken echter niet voor te komen.

⁸⁷ Het gaat om 4 brandstichters die ten tijde van hun eerste brandstichting jonger waren dan 18, 4 brandstichters zijn tussen de 18 en 25 jaar oud en 1 is tussen de 25 en 35 jaar oud.

⁸⁸ We merken op dat de leeftijd van het eerste politiecontact lager kan zijn dan deze justitiële afdoening.

Soort antecedenten

Wat betreft het aantal en het soort antecedenten in de criminele voorgeschiedenis, zien we het volgende. Seriebrandstichters met antecedenten ($n=12$) hebben gemiddeld vier antecedenten in de JD. De meeste antecedenten zijn opgebouwd door één recidiverende seriebrandstichter, die in een periode van elf jaar negenmaal in de JD wordt geregistreerd. In tabel 5.11 is het totaal aantal antecedenten van de twaalf seriebrandstichters naar delictcategorie en type antecedent weergegeven. Tevens is het aantal personen vermeld dat deze antecedenten heeft.

Tabel 5.11: Delictcategorie en type antecedenten

Delictcategorie	Type antecedenten	Aantal antecedenten	Aantal personen
Vernieling en openbare orde	Vernieling	7	5
	Openbare orde	4	3
Geweld	Geweld tegen persoon	7	4
Vermogen	Vermogen met braak	7	5
	Vermogen met geweld	1	1
Brandstichting	Brandstichting	6	4
Overig	Verkeer divers	12	6
	Opium divers	1	1
	Overige misdrijven	4	2
Totaal ⁸⁹		49	-

Het blijkt dat de meest voorkomende antecedenten in de categorie ‘overig’ vallen. Het gaat dan vooral om diverse verkeersdelicten ($n=12$), waaraan zes van de twaalf seriebrandstichters met antecedenten zich schuldig maken. In tien gevallen gaat het om rijden onder invloed. Het antecedentenpatroon is verder zeer divers: het aantal antecedenten in de categorieën ‘vernieling en openbare orde’ ligt relatief hoog, ‘antecedenten voor geweld’, ‘vermogen’ en ‘brandstichting’ zijn vrijwel gelijk.

Per persoon is sprake van een gevarieerde delictgeschiedenis, zowel in aantal als aard van de antecedenten. Opvallend is dat eenmaal sprake is van een ‘specialist’. Deze dader is tweemaal eerder veroordeeld voor brandstichting (art. 157 Sr) en heeft geen andere registraties bij justitie. Ten tijde van deze veroordelingen is de dader respectievelijk 20 en 26 jaar oud. Hij begint de serie die

⁸⁹ De meeste daders hebben meerdere antecedenten. Derhalve wordt het totaal aantal personen niet vermeld (dubbeltelling).

door ons is onderzocht op 32-jarige leeftijd. Tevens valt op dat twee seriebrandstichters één antecedent hebben. Een van deze daders is veroordeeld vanwege een openbareordedelict. De overige negen daders met antecedenten hebben voorafgaand aan de brandstichtingen vrijwel allemaal drie of meer registraties opgebouwd. Van een specifieke opbouw in deze antecedenten – bijvoorbeeld een toename in de ernst van een delict – is geen sprake.

Afdoeningen

De wijze waarop de 49 gepleegde delicten zijn afgedaan, is weergegeven in tabel 5.12. Uit de tabel blijkt dat voor de 49 gepleegde feiten 52 afdoeningen zijn opgelegd. Dit is een gevolg van het feit dat sommige delicten zijn bestraft met een combinatie van detentie (<4 jaar) en een taak- of leerstraf (n=3), dan wel een taak- of leerstraf in combinatie met een voorwaardelijke gevangenisstraf (n=2).

Tabel 5.12: Afdoeningen (n=52)

Afdoening	Aantal
Taak- of leerstraf	9
Jeugddetentie of detentie <4 jaar	8
Voorwaardelijke straf	4
HALT	3
Vrijspraak	1
Anders	27
Totaal	52

De meest opgelegde straf valt onder de categorie ‘anders’. Doorgaans gaat het om een transactievoorstel c.q. boete. Een taak- of leerstraf en jeugddetentie of een gevangenisstraf korter dan vier jaar worden vervolgens het meest opgelegd. In mindere mate wordt een voorwaardelijke straf opgelegd of dient de dader zich te melden bij HALT. In één geval (een mishandeling) volgt vrijspraak. Voor brandstichting wordt in vier van de zes gevallen een gevangenisstraf opgelegd, waaronder de genoemde serie van drie brandstichtingen. Eenmaal wordt deze gevangenisstraf gecombineerd met een taak- of leerstraf. De overige twee brandstichtingen worden afgedaan met een combinatie van sancties zonder gevangenisstraf.

5.9.2 Politiecontacten voorafgaand aan de brandstichtingen

Naast documentatie van het Openbaar Ministerie is ook bekeken of seriebrandstichters voorafgaand aan hun brandstichtingen met de politie in aanraking zijn geweest. Het kan daarbij gaan om zaken die staan geregistreerd in het Herkenningsdienst Systeem (HKS), maar ook om mutaties in de Basisvoorziening Handhaving (BVH) en het oude Bedrijfsprocessen Systeem (BPS). Voor registraties in deze politieregistratiesystemen hanteren we de term ‘politiecontacten’. Wanneer door de politie jegens een persoon als verdachte van een misdrijf een proces-verbaal wordt opgemaakt, wordt dit in het HKS geregistreerd. In de BVH en het BPS staan ook andere politiecontacten vermeld, zoals betrokkenheid bij jeugdoverlast. Het gaat dan niet alleen om de rol van verdachte, personen kunnen ook de rol van aangever, betrokkene, getuige of melder vervullen.

In totaal zijn de politiecontacten van achttien brandstichters bestudeerd.⁹⁰ Vijf van hen zijn voorafgaand aan de serie brandstichtingen niet in aanraking gekomen met de politie. Het gaat om vier jeugdige brandstichters – twee zijn zestien jaar oud ten tijde van hun eerste brandstichting, de andere twee zijn op dat moment achttien jaar oud – en een twintiger, die werkzaamheden in de beveiligingsbranche vervult.

Dertien van de achttien personen hebben in het verleden wel politiecontacten opgebouwd. Zij zijn gemiddeld circa negentien jaar ten tijde van de eerste politieregistratie. In vergelijking met de gemiddelde leeftijd ten tijde van het eerste delict waarvoor seriebrandstichters in de JD staan geregistreerd (21 jaar oud), ligt de leeftijd van het eerste politiecontact dus lager. Bijna een kwart van de daders is ten tijde van de eerste politieregistratie jonger dan 18 jaar; vier op de tien brandstichters zijn tussen de 18 en 25 jaar oud. Het gemiddelde lijkt behoorlijk te zijn beïnvloed door twee seriebrandstichters die ten tijde van het eerste politiecontact ouder waren dan 25 jaar (zie tabel 5.13).

Tabel 5.13: Leeftijd ten tijde van eerste politiecontact (n=13)

Leeftijd ten tijde van eerste politiecontact	Aantal
<18	6
18-25	5
25-35	1
35-45	1
Totaal	13

90 De politiecontacten van drie seriebrandstichters hebben wij niet ontvangen.

De meeste seriebrandstichters met politiecontacten bouwen een beperkt aantal (circa vijf) politieregistraties op voorafgaand aan de brandstichtingen. Registraties variëren van rijden onder invloed tot drugsdelicten (het hebben van een hennepkwekerij of als minderjarige wiet kopen), mishandeling, vernieling en overlast. Deze registraties zijn divers.

X. komt vanaf jonge leeftijd veelvuldig voor in de BVH en het (oudere) BPS. Hij is betrokken bij vernielingen, vechtpartijen en het ingooien van ramen. Ook stak hij als klein jongetje met vriendjes al een prullenbak in brand op de speelplaats.

Op basis van de JD hebben drie personen antecedenten met betrekking tot brandstichting. Dat politieregistraties niet noodzakelijk tot een registratie in de JD leiden, blijkt uit de politieregistraties inzake brandstichting. In de politieregistraties blijken acht daders eerdere meldingen omtrent brandstichting te hebben, vijf personen meer dan in de JD.⁹¹ In een enkel geval gaat het om vermeldingen in het HKS, maar de meerderheid van deze politiecontacten heeft betrekking op registraties in de BVH en het BPS.⁹² Voorbeelden van de inhoud van dergelijke registraties staan hieronder weergegeven.

Er wordt een kapschuur in brand gestoken, waarbij ook brandhout en voertuigen verloren gaan. J. blijkt samen met een aantal vrienden vuurtje te hebben gestookt.

Op zijn vijftiende is Q. in aanraking gekomen met de politie, omdat hij samen met vier of vijf anderen een vuurtje heeft gestookt in een ton nabij een loods. Toegang tot deze loods is verboden. Q. krijgt een HALT-afdoening in combinatie met een taakstraf.

91 Van één persoon die in de JD geregistreerd staat ter zake brandstichting, zijn de politieregistraties niet ontvangen. Ervan uitgaande dat deze persoon wel degelijk politieregistraties heeft in relatie tot dit delict – een veroordeling had immers niet kunnen volgen zonder aanhouding – komen met het bekijken van de politieregistratiesystemen zes extra personen in beeld.

92 De dader heeft in deze registraties de rol van betrokkene of verdachte.

Met welke sanctie een dergelijke brandstichting wordt afgedaan, is vervolgens niet altijd duidelijk. Daarnaast zijn meldingen te onderscheiden waarbij de betrokkenheid van de dader, ondanks vermoedens van politiefunctionarissen en/of de omgeving van de dader, niet is aangetoond.

5.9.3 Contacten met instanties

Naast de antecedenten en de politiecontacten is nagegaan in hoeverre de seriebrandstichters eerder contact hebben gehad met hulpverleningsinstellingen of justitiële instanties. Elf brandstichters hebben voorafgaand aan de brandstichtingen contact gehad met hulpverleningsinstellingen. Contact met instanties in het kader van civielrechtelijke of strafrechtelijke maatregelen komt nauwelijks voor. Sommigen komen voor hun achttiende jaar in aanraking met hulpverlening, anderen pas daarna. In de meeste gevallen spelen psychosociale problemen een rol in de hulpverleningsgeschiedenis.

5.10 Aanleiding voor delicten en motieven

In deze paragraaf bekijken we mogelijke raakvlakken, aanleidingen en motieven van de seriebrandstichters die kunnen samenhangen met de brandstichtingen. Heeft de brandstichter een fascinatie voor vuur? Wat zijn de genoemde motieven? Welke andere omstandigheden spelen (mogelijk) mee in de aanloop naar het brandstichten?

Fascinatie voor/relatie met vuur

Drie brandstichters zijn werkzaam als vrijwillige brandweerman of willen dat graag doen. Bij twee van hen werkt de vader ook bij de vrijwillige brandweer. In hun jeugdjaren is een van hen vaak met zijn vader naar meldingen van branden gegaan.

De vader van A. werkt bij de brandweer op vrijwilligersbasis. Hij heeft 24 uur per dag een pieper bij zich. Als er brand in de buurt van de woning is, gaat zijn zoon vaak mee. Volgens de vader vindt A. het mooi en spannend om naar brand te kijken. Hij kijkt ook op de internetsite P2000 waar meldingen van de brandweer en de GGD verschijnen. Een vriend van A. geeft aan dat A. graag bij de brandweer wil werken. Het is een jeugdwens van hem.

De aanduidingen ‘mooi’ en ‘spannend’ in relatie tot vuur kunnen erop duiden dat de brandstichters een bepaalde fascinatie voor vuur hebben. In de dossiers en interviews is gezocht naar aanwijzingen hiervoor. Hierbij moet worden bedacht dat de brandstichters hier terughoudend over kunnen zijn, omdat een eventuele fascinatie voor vuur bij de politie kan overkomen als een bekentenis. De politie vraagt er wel naar en ook de pro-justitiarapporteurs proberen dit te achterhalen (in verband met een diagnose pyromanie). Vier brandstichters ontkennen dat ze door vuur zijn gefascineerd. Een van hen zegt dat vuur ‘hem niets doet’. R. verwoordt het zo: ‘Ik ben ook niet iemand die, nadat ik de branden heb gesticht, blijft staan om te kijken hoe alles afloopt. Ik ga ook niet kijken of er politie en brandweer ter plaatse komen. Vaak weet ik niet eens hoe een brand zich verder ontwikkelt of mogelijk dooft.’

Van een vergelijkbaar aantal brandstichters (n=5) is bekend dat zij wel iets hebben met vuur. Bij een aantal van hen is dat op jonge leeftijd al duidelijk.⁹³

Volgens een leerkracht uit groep 6 is D. gefascineerd door brandweer, politie en soldaten. Een familielid zegt dat D. ‘fikkie stoken’ leuk vond. Hij blies kaarsen uit om ze daarna weer aan te steken. Hij speelt ‘brandweermannetje door kleine vuurtjes te stoken’. Later volgt hij 112-meldingen en gaat hij bij branden in de buurt kijken.

‘Ik vind het spannend om te kijken naar wat er is gebeurd. Met vuurwerk is het hetzelfde. Ik vind het gewoon leuk en spannend. Ik vond het vroeger al leuk om vuurtje te stoken. Kampvuren bijvoorbeeld. Verder heb ik met takken vuurtjes gemaakt in het park en heb ik weleens een vuilcon-

93 Slechts een van hen is gediagnosticeerd met pyromanie.

tainer in brand gestoken. Ik was toen ongeveer dertien jaar. Ik vond dit allemaal erg spannend. Op mijn werk werk ik soms met branders. Hier- van kreeg ik vaak hetzelfde gevoel in mijn buik, dezelfde drang.' Op zijn kamer heeft Q. veel aanstekers en tijdschriften over vuurwerk.

Motieven

De relatie tussen de persoon van de brandstichters en de branden wordt duidelijk- ker als we kijken naar de functie die de branden voor hen hebben. Hiermee raken we aan de motieven.⁹⁴ Over deze aspecten van de persoon is meer informatie in de dossiers en interviews te vinden, namelijk bij achttien brandstichters. Er zijn grofweg drie patronen te vinden in de motieven: het vragen van aandacht (n=6), het afreageren van frustraties (n=6) en het zoeken naar spanning (n=6).⁹⁵

Bij het vragen om aandacht of erkenning fungeren de branden letterlijk en figuurlijk als een noodsignaal voor de toestand waarin de brandstichters zich bevinden. Voor ten minste zes brandstichters geldt dit. Zij hebben vaak proble- men met zichzelf, bijvoorbeeld door een fors minderwaardigheidscomplex, en/of met hun omgeving. Door de branden vragen ze om aandacht of erken- ning voor zichzelf – zij zijn dan iemand – en/of voor de problemen die zij heb- ben en die blijkbaar niet goed worden opgepikt door de omgeving.

'Ik wilde ook graag op tv komen, net als die andere jongens. Ik heb daar- om een papiercontainer in brand gestoken. Dat was onder invloed van drank. Ik wilde ook eens een keer iemand zijn. Ik ben nog nooit iemand geweest. Ik stel niets voor.' Volgens zijn ouders zijn de brandstichtingen een grote kreet om hulp. Hij heeft ook weleens gedreigd om zelfmoord te plegen. G. wil hulp, maar krijgt die niet. Om de wens om aandacht toch te vervullen, steekt hij, nadat hij uit de kroeg komt en onder invloed is van alcohol, zaken in brand.

94 Een motief is op te vatten als een mix van biologische, psychologische, gedragsmatige en socioculturele invloeden. Er wordt door psychologen nog onderscheid gemaakt tussen psychologische motieven en biologische drijfveren en tussen intrinsieke en extrinsieke motivatie (Zimbardo e.a., 2009).

95 Gekeken is naar het belangrijkste motief. Van twee personen is het motief niet bekend en één persoon sticht branden omdat hij stemmen hoort.

In dit voorbeeld komt impliciet aan de orde dat frustratie (over de toestand waarin de dader zich bevindt) een belangrijke rol speelt. Bij verschillende brandstichters lijken de brandstichtingen vooral bedoeld als een manier van afreageren, om frustraties te uiten (zonder daarbij direct een hulpkreet te willen laten horen). De frustraties kunnen betrekking hebben op velerlei gebieden, zoals werk, relaties, verslaving of een gebrek aan assertiviteit. De brandstichters hebben niet het vermogen om op een sociaal adequate wijze met die gevoelens van frustratie en/of boosheid om te gaan.

B. zal volgens de psycholoog nooit een directe confrontatie aan durven gaan met een ander. Brandstichting is voor hem een manier om zijn wrokgevoelens af te reageren zonder dat hij de directe confrontatie met de mensen in zijn omgeving aan hoeft te gaan.

N. sticht brand omdat hij boos is. 'Ik ben boos omdat ik geen nee kan zeggen tegen mensen. Dit komt steeds weer terug in mijn leven en vooral als ik alcohol heb gedronken. Als ik gedronken heb, verdwijnt mijn rem en word ik boos. Ik moet me afreageren en dan sticht ik brand.'

De delicten zijn volgens de psycholoog terug te voeren op het afreageren van frustraties, boosheid en minderwaardigheidsgevoelens. L. kan het in de ogen van zijn ouders nooit goed doen. 'Hij heeft erkenning nodig en die heeft hij niet gekregen. Iedereen die hem erkenning onthoudt, frustreert hem.'

Voor een deel van de brandstichters geldt dat de kick of spanning het primaire motief is ($n=6$). Deze groep sticht geen brand om spanningen af te laten vloeien, maar doet het juist om er spanning mee op te roepen (bijvoorbeeld door het feit dat de hulpdiensten komen).

Brandstichten is een soort verslaving van A. Hij heeft het gevoel steeds meer branden te moeten stichten om dezelfde kick te krijgen. Hij vindt zelf dat hij verslaafd is aan het stichten van branden. Hij is blij dat hij is opgepakt door de politie.

P. spreekt over drang: ‘Ik voelde ’s morgens al een drang in mijn buik. Die drang was de baas over mij en bepaalde wat ik moest doen. Toen zei die drang: “Je moet een auto in brand steken.” De spanning loopt op bij de gedachte iets in brand te steken. Het is me nooit gelukt om het tegen te houden.’

De drie beschreven categorieën representeren ruwweg de motieven die het sterkst naar voren komen. In de praktijk is er overlap tussen de categorieën. Zo blijken er vaak voor een persoon verschillende motieven te spelen (zie hoofdstuk 2). Het motief wraak, dat in de literatuur vaak wordt genoemd, is bij onze onderzoeksgroep nauwelijks terug te zien. Een uitzondering is een brandstichter die de auto van een kennis in de fik steekt, omdat hij zich onheus bejegend voelt door hem. Hier speelt een combinatie van wraak nemen en het zoeken naar erkenning. Enerzijds is hij boos op een collega en zijn werkgever, die hem in zijn ogen onheus bejegent. Anderzijds benoemt de dader dat hij door zijn baas wordt geprezen, wanneer hij vanuit zijn werk als beveiligder de brandstichtingen ‘ontdekt’ en tijdig bij de brandweer meldt, waarmee hij ‘erger’ heeft weten te voorkomen.

Aanloop en triggers

Bij een aantal brandstichters zien we motieven en andere invloedfactoren die elkaar overlappen, versterken en beïnvloeden. Verschillende elementen komen bij elkaar en resulteren in een of meer brandstichtingen. In onderstaande voorbeelden komen bepaalde gebeurtenissen (triggers), maar ook de rol van alcohol, prominent naar voren.

Over K. staat in de dossiers dat hij branden sticht omdat hij last heeft van spanningen en woede. Dat kan komen door zijn werk of als zijn voetbalclub verliest. Uit het verleden blijkt dat hij tot brandstichten komt onder invloed van stress. Door brand te stichten, ontlaadt hij zich van de spanningen en stress. De stoornis in de impulsbeheersing heeft er volgens de psycholoog toe geleid ‘dat hij door stress, waarvoor hij extra kwetsbaar is, gegeven zijn ontwijkende persoonlijkheidsstoornis en zijn lichte

zwakzinnigheid, onder oplopende spanning stond voorafgaand aan de brandstichtingen. Hierdoor heeft hij excessief gedronken, waardoor het voor hem moeilijker was adequaat alarm te slaan’.

K. geeft aan de laatste twee jaar psychisch in de knoop te zitten, waardoor hij is gaan drinken en blowen, waarna hij brandsticht. De problemen komen volgens K. voort uit het feit dat hij te horen heeft gekregen dat zijn vader niet zijn biologische vader is en dat hij homoseksuele gevoelens heeft. De motivatie voor de brandstichtingen is vooral de kick, de spanning en de spanningsontlading. Vaak is hij onder invloed van alcohol en cannabis, maar soms is hij ook nuchter. Eenmaal betreft het een soort wraak richting een buurtbewoner die te luidruchtig is. De gedachte brand te stichten, windt hem op. Het is iets dat eruit moet.

De rol van alcohol in de brandstichtingen is, zoals eerder gesteld, erg groot. Van diverse brandstichters is bekend dat alcohol (eventueel in combinatie met problemen, stress of frustratie) de belangrijkste situationele factor is waardoor zij – uiteindelijk – brand gaan stichten. Anders gezegd: voordat zij brandstichten, is sprake van een forse alcoholconsumptie.

A. sticht brand onder invloed van alcohol. In combinatie met frustratie zorgt dit ervoor dat hij meermaals in herhaling is gevallen.

In de projustitia-rapportage wordt geconstateerd dat de brandstichtingen zijn gerelateerd aan alcoholgebruik. G. drinkt naar eigen zeggen vooral in de weekenden in zijn stamkroeg meer dan goed voor hem is. Als het dan gezellig is, drinkt hij wat extra borreltjes en deze zouden volgens hem de ellende veroorzaken.

Achterliggende kwetsbaarheden

De motieven en het gebruik van alcohol wortelen vaak in een kwetsbare persoon die kampt met allerlei (psychische) problemen. De pro-justitiarapporteurs veronderstellen in minimaal de helft van de gevallen een verband tussen een stoornis en de brandstichtingen. Dit kunnen, zoals vermeld, psychiatrische en/of persoonlijkheidsstoornissen zijn.

De psycholoog geeft aan dat er een duidelijke relatie is tussen de psychopathologie en het vertoonde gedrag van O. Allereerst vanwege de stoornis van pyromanie, verder door grote spanningen als gevolg van life events en ten slotte door het feit dat de dader een onrijpe persoonlijkheid heeft en een gecompliceerde ouder-kindrelatie.

Uit een gedragskundige rapportage over N.: 'Zowel alcoholintoxicatie c.q. alcoholafhankelijkheid als de persoonlijkheidsstoornis heeft de gedragskeuzes c.q. gedragingen ten tijde van het ten laste gelegde beïnvloed.'

5.11 Afdoening van seriebrandstichtingen en houding van daders

In deze paragraaf worden als eerste de justitiële afdoeningen beschreven van de onderzochte seriebranden. Daarna gaan we in op de houding van de brandstichters ten aanzien van de delicten die ze hebben gepleegd.

Afdoening

Uit de vonnissen en de JD blijkt dat 19 van de 21 seriebrandstichters veroordeeld zijn tot een gevangenisstraf vanwege hun betrokkenheid bij minimaal twee brandstichtingen. Twee minderjarige daders, onder wie een first offender, hebben een voorwaardelijke gevangenisstraf ontvangen. Aanvullend op de (voorwaardelijke) gevangenisstraf is in een aantal gevallen tbs opgelegd, geldt een werk- of leerstraf en moeten daders een schadevergoeding betalen aan een of meerdere slachtoffers (zie tabel 5.14).

Tabel 5.14: Afdoeningen voor de seriebrandstichtingen

Afdoening	Aantal
Gevangenisstraf	19
Voorwaardelijke gevangenisstraf	2
TBS met dwangverpleging	1
TBS met voorwaarden	2
Werkstraf	6
Leerstraf	1
Schadevergoeding	14

Wanneer een al dan niet voorwaardelijke vrijheidsstraf wordt opgelegd, geldt doorgaans een proeftijd van twee (n=9) of drie jaar (n=4). In zeven gevallen is geen proeftijd vermeld, in één geval is deze niet bekend. Zes daders hebben in aanvulling op hun (voorwaardelijke) gevangenisstraf een werkstraf ontvangen. Deze werkstraf bedraagt gemiddeld circa 180 uur. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat het gemiddelde omlaag gaat doordat één dader een werkstraf van 30 uur ontvangt. De overige vijf daders ontvangen een werkstraf van minimaal 170 uur. In zeven gevallen worden daders niet veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding. Wanneer dit wel gebeurt, moeten zij gemiddeld circa 2000 euro vergoeden; de te vergoeden schade varieert van 90 tot 5700 euro.

Houding

Bij de houding van de brandstichters kijken we eerst in hoeverre zij het delict bekennen in de verhoren door de politie. Eén brandstichter ontkent categorisch iets met de branden te maken te hebben. De helft legt wel een bekennende verklaring af, soms pas na enige tijd; de anderen bekennen een deel van de brandstichtingen.

Tabel 5.15: Bekennen van de branden (n=20)

Houding	Aantal
Bekennen	10
Gedeeltelijk bekennen	9
Ontkennen	1
Totaal	20

In eerste instantie ontkent O. 'Ik hoop dat u de daders vindt. Mijn ouders liggen er ook wakker van.' O. bekent nadien de brandstichtingen en zegt er spijt van te hebben.

J. bekent in een tweede verhoor een paar brandstichtingen (drie coniferen, een schuur), maar de rest ontkent hij. In de loop van de verhoren gaat hij steeds meer bekennen, maar nog steeds niet alles, onder andere omdat hij het zich niet meer goed kan herinneren.

Nadat de brandstichters zijn opgepakt voor hun delicten en zijn verhoord door de politie is de vraag hoe zij tegen hun delicten aankijken. Van vier brandstichters is bekend dat zij geen spijt hebben van hetgeen ze gedaan hebben. Zij ontkennen ook (deels) hun betrokkenheid bij de delicten. De overigen hebben wel spijt en achten zichzelf verantwoordelijk voor de schade en het leed dat zij hebben aangericht. Hierbij merken we op dat zij ook spijt kunnen hebben omdat zij de gevolgen aan den lijve ondervinden, namelijk het verhoor door de politie en detentie. Twee brandstichters zeggen zich niet te hebben gerealiseerd wat de ernst (gevaarstelling) van hun delicten is geweest. De rest van de brandstichters zegt van wel, maar ook hier geldt dat zij dat achteraf zeggen. Op het moment van de branden dringt het niet (goed) tot hen door wat zij kunnen aanrichten of hebben aangericht.

Als ze horen dat er dieren zijn omgekomen, verklaart X. dat ze 'best geschrokken' zijn. Desalniettemin gaan de twee brandstichters twee weken later terug om alsnog de schuur aan te steken die ze aanvankelijk op het oog hadden.

B. heeft spijt van de brandstichtingen, maar ziet het ook als een schreeuw om aandacht ('die brandstichtingen doen me niets').

De meeste seriebrandstichters werken mee aan het politieonderzoek en zijn 'blij' dat ze zijn opgepakt, omdat ze nu hulp kunnen krijgen voor hun problemen. Vrijwel alle daders staan dan ook positief ten opzichte van hulpverlening.

Hij zou graag uitzoeken hoe het allemaal heeft kunnen gebeuren en G. wil hulp aanvaarden. G. is reeds bekend met hulpverlening als gevolg van zijn zelfmoordpoging. Hij heeft toen drie gesprekken gehad met een maatschappelijk werkster. De rapporteur schat in dat hij mee zal werken aan het begeleidingsplan.

Niet alle brandstichters staan open voor hulp, bijvoorbeeld omdat ze blijkens rapportages een gering probleembesef hebben of zich slechts coöperatief opstellen om de autoriteiten tevreden te stellen.

C. heeft in 2003 en begin 2005 hulpverlening gehad voor zijn alcoholverslaving. Hij doorliep de detoxperiode en is daarna afgehaakt. C. ontkent de brandstichtingen, maar zegt wel hierbij aanwezig te zijn geweest. Daarbij speelt mee dat C. over beperkte zelfkennis lijkt te beschikken. Tijdens het gesprek met de reclassering lijkt C. tot inkeer te komen en zegt hij in te zien dat hij zich langdurig moet laten opnemen.

F. zegt positief tegenover hulpverlening te staan. Hij wil hulp bij het verwerken van het verlies van zijn vader en om toekomstige delicten te voorkomen. Zijn huidige behandelmotivatie is volgens de behandelaar vooral opportunistisch van aard: zo nu en dan een gesprekje met een psychiater, maar verder wil hij geen bemoeienis.

Van dertien brandstichters is de inschatting van het recidiverisico, zoals vastgesteld aan de hand van de RISc, bekend. Van bijna de helft (6/13) wordt het recidiverisico als hoger dan gemiddeld ingeschat. Vier brandstichters hebben een laag recidiverisico (zie tabel 5.16).

Tabel 5.16: Recidiverisico (n=13)

Recidiverisico	Aantal
Hoog	4
Hoog gemiddeld	2
Gemiddeld	2
Laag gemiddeld	1
Laag	4
Totaal	13

Bij een aantal brandstichters speelt hun verslaving mee bij het als (gemiddeld) hoog ingeschat recidiverisico. De verslaving staat daarbij uiteraard niet op zichzelf, maar is een onderdeel van een complexere problematiek op verschillende gebieden.

De kans op recidive wordt bij U. hoog ingeschat. Met name hulpverlening op de leefgebieden alcoholgebruik, denkpatronen, gedrag en vaardigheden is wenselijk.

Het bepalen van het recidiverisico is een momentopname. Afhankelijk van bijvoorbeeld het moment in de behandeling kan het af- en toenemen.

5.12 Resumé

In dit hoofdstuk zijn we uitgebreid ingegaan op de persoon van de seriebrandstichter. Niet van alle daders is informatie over alle onderwerpen teruggevonden in de dossiers. De bevindingen in dit hoofdstuk zijn dan ook vooral gebaseerd op de beperkte informatie over de groep seriebrandstichters. Mogelijk vormen de beschreven problemen een ondergrens.

De seriebrandstichters zijn blanke mannen die hun eerste brand stichten in hun adolescentie. Ze zijn over het algemeen ongehuwd. In een derde van de gevallen zijn binnen het gezin waarin de brandstichters opgroeien (vrijwel) geen problemen. Bij de overige gezinnen spelen wel problemen, met name door de afwezigheid van (een van) de ouders (overlijden, echtscheiding). Alcoholmisbruik en geweld komen ook voor. De relatie tussen de daders en de gezinsleden is wisselend: een minderheid heeft goede contacten, anderen hebben geen of slechte contacten. Kenmerkend is het onvermogen van de brandstichters om op latere leeftijd relaties aan te gaan en te onderhouden.

De basisschoolperiode verloopt voor ruwweg de helft van de daders problematisch, in de zin van leer- en gedragsproblemen en het worden gepest door andere leerlingen. Een aantal volgt speciaal onderwijs. De meeste brandstichters stromen door naar het vmbo, waar de problemen minder pregnant naar voren komen. Een paar brandstichters verlaten de school zonder diploma.

De meeste daders hebben (vast) werk. Voor zover bekend, doet de helft het goed in termen van betrokkenheid en prestaties. De andere helft functioneert minder goed, wat onder meer resulteert in ontslag. Een belangrijk deel van de brandstichters kan niet of moeilijk omgaan met geld en sommige hebben grote schulden. Van minimaal twee daders is bekend dat zij worden gepest door collega's en/of zich niet gewaardeerd voelen. Wat betreft sociale contacten valt op dat de helft normale contacten heeft. De andere helft wordt getypeerd als solist en/of heeft criminele vrienden waardoor zij zich laten beïnvloeden.

De brandstichters hebben een intelligentieniveau dat rond het (beneden)-gemiddelde ligt. Een aantal scoort licht tot matig verstandelijk beperkt. De brandstichters worden in de rapportages omschreven met termen als 'impulsief', 'niet assertief' en 'niet empathisch'. Sommigen hebben problemen met hun agressieregulatie. Als er een DSM-diagnose wordt gesteld, dan zijn dat op

As-I vooral de alcoholafhankelijke stoornissen en – soms in combinatie hiermee – ADHD en PDD-NOS. Pyromanie wordt in twee gevallen gediagnosticeerd. Bij de persoonlijkheidsstoornissen gaat het onder meer om borderline. De helft van de daders heeft voorafgaand aan de brandstichtingen contacten gehad met hulpverleningsinstellingen, onder meer naar aanleiding van hun middelengebruik.

De vraag of de brandstichters gefascineerd zijn door vuur is niet eenduidig te beantwoorden, mede vanwege het feit dat we deels afgaan op hun eigen verklaringen. Bij sommigen is het duidelijk herkenbaar (de dader is gek op vuur en brandweer), anderen ontkennen iets met vuur te hebben. De motieven om brand te stichten liggen met name op het gebied van aandacht vragen, het afreageren van stress en spanningen en de kick, waarbij sprake kan zijn van een overlap van motieven. De meeste brandstichters komen tot hun daad nadat zij (fors) alcohol hebben geconsumeerd.

Negen daders zijn first offender en hebben geen antecedenten bij justitie. Als ze antecedenten hebben, dan hebben die betrekking op een gevarieerd delictpatroon. De afdoening van de seriebranden door de rechterlijke macht is vaak een gevangenisstraf en/of een geldboete. De meeste daders zeggen spijt te hebben van hun daden en zijn eigenlijk blij dat ze zijn opgepakt, zodat ze aan hun problemen kunnen werken. Pas achteraf realiseren zij zich wat de ernst is van hun delicten. Ongeveer de helft heeft een gemiddeld tot hoog recidiverisico volgens de reclassering. De afhankelijkheid van middelen is hierin een belangrijke factor.

De lijnen bij elkaar

In hoofdstuk 3, 4 en 5 zijn de kenmerken besproken van alle brandstichtingen, het delictgedrag binnen de afzonderlijke series en de persoonskenmerken van de seriebrandstichters. In dit voorlaatste hoofdstuk willen we ter verdieping nog een exploratieve analyse toepassen op de gevonden resultaten betreffende het delictgedrag van de daders en hun persoonskenmerken.

In §6.1 worden de verschillende variabelen uit hoofdstuk 4 (delictgedrag en -patronen binnen de series) per seriebrandstichter gecombineerd om tot een 'ernstscore' te komen. In §6.2 wordt hetzelfde gedaan met de variabelen die los van elkaar zijn besproken in hoofdstuk 5 (persoonskenmerken). In §6.3 worden de ernstscores van de seriebrandstichters op de delictgedragingen enerzijds en de persoonskenmerken anderzijds met elkaar vergeleken. We benadrukken dat dit hoofdstuk een exploratief karakter heeft. De bevindingen dienen als zodanig c.q. als hypothesevormend te worden opgevat.

6.1 Delictlijnen bij elkaar

In hoofdstuk 4 is aan de hand van een aantal verschillende variabelen gekeken naar kenmerken van de afzonderlijke series. Dat wil zeggen: er is nagegaan welk – onder meer risicovol – delictgedrag de verschillende daders vertonen (zie ook hoofdstuk 2). Daarbij is gebleken dat de modus operandi – waaronder de mate van objectspecialisatie, het geografische gedrag, de mate van delictplanning, de kenmerken van de situatie en de ontwikkeling van de brandstichtingen – binnen de series uiteen kunnen lopen.

Door de beschreven variabelen per serie (en bijbehorende daders) te combineren, wordt in deze paragraaf nagegaan of er series zijn waarin de daders hoog scoren op de combinatie van risicovolle delictgedragingen. Dit doen we aan de hand van de volgende variabelen en wegingsfactor:

- aantal verschillende vormen van delictplanning (0-3)⁹⁶
- mate van alcoholgebruik binnen de serie (0-3)⁹⁷
- medepleger betrokken (0/nee of 2/ja)
- ontwikkeling in objectgrootte (0/nee of 2/ja)
- toenemende delictfrequentie (tijdsperiode tussen brandstichtingen neemt af) (0/nee of 2/ja)
- ontwikkeling in gevaarstelling (0/nee of 2/ja)
- blijft kijken (0-3)⁹⁸
- keert terug naar plaats delict (0-3)

Deze variabelen geven een indicatie van de ernst van het delictgedrag en/of worden in de literatuur genoemd als (mogelijke) risicofactoren.⁹⁹ De bevindingen zijn voor de individuele seriedaders (n=21) van de zeventien series weergegeven in tabel 6.1, waarbij onderscheid is gemaakt tussen lage, gemiddelde en hoge scores.¹⁰⁰

Tabel 6.1: Ernstscores delictgedrag (n=21)

Ernstscore	Aantal daders
Laag (0-6)	3
Midden (7-12)	13
Hoog (13-18)	5
Totaal	21

Uit de tabel is af te lezen dat er drie daders zijn die relatief laag scoren. De meerderheid van de daders (n=13) valt in de middelste categorie. Vijf daders hebben een ernstscore boven de 12 punten en zitten daarmee in de categorie met het meest ernstige/risicovolle delictgedrag.

96 0, 1, 2 of 3 vormen van delictplanning.

97 0 = geen alcohol, 1 = eenmaal vastgesteld, 2 = tweemaal vastgesteld, 3 = driemaal of vaker vastgesteld.

98 0 = niet, 1 = eenmaal vastgesteld, 2 = tweemaal vastgesteld, 3 = driemaal of vaker vastgesteld.

99 De variabelen 'looptijd serie', 'objectspecialisatie' en 'reisafstand' dan wel 'delictgebied' zijn daarbij buiten beschouwing gelaten. Deze variabelen zijn lastiger te duiden in termen van ernst.

100 De scores zijn door de onderzoekers onderverdeeld in drie categorieën risicovol/ernstig delictgedrag: laag (score 0-6); gemiddeld (score 7-12) en hoog (score 13-18). Bij deze indeling is rekening gehouden met de gemiddelde score (9,9) en de spreiding van de waarden (2-16).

De twee daders met de absoluut hoogste ernstscore op de combinatie van variabelen (16 punten) horen samen bij één serie (duoplegers). Twee andere daders uit de meest ernstige categorie (ze scoren allebei 14 punten) vormen ook een duo.

De vijf daders uit de hoogste categorie laten allen een of meer vormen van delictplanning zien (vier personen plannen het delict op twee of meer manieren). Zij zijn bij veel brandstichtingen onder invloed van alcohol,¹⁰¹ de gevaarstelling groeit naarmate de serie langer voortduurt en van al deze daders is bekend dat zij zowel vaker blijven kijken bij de brand als terugkomen naar de plaats delict nadat zij deze al verlaten hadden. Daarnaast gaat bij een van de daders de frequentie van de brandstichtingen omhoog (ze volgen elkaar sneller op in de tijd) en bij twee daders (een duo) is tevens sprake van een ontwikkeling in objectgrootte.

Een aantal variabelen uit hoofdstuk 4 is buiten de analyse gelaten, zoals de looptijd van de series, het aantal brandstichtingen binnen de serie, of een pleger zich specialiseert in een object of juist verschillende objecten kiest en het geografische gedrag. Deze variabelen zijn lastiger te duiden als risicofactor. Achteraf bezien, blijken deze variabelen verder niet onderscheidend voor de serie-brandstichters die qua ernstscores opvallen. De grootte van het delictgebied lijkt echter wel interessant: de series met een grote *criminal range* hebben tevens een hoge ernstscore.¹⁰²

6.2 Persoonslijnen bij elkaar

In hoofdstuk 5 is uitgebreid stilgestaan bij de persoon van de brandstichter. Uit de bevindingen is af te leiden dat het een heterogene groep is. Zo heeft de ene brandstichter een problematische jeugd gekend en zijn bij de ander problemen pas op latere leeftijd ontstaan. Verschillende factoren kunnen van invloed zijn op de directe aanloop naar het brandstichten (triggers en situationele factoren). Aan de basis ligt een bepaalde kwetsbaarheid van de personen, die is gelegen in een combinatie van uiteenlopende soorten problemen.

101 Bij één dader waren er te weinig gegevens om hierover uitspraken te kunnen doen.

102 De grootte van het delictgebied lijkt overigens niet samen te hangen met de looptijd van de series, noch met het aantal brandstichtingen binnen de serie. Mogelijk heeft het grotere delictgebied te maken met de hogere mate van delictplanning, die heeft bijgedragen aan de hogere ernstscore, dan wel andere meer instrumentele kenmerken. Dit verdient nader onderzoek.

In deze paragraaf willen we hierin enige ordening aanbrengen. Daartoe wordt geprobeerd om de brandstichters te verdelen naar gelang de ernst van de problematiek op de combinatie van de persoonsvariabelen. Net als in de vorige paragraaf zijn per brandstichter ernstscores toegekend in relatie tot alle behandelde onderwerpen (zoals gezin, wonen, relatie, school, leeftijdgenoten, werk en psychopathologie), die vervolgens zijn opgeteld om tot een totale ernstscore te komen.¹⁰³ Op basis van de totaalscores van de volledige groep brandstichters (n=21) is door de onderzoekers een onderverdeling gemaakt van drie categorieën: niet/nauwelijks problematisch, gemiddeld problematisch en hoog problematisch.¹⁰⁴ De indeling van de groep seriebrandstichters in deze categorieën is weergegeven in tabel 6.2 (zie voor de absolute scores ook tabel B4.1).

Tabel 6.2: Problematische achtergrond (n=21)

Ernstscore	Aantal
Niet/nauwelijks (0-9)	3
Gemiddeld (10-19)	11
Hoog (20>)	5
'Missing'	2
Totaal	21

Een op de zeven brandstichters scoort laag op de verschillende gebieden. Er spelen altijd wel een of enkele problemen, maar in vergelijking met de andere twee subgroepen (matig en ernstig) is dit in mindere mate het geval. Vijf daders vallen in de categorie 'ernstig'. Dat wil zeggen dat zij op veel gebieden problemen ondervinden en vaak in grote mate. De grootste groep (n=11) scoort tussen beide uitersten in. Twee brandstichters vallen in de categorie 'missing', omdat de dossiers van deze personen op de meerderheid van de onderwerpen te weinig informatie bevatten.

De vijf brandstichters die hoog problematisch scoren, zijn laag opgeleid, vonden, voor zover bekend, op school weinig aansluiting bij vrienden (gepest,

103 De onderwerpen in dit hoofdstuk zijn moeilijker te meten dan de meer objectieve delictgedragingen uit het vorige hoofdstuk.

Twee onderzoekers hebben onafhankelijk van elkaar – op *face value* – alle 21 dossiers bekeken en per onderwerp een waardering gegeven in termen van niet/nauwelijks problematisch (score 0), gemiddeld problematisch (score 1) of hoog problematisch (score 2). De totaalscores van beide onderzoekers zijn vervolgens vergeleken. Daarvan is – na consensusoverleg – de gemene deler als uitgangspunt genomen.

104 Naar gelang de volgende scores: niet/nauwelijks (score 0-9), gemiddeld (score 10-19) en hoog (score 20 en hoger).

solist), spijbelden en hadden een leerachterstand. Zij doen het niet goed op hun werk en hebben schulden. Zij hebben een problematische woonsituatie, hebben problematische relaties met partners of hebben geen relatie. In hun sociale relaties worden ze gekenmerkt als solisten, die veelal moeite hebben met contact leggen en/of omgaan met criminele vrienden. Wat betreft riskante gewoonten: het alcoholgebruik is problematisch en drie personen gebruiken bovendien drugs (waarvan twee ook harddrugs). Voor zover bekend, kunnen zij zich vijandig opstellen jegens anderen en hebben zij een gebrekkig empathisch vermogen. Vier van hen kampen met depressie of suïcidale gedachten, een van deze vier kent tevens angsten, is rusteloos en ervaart spanningen. Alle vijf hebben psychische stoornissen en antecedenten, en kennen een hoog tot gemiddeld-hoog recidiverisico.¹⁰⁵

6.3 Samenhang persoonskenmerken en delictgedrag

In deze paragraaf proberen we de ernstscores van de seriebrandstichters op de leefgebieden te vergelijken met de ernstscores ten aanzien van het delictgedrag. In hoeverre zien we de persoonsproblematiek van de seriebrandstichters op de verschillende leefgebieden terug in hun delictgedrag (delictpatronen) zoals beschreven in hoofdstuk 4? Anders gevraagd: vertonen seriebrandstichters met de hoogste probleemscores op de diverse leefgebieden ook het meest ernstige delictgedrag?

Bij wijze van verkenning zijn de ernstscores van de persoonskenmerken van de 21 seriebrandstichters vergeleken met de ernstscores op hun delictpatronen. Een overzicht is weergegeven in bijlage 4. We benadrukken nogmaals dat het een kwalitatieve analyse betreft op een kleine steekproef. De exercitie is bedoeld als nadere exploratie van de resultaten uit de voorgaande hoofdstukken en om te komen tot nadere hypothesen die nader onderzoek vergen.

Gekeken naar de scores in de tabel B4.1, valt het volgende op. Er lijkt op het eerste gezicht geen positief verband te bestaan tussen de ernst van de problemen op de diverse leefgebieden van de seriebrandstichters en de ernstscore op de verschillende delictgedragingen. Er lijkt juist sprake te zijn van een tegengesteld verband: de seriebrandstichters die hoog problematisch scoren op uiteenlopende leefgebieden, vallen minder op wat betreft de geselecteerde risicovolle

105 Op As-I en met uitzondering van één persoon tevens op As-II. Recidiverisico volgens de RiSc.

delictgedragingen.¹⁰⁶ Andersom geldt dat de seriebrandstichters die ernstiger delictgedrag laten zien (waaronder verschillende vormen van delictplanning, alcoholgebruik ten tijde van het delict, een groeiende gevaarzetting, blijven kijken bij de brandstichtingen en terugkomen naar de plaats delict) juist laag of benedengemiddeld scoren op persoonsproblematiek.¹⁰⁷ Kortom: de seriebrandstichters die wat betreft hun achtergronden en persoonskenmerken het minst opvallen, lijken het meest zorgelijke delictgedrag te vertonen en andersom.

Dit werpt interessante vragen op voor vervolgonderzoek. We zouden hier de hypothese kunnen formuleren dat de brandstichtingen voor personen met weinig persoonsproblematiek en ernstig c.q. risicovol delictgedrag een andere functie hebben dan voor de brandstichters die juist meer op de voorgrond treden wat betreft persoonsproblematiek en minder ernstig/risicovol delictgedrag vertonen. Aan beide zijden van het spectrum zouden we dan twee hypothetische categorieën seriebrandstichters kunnen beschrijven.

I. Lage persoonsproblematiek – risicovol delictgedrag

Op basis van de dossierinformatie lijken de brandstichtingen voor deze groep meer in het teken te staan van spanning zoeken en het krijgen van een kick. Het blijven kijken dan wel terugkeren naar de plaats delict is voor hen typerend (hiervan is bij meerdere brandstichtingen in de series van deze daders sprake). Bij deze brandstichters zien we geen psychische stoornissen (althans niet vastgesteld/niet bekend). Dit kan te maken hebben met hun jonge leeftijd: drie van hen zijn minderjarig en de vierde persoon is achttien jaar ten tijde van de brandstichtingen.¹⁰⁸ De minderjarigen zijn tevens first offender. Een kenmerk van het ernstige c.q. risicovolle delictpatroon is dat de gevaarzetting (en bij enkele ook de objectgrootte en/of delictfrequentie) toeneemt naarmate de serie voortduurt. Mogelijk ontwikkelt het delictgedrag van deze seriebrandstichters

106 De vijf seriebrandstichters die een score hebben van 20 of hoger, scoren laag dan wel gemiddeld op ernstig/risicovol delictgedrag.

107 Dit geldt voor vier seriebrandstichters die op delictgedrag ernstscore 14 dan wel 16 hebben. Bij de vijfde persoon met een hoge ernstscore (16) waren beperkte gegevens in het persoonsdossier beschikbaar (bijvoorbeeld weinig tot geen gegevens over gezin, wonen, school, arbeid, riskante gewoonten, persoonlijkheid), waardoor het niet goed vast te stellen is in hoeverre hij een hoog dan wel laag problematische persoonsachtergrond heeft.

108 De vijfde seriebrandstichter met hoge ernstscore, van wie te weinig persoonsgegevens beschikbaar waren om een ernstscore te bepalen op persoonsproblematiek, is tevens minderjarig.

zich op deze manier, opdat ze dezelfde spanning of kick kunnen blijven ervaren. Deze daders hanteren daarnaast bij meerdere brandstichtingen binnen de serie verschillende vormen van delictplanning.

II. Hoge persoonsproblematiek – laag risico delictgedrag

Aan de andere kant van het spectrum zien we de brandstichters die hoog scoren op persoonsproblematiek en lager dan wel gemiddeld risicovol delictgedrag vertonen. De motieven die voor hun seriebrandstichtingen worden genoemd, zijn: zoeken naar aandacht en het afreageren van frustratie. Deze brandstichters blijken volgens de dossiergegevens relatief oudere mannen te zijn (volwassen/middelbare leeftijd)¹⁰⁹ en zijn gediagnosticeerd met persoonlijkheidsstoornissen (onder andere borderline en vermijdende en antisociale persoonlijkheidsstoornis).

Beide typen seriebrandstichters zijn meermalen onder invloed van alcohol tijdens de delicten. De twee hypothetische groepen dienen nader onderzocht te worden. Daarnaast representeren ze de twee uitersten van een spectrum, waarbinnen zich meerdere typen seriebrandstichters kunnen bevinden. Ook de grotere middencategorie is interessant om nader te onderzoeken.

6.4 Resumé

Een aantal daders blijkt wat betreft delictgedrag als hoog risicovol dan wel ernstig aangemerkt te kunnen worden. Ook wat betreft persoonsproblematiek is er een subgroepje daders aan te wijzen dat relatief hoge ernstscores heeft. Dit zijn niet dezelfde personen. Hoewel de analyses in dit hoofdstuk een verkennend karakter hebben, kan worden gesteld dat de daders met meer ernstige persoonsproblematiek niet per definitie de seriebrandstichters zijn die het meest risicovolle delictgedrag laten zien. Leeftijd en ook de functie van het delict lijken een rol te spelen in de manifestatie van het delictgedrag. De groep die ernstig delictgedrag vertoont en lagere scores op persoonsproblematiek heeft, is jonger (puberteit) en een hypothese is dat zij met de brandstichtingen spanning oproepen. De andere groep is wat ouder en voor hen zouden de brandstichtingen een manier kunnen zijn om een andere vorm van spanning (frus-

109 Respectievelijk 18, 29, 32, 35 en 42 jaar.

tratie) juist te laten afvloeien. Deze veronderstelling vergt echter nader onderzoek onder een grote(re) groep brandstichters.

Conclusie

Het doel van dit verkennende onderzoek was om inzicht te krijgen in de kenmerken, de achtergronden en de delictpatronen van Nederlandse seriebrandstichters. De belangrijkste bronnen waren de afgesloten recherchedossiers van de 17 seriezaken, aangevuld met interviews met de recherche en de justitiële persoonsdossiers van de 21 daders. De analyses over in totaal 311 seriebrandstichtingen geven een kwantitatief beeld van de kenmerken van de brandstichtingen. De analyse van de brandstichtingen binnen de afzonderlijke series geven zicht op het delictgedrag en de delictpatronen van de 21 daders. Vooral de persoonsdossiers zijn gebruikt om persoonskenmerken te beschrijven. Tot slot is bij wijze van hypothesevorming middels een kwalitatieve analyse van de delictpatronen en de daderkenmerken verkend in hoeverre de ernst van bepaalde delictgedragingen en persoonskenmerken met elkaar overeenkomen.

Het onderzoek heeft een verkennend karakter en is niet representatief voor alle seriebrandstichters in Nederland. Beperkingen in de onderzoeksmethoden zijn dat de gegevens in de recherchedossiers en de persoonsdossiers niet zijn verzameld met een wetenschappelijk doel. Op basis van de politiedossiers hebben we zicht op een selectieve groep seriebrandstichters, namelijk zij die door de politie zijn aangehouden, vervolgd en veroordeeld. Het is bekend dat bij de politie niet alle brandstichtingen worden geregistreerd, waardoor er sprake is van een dark number. Ook in de door ons onderzochte series kunnen brandstichtingen ontbreken. Daarnaast bleek in zowel de persoonsdossiers als de politieke dossiers niet over alle onderzoeksthema's voldoende informatie voorhanden te zijn.

Met deze beperkingen in ons achterhoofd worden in dit hoofdstuk de onderzoeksvragen, zoals beschreven in §1.3.2, beantwoord. Waar mogelijk worden de bevindingen besproken in het licht van de beschikbare literatuur. Achtereenvolgens worden de conclusies besproken met betrekking tot delictkenmerken (§7.1), persoonskenmerken (§7.2) en de samenhang tussen beide (§7.3). In de laatste paragraaf worden enkele suggesties gedaan dan wel aandachtspunten genoemd die mogelijk relevant zijn voor de opsporing.

7.1 Delictkenmerken

In deze paragraaf beantwoorden we onderzoeksvragen 1 tot en met 9. Eerst bespreken we de conclusies betreffende de algemene delictkenmerken en de handelwijze betreffende de seriebrandstichtingen (n=311) (pleegtijd, objecten, kenmerken plaats delict, modus operandi). Vervolgens gaan we in op de delictpatronen binnen de 17 series, ofwel het delictgedrag dat de 21 daders laten zien binnen de series (geografisch gedrag, rol van medeplegers, delictplanning, *stepping stone*-ontwikkeling). Ook de eventuele samenhang tussen bepaalde delictkenmerken komt in deze paragraaf aan bod.

Algemene delictkenmerken en modus operandi

De brandstichtingen uit de zeventien seriezaken vinden voornamelijk plaats in het weekeinde en in de avond- en nachtelijke uren. Dit is, met uitzondering van een enkel onderzoek, een bevestiging van de bevindingen in de literatuur (Santtila e.a., 2004; Sapp e.a., 1998). Opvallend genoeg valt bijna de helft van het aantal brandstichtingen binnen vier opeenvolgende maanden: juli, augustus, september en oktober. Schuren zijn het meest gekozen doelwit (een kwart), gevolgd door containers, bosschages, voertuigen en bedrijfspanden. Dit wijkt enigszins af van de bevindingen in de literatuur, waar vaak bosschages worden genoemd (Sapp e.a., 1996; Klinkhamer, 2011). Mogelijk zijn zowel de geografische kenmerken als de gehanteerde definities in de onderzoeken van invloed.¹¹⁰ Daarnaast kan één serie met een veelheid aan schuren de bevindingen enigszins vertekenen, vanwege de beperkte steekproefomvang (zeventien series). Desalniettemin is opvallend dat driekwart van de brandstichtingen in het huidige onderzoek plaatsvindt in een woonwijk, waarbij er vanwege de gekozen locatie in ruim een derde van de brandstichtingen gevaar voor personen ontstaat. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer er brand wordt gesticht in of aan een schuurtje dat in de buurt van een bewoond huis staat. In lijn met de literatuur worden de meeste objecten willekeurig uitgekozen, voor zover dit is vast te stellen. Volgens Krikke (2010) zouden seriebrandstichters zich hiermee onderscheiden van incidentele brandstichters.

De daders verplaatsen zich meestal, in de helft van de brandstichtingen, te

¹¹⁰ In het onderzoek van Sapp e.a. (1996) kwamen bedrijfspanden het meeste voor. De categorie 'schuren' kwam in dit onderzoek niet voor. Mogelijk dat zich onder de commerciële objecten veel schuren en loodsen bevonden, maar dat is niet bekend.

voet. Dit komt tevens in ander onderzoek naar voren (Santtila e.a., 2004; Sapp e.a., 1996). De fiets staat op de tweede plaats. Het gebruikte vervoermiddel in de onderzochte series kan overigens binnen de serie wisselen. In lijn met de literatuur gebruiken de daders (vrijwel) geen geweld om toegang te verkrijgen tot het object, dat in de meeste gevallen vrij toegankelijk is voor de dader. Tevens wordt de meerderheid van de objecten in de openlucht aangestoken en is er meestal sprake van één brandhaard. De daders gebruiken bij de meeste brandstichtingen materialen om het vuur te geleiden, zoals papier of doeken. Dit materiaal treffen zij aan op de plaats delict.

Delictplanning

In hoeverre is er sprake van delictplanning en waaruit is dit op te maken? In het Amerikaanse onderzoek van Sapp e.a. (1996) gaf de helft van de seriebrandstichters aan dat de brandstichtingen waren voorbereid. Minder dan een kwart zou maatregelen hebben genomen om herkenning te voorkomen. In het huidige onderzoek neemt geen enkele seriebrandstichter voorzorgsmaatregelen tegen herkenning. In de meeste van de door ons onderzochte series oriënteren de daders zich vooraf niet specifiek op de omgeving ten behoeve van het brandstichten. Veelal zijn de daders vanuit hun dagelijkse routine wel bekend met de omgeving. Brandversnellende of -geleidende middelen worden niet vaak meegenomen naar de plaats delict. In lijn met de literatuur gebruiken de brandstichters in de meeste gevallen materialen die zij aantreffen op de plaats delict. Interessant is echter dat de meeste daders binnen de serie op een bepaald moment wel op de een of andere manier berekenend te werk gaan. Wanneer alle vormen van delictplanning samen worden gezien, blijkt dat in de meeste series wel minimaal één vorm van delictplanning voorkomt.

Daarnaast wordt in de literatuur gesteld dat de objectkeuze van seriebrandstichters vaker dan bij brandstichters in het algemeen aan willekeur onderhevig is. De resultaten uit dit onderzoek duiden erop dat de objecten voornamelijk willekeurig worden gekozen; de seriebrandstichters hebben een gevarieerde doelwitkeuze. Slechts in vijf van de zeventien series was er een hoge mate van specialisatie in een bepaald object (container, bosschage, enzovoort).

In vier zaken is er sprake van een duo brandstichters. De medeplegers blijken bij de meeste brandstichtingen van de series een ondergeschikte rol te spelen tijdens het brandstichten zelf. Wel hebben zij een aandeel in de aanloop tot de delicten, waarbij in meer of mindere mate een element van delictplanning aanwezig is.

Geografische kenmerken en reisgedrag

Uit bestaand onderzoek is bekend dat seriebrandstichters hun delicten binnen een af te bakenen gebied plegen (criminal range). Ons onderzoek ondersteunt deze bevinding, aangezien bij bijna alle series de brandstichtingen binnen het volgens de cirkelmethode vastgestelde delictgebied vallen (zie hoofdstuk 2).

Hoewel bevindingen in de literatuur enigszins uiteenlopen, wordt het stropermodel vaak in verband gebracht met seriemisdrijven en meer specifiek met seriebrandstichting (Canter & Larkin, 1993; Meaney, 2004). Volgens onze onderzoeksresultaten opereren de seriebrandstichters volgens dit stropermodel. Zij wonen allemaal in het afgebakende delictgebied en reizen dus niet weg uit het delictgebied om branden te stichten, zoals in het forensmodel. Hoewel de meeste seriebrandstichters zich te voet verplaatsen (en in de tweede plaats met de fiets), wijzen de bevindingen erop dat er vaker een gemotoriseerd voertuig (auto) wordt gebruikt naarmate het delictgebied groter is.

In de literatuur wordt het bestaan van een bufferzone ter discussie gesteld: daders zouden delicten niet dicht bij huis plegen, vanwege het risico op ontdekking. De seriebrandstichters uit dit onderzoek hanteren geen duidelijke bufferzone. Meer dan de helft van de daders sticht niet verder dan 3 kilometer van het eigen woonadres branden, 29% blijft zelfs binnen een straal van 1 kilometer van de woning. Deze uitkomst benadert de studie van Sapp e.a. (1996), waarin werd aangetoond dat 70% van de seriebrandstichters in een straal van 3 kilometer bleef.

Gevaarzetting

In een vijfde van alle brandstichtingen is sprake van levensgevaar en in een derde van gevaar voor personen. Dit kan al vroeg in de serie optreden. In de literatuur over seriebrandstichters wordt gesteld dat naarmate seriebrandstichters langer actief zijn en meer branden stichten, de gevaarzetting van de branden toeneemt. Volgens de *stepping stone*-benadering beginnen plegers 'klein' of 'minder ernstig' om na verloop van tijd grotere doelwitten en/of een grotere gevaarzetting te kiezen. In het huidige onderzoek is er wat betreft de objectgrootte en de opeenvolging van de brandstichtingen in de tijd geen duidelijke ontwikkeling waar te nemen binnen de series. Het is mogelijk dat dit komt doordat kleinere objecten c.q. brandstichtingen vanwege registratiebeperkingen de politie ontgaan en/of ontbreken in de recherchedossiers. Deze beper-

king geldt overigens voor meer variabelen. Een groeiende gevaarstelling in termen van gevaar voor personen en/of levensgevaar komt in een minderheid (6/17) van de series duidelijk naar voren.

Postdelictgedrag

In de literatuur wordt gesteld dat een groot deel van de seriebrandstichters blijft kijken naar de brand en meer dan de helft keert binnen 24 uur terug naar de plaats delict. Dit wordt in het onderhavige onderzoek niet zo duidelijk vastgesteld. Gekeken naar de brandstichtingen in het totaal, blijven de daders volgens de politiedossiers (veelal de verhoren) bij de meeste brandstichtingen juist niet kijken en keren in de meeste gevallen niet terug. Hoewel dit binnen de series niet frequent hoeft voor te komen, is het wel zo dat de meeste seriebrandstichters ergens in de serie wel één keer of vaker terugkeren naar de plaats delict en/of incidenteel of vaker blijven kijken.

7.2 Kenmerken van seriebrandstichters

In het navolgende bespreken we achtereenvolgens de conclusies betreffende de demografische kenmerken van de onderzochte seriebrandstichters, hun criminele carrières, probleemachtergronden betreffende gezin, school, werk en relaties, psychopathologische kenmerken en de motieven voor het brandstichten (onderzoeksvragen 10 tot en met 17).

Demografische kenmerken en criminele voorgeschiedenis

In de literatuur komen (serie)brandstichters naar voren als voornamelijk blanke mannen. Brandstichters zijn over het algemeen jong (bijvoorbeeld Edwards & Grace, 2006; Sapp e.a., 1996; zie hoofdstuk 2). De seriebrandstichters uit het huidige onderzoek zijn allen blanke (autochtone) mannen met een gemiddelde leeftijd van 24 jaar (mediaan 19 jaar). Bij de selectie van de steekproef zijn vrouwelijke daders uitgesloten. Dit betrof twee zaken. Hetzelfde geldt voor seriebrandstichtingen gepleegd door groepen van drie daders of meer. Het onderzoek laat zien dat de seriebrandstichters vanaf jonge leeftijd terugkomen in de antecedentenregistraties en politieregistraties. In overeenstemming met

de literatuur over brandstichters in het algemeen, stichten zij brand tijdens hun adolescentie.

9 van de 21 daders zijn first offender: zij hebben geen justitiële anteceden-ten voordat zij gaan brandstichten. Brandstichting blijkt op basis van bestaand onderzoek (bijvoorbeeld Ritchie & Huff, 1999; Soothill e.a., 2004; zie verder hoofdstuk 2) vaak deel uit te maken van een breder delictpatroon. Dit beeld wordt in het huidige onderzoek bevestigd; slechts één persoon is specialist (alleen brandstichtingantecedenten). Bij de daders met meerdere anteceden-ten lijkt er geen sprake te zijn van een bepaalde opbouw in het anteceden-tenpa-troon. Het gaat met name om verkeersdelicten (rijden onder invloed), vernie-ling, geweld tegen personen en diefstal met (in)braak, gevolgd door brand-stichting. Drie personen hebben justitiële anteceden-ten voor brandstichting; in de politieregistraties komen meer personen (n=8) terug inzake brandstichting. De meeste anteceden-ten zijn afgedaan met een transactie (boete), gevolgd door een taak- of leerstraf en (jeugd)detentie.

Ongeveer de helft van de seriebrandstichters heeft een gemiddeld tot hoog recidiverisico, onder andere als gevolg van hun alcoholgebruik. Het onderzoek illustreert tevens dat brandstichting een delict is met een lage pakkans. Uit de diverse voorbeelden blijkt dat de seriebrandstichters in sommige gevallen zeer lang hun gang kunnen blijven gaan zonder gepakt te worden en dat het erg las-tig is om de bewijslast rond te krijgen. Als gevolg van een onderschatting in de registraties en/of het wegschrijven onder vernieling is er vermoedelijk sprake van een groot dark number. Het is aannemelijk dat het aantal brandstichtingen in de door ons bestudeerde series in werkelijkheid hoger is.

Probleemachtergronden

Hoe is de jeugd van de seriebrandstichters te beschrijven wat betreft gezin en school? Hoe kenmerken zij zich wat betreft opleiding, werk en relaties? Voor zover bekend, groeien de meeste brandstichters op in gezinnen met problemen, maar er zijn ook uitzonderingen. Onder meer de afwezigheid van (een van de) de ouders (door overlijden of echtscheiding), alcoholmisbruik in het gezin en geweld worden genoemd. Kenmerkend voor een deel van de daders is hun pro-blematische schoolverloop in termen van leer- en gedragsproblemen. Vooral hun sociale isolement komt regelmatig terug in de dossiers. Als de brandstichters al aansluiting vinden bij leeftijdgenoten, dan wordt aangemerkt dat zij makkelijk (negatief) beïnvloedbaar zijn. Ook gepest worden komt terug in de casuïstiek.

De meeste seriebrandstichters stromen door naar het vmbo en een aantal gaat naar het mbo. Enkel zitting op speciaal onderwijs. Wat betreft de problemen die spelen in de levens van de daders, is het onbekend in hoeverre de problematiek exclusief geldt voor seriebrandstichters, vergeleken met andere (dader)populaties. Dit geldt overigens ook voor de bevindingen op de andere onderwerpen, zoals psychopathologie.

De meeste seriebrandstichters uit de onderzoeksgroep hebben op latere leeftijd een vaste baan, enkele hebben losse baantjes en enkele ontvangen een WW-uitkering. Degenen met een baan functioneren over het algemeen goed. Van een derde is bekend dat zij (soms grote) schulden hebben. De seriebrandstichters kunnen op latere leeftijd moeilijk romantische relaties aangaan. Een gebrek aan sociale vaardigheden wordt in de literatuur benadrukt en zien ook wij duidelijk terug. De helft van de seriebrandstichters is te kenmerken als solist en/of heeft criminele contacten waardoor zij zich laten beïnvloeden.

Psychopathologie

De brandstichters hebben een intelligentieniveau dat rond het (beneden)-gemiddelde ligt. Een beperkt deel scoort lager. Eerder onderzoek onder brandstichters in het algemeen toont aan dat psychische stoornissen in belangrijke mate verband houden met brandstichting (bijvoorbeeld Ritchie & Huff, 1999). Over psychopathologie bij seriebrandstichters is in de literatuur echter weinig bekend. Uit de bevindingen van dit onderzoek blijkt dat psychopathologie onder de seriebrandstichters wel degelijk een rol speelt. Bij bijna driekwart van de seriebrandstichters zijn stoornissen vastgesteld, waarbij psychiatrische stoornissen overheersen, in het bijzonder middelenafhankelijkheid.¹¹¹ De problematiek is met name internaliserend van aard. De brandstichters worden conform de literatuur in de rapportages omschreven met termen als ‘impulsief’, ‘niet assertief’ en ‘niet empathisch’. Ook hier geldt dat niet duidelijk is in hoeverre de psychopathologische kenmerken uniek zijn voor seriebrandstichters, vergeleken met bijvoorbeeld andere populaties delinquenten. Al bleek uit onderzoek van Labree e.a. (2010) dat brandstichters in een forensisch psychiatrische setting significant meer alcoholproblematiek kennen dan de rest van de

111 Met name middelenafhankelijkheid, ADHD en PDD-NOS. Daarnaast hebben enkele daders borderline of andere persoonlijkheidsstoornissen (As-II). De meeste seriebrandstichters bij wie geen stoornissen zijn vastgesteld, zijn van jongere leeftijd (minderjarig, achttien of negentien jaar).

populatie. In de literatuur over brandstichters in het algemeen treedt externaliserende problematiek vaker op de voorgrond (bijvoorbeeld een gedragsstoornis en een antisociale persoonlijkheidsstoornis; zie hoofdstuk 2).¹¹² Sommige seriebrandstichters uit het huidige onderzoek lijken binnenvetters, die kampen met problemen die voor de buitenwereld grotendeels verborgen blijven. De helft van de daders heeft een hulpverleningsgeschiedenis, onder meer vanwege problematisch middelengebruik. De spanningen die zij ervaren zijn niet direct zichtbaar voor de buitenwereld. Onder invloed van middelen stichten zij brand. Achteraf bekennen zij (een deel van) de delicten. Uit het onderzoek blijkt echter ook dat een deel van hen weinig invoelingsvermogen heeft jegens de slachtoffers en de impact van hun daden.

Pyromanie wordt onder brandstichters slechts in een klein aantal gevallen vastgesteld, zo blijkt uit de literatuur (bijvoorbeeld Leong, 1992; Lindberg e.a., 2005). In het huidige onderzoek werd de diagnose pyromanie bij slechts twee seriebrandstichters vastgesteld. Hierbij benadrukken we dat de seriebrandstichters veelal onder invloed zijn van alcohol tijdens het brandstichten. Dit sluit de diagnose van pyromanie uit. De diagnostische criteria van pyromanie, meer in het bijzonder de exclusiecriteria, sluiten per definitie een aanzienlijke groep problematische seriebrandstichters uit.

Aanloop naar het delict: motieven, triggers en situationele factoren

Waarom stichten de daders herhaaldelijk branden? Welke motieven spelen een rol bij de seriebrandstichters? In het voorgaande is duidelijk geworden dat de daders vanwege hun persoonlijke achtergrond bepaalde kwetsbaarheden dan wel risicofactoren kennen, die mogelijk aan de basis liggen van hun delictgedrag. Uit de persoonsdossiers bleek bijvoorbeeld dat in minimaal de helft van de gevallen een verband werd verondersteld tussen een stoornis en het plegen van brandstichtingen.

Seriebrandstichters kunnen volgens de literatuur gedreven worden door verschillende motieven, zoals vandalisme/baldadigheid, wraak, spanning/opwinding, financieel gewin en het verhullen van een ander misdrijf door het vernietigen van bewijs op een plaats delict. Wraak of boosheid zou het meest

112 Daarnaast komen schizofrenie, middelenafhankelijkheid, affectieve stoornissen, angststoornissen en andere persoonlijkheidsstoornissen voor onder brandstichters.

voorkomende motief onder seriebrandstichters zijn, maar ook spanning/opwinding speelt blijkens de literatuur een belangrijke rol (Sapp e.a., 1998). Dit zien we ten dele in het huidige onderzoek terug. De delicten staan veelal in het teken van het zoeken naar aandacht of erkenning, het afreageren van frustraties of boosheid, of juist het oproepen van spanning of een kick. Ook een combinatie van deze motieven komt voor. Wraak komt minder sterk naar voren dan in de literatuur. Mogelijk komt dit mede door een methodologische kwestie. Het gericht nemen van wraak op een persoon of instelling kan voortkomen uit gevoelens van boosheid (waarbij de boosheid als motief kan worden gezien). Het afreageren van frustratie en/of boosheid in het algemeen (dus niet gericht op een specifiek persoon), is onder een bredere definitie op te vatten als wraak (wraak in het algemeen/tegen de maatschappij).

Daarnaast blijkt uit de verklaringen van de seriebrandstichters (in de politiedossiers en de persoonsdossiers) dat er soms 'iets is gebeurd' waardoor zij op dat moment bijvoorbeeld boos of gefrustreerd zijn. Voorbeelden zijn het verliezen met gokken, een mislukte inbraakpoging en een aanvaring met een collega op het werk. Een dergelijke gebeurtenis kan worden opgevat worden als trigger, die de directe aanleiding vormt voor het daadwerkelijke brandstichten.

Het gebruik van alcohol kan daarbij drempelverlagend werken. In bestaand onderzoek wordt aangetoond dat (recidiverende) seriebrandstichters veelal onder invloed zijn van alcohol ten tijde van de brandstichting. Percentages lopen daarbij uiteen van bijna de helft van de seriebrandstichters (Sapp e.a., 1996, 1998) tot ruim twee derde van de recidiverende brandstichters (Lindberg e.a., 2005). In het huidige onderzoek komt de rol van alcohol als situationele factor in de directe aanloop naar het delict nog duidelijker naar voren. Dit blijkt uit meerdere onderzoeksbronnen (politiedossiers, persoonsdossiers). In driekwart van de brandstichtingen is er sprake van alcoholgebruik voorafgaand aan de delicten. Slechts bij vier van de zeventien daders (dus nog geen kwart) speelt alcohol geen rol. Het gebruik van alcohol, het nachtelijke karakter van de brandstichtingen en de pleegtijd in het weekeinde hangen mogelijk met elkaar samen, hetgeen tevens tot uiting komt in de routines van de daders. Een aantal geeft zelf ook aan brand te stichten na kroegbezoek of nadat ze 's avonds thuis hebben zitten drinken.

Zoals eerder gesteld, is er in vier seriezaken sprake van een medepleger. Deze lijkt met name in de aanloop naar het delict een rol te spelen. De seriebrandstichters vertellen in deze gevallen dat ze samen waren voorafgaand aan de brandstichting(en) en 'besloten' om brand te gaan stichten. Soms wordt daarbij beschreven dat ze op zoek waren naar spanning, in andere gevallen is duidelijk dat ze brand-

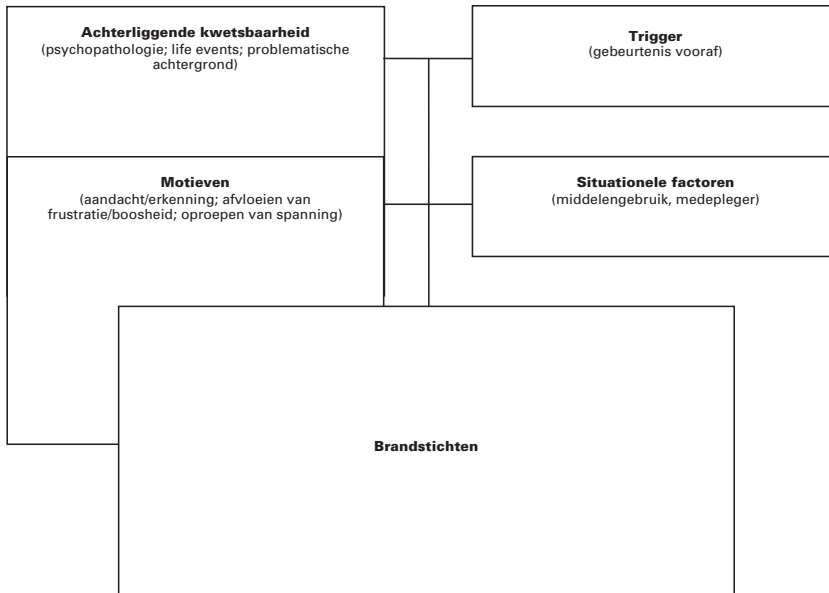
stichten vanuit frustratie (verliezen met gokken, mislukte inbraak). Uit de verklaringen blijkt niet altijd wie de leidende rol heeft. Wel is een van de twee daders vaak wel meer bij de brandstichtingen betrokken dan de ander. In die zin is er wel sprake van een hoofddader. Of het is bekend dat deze het vuur aansteekt, terwijl zijn medepleger een meer passieve rol heeft tijdens het feitelijke brandstichten. In een enkel geval speelt de medepleger ook een rol na afloop van het delict (in het geval waar een lid van de vrijwillige brandweer uitrukt met de blusploeg). De dynamiek tussen meerdere plegers verdient nader onderzoek.

We kunnen op basis van deze bevindingen een gelaagd model schetsen om de elementen te beschrijven die mogelijk een rol spelen in de aanloop naar het brandstichten (zie figuur 7.1). Met het model willen we geen causaal verband veronderstellen, maar inzichtelijk maken dat verschillende factoren op verschillende niveaus kunnen samenhangen met seriebrandstichting. Mogelijk kunnen er nog andere componenten in het model worden ondergebracht. Aan de andere kant staat het niet vast of bij alle seriebrandstichters van tevoren sprake is van een trigger die mede leidt tot het brandstichten. Hetzelfde geldt voor de situationele factoren. Aanvullend onderzoek is nodig om na te gaan in welke mate de verschillende factoren (al dan niet in wisselwerking met elkaar) kunnen bijdragen aan seriebrandstichting.

Zoals eerder gesteld, gelden de bevindingen voor een beperkte groep seriebrandstichters. Tot slot wordt aangehaald dat de gevonden kenmerken niet exclusief van toepassing hoeven te zijn op seriebrandstichters. Ook andere delinquenten kunnen een gelijksoortige problematiek kennen op de besproken leefgebieden. Aanvullend vergelijkend onderzoek is nodig om vast te kunnen stellen in hoeverre seriebrandstichters zich onderscheiden van andere populaties delinquenten. Interessant in dit licht is ook om na te gaan in hoeverre seriebrandstichters zich onderscheiden van andere serieplegers (bijvoorbeeld serieverkrachters en seriemoordenaars). Hierbij moet worden bedacht dat brandstichtingen in eerste instantie gericht zijn op objecten en serieverkrachters zich richten op personen.

7.3 Samenhang persoonskenmerken en delictgedrag

Als laatste is nagegaan in hoeverre bepaalde dader- en delictkenmerken met elkaar kunnen samenhangen (onderzoeksvraag 18). Wanneer de kenmerken van de seriebrandstichters integraal worden beschouwd, blijkt er een kleine subgroep te zijn met een meer ernstige c.q. bredere problematiek op diverse

Figuur 7.1: Aanloop tot seriebrandstichting

gebieden. Hetzelfde geldt voor de delictgedragingen. Bij een kleine subgroep lijkt het delictgedrag na verloop van tijd ernstiger c.q. risicovoller te worden, wat zich onder meer uit in een groeiende gevaarstelling.

Uit de exploratieve analyses blijkt dat de daders met een meer ernstige persoonsproblematiek niet per definitie de seriebrandstichters zijn die het meest risicovolle delictgedrag laten zien. Er lijkt juist een tegengesteld verband te zijn. Hier zou de functie (motieven) van de brandstichtingen mede een rol kunnen spelen. De groep die ernstig delictgedrag vertoont en lagere scores op persoonsproblematiek heeft, lijkt met de brandstichtingen spanning te willen oproepen. De andere groep ziet in de brandstichtingen juist een manier om spanning (woede, frustratie) te laten afvloeien. Ook leeftijd lijkt onderscheidend voor deze twee groepen. De laatste groep is ouder en lijdt aan persoonlijkheidsstoornissen. Mogelijk spelen bij hen de triggers, zoals in het voorgaande besproken, een grotere rol. Een bepaalde gebeurtenis kan voor hen dan de druppel zijn om te gaan brandstichten. Een en ander verdient nader onderzoek. Daarnaast is de groep die in de grotere middencategorie valt, interessant om nader te onderzoeken. Mogelijk zijn in deze groep nog subcategorieën seriebrandstichters te onderscheiden.

7.4 Aandachtspunten voor de opsporing

Hoewel het onderzoek verkennend van karakter is, wordt voor een aantal bevindingen bevestiging gevonden in de literatuur. Deze 'hardere' onderzoeksbevindingen kunnen tevens relevant zijn voor de opsporing. In deze slotparagraaf benoemen we de belangrijkste aspecten.

De literatuur bevestigt onze bevinding dat de meeste seriebrandstichtingen plaatsvinden in het weekend en in de avond- en nachtelijke uren en dat de daders veelal onder invloed zijn van alcohol. Deze twee aspecten hangen mogelijk met elkaar samen. Daarnaast verplaatsen de seriebrandstichters zich conform de literatuur het vaakst te voet (en in de tweede plaats met de fiets). Daarbij reizen zij binnen een middels de cirkelmethode af te bakenen gebied (delictgebied), waarin tevens hun woonadres blijkt gelegen. Conform eerder onderzoek gebeurt de meerderheid bij het brandstichten binnen een straal van 3 kilometer van de woning. Van een bufferzone is geen sprake: de seriebrandstichters plegen hun delicten in sommige gevallen dicht bij of in de eigen woning. Deze bevindingen zijn bijzonder interessant voor de opsporing. Met name de inzet van geografisch profileren (en aanvullend onderzoek daarnaar), lijkt veelbelovend, teneinde het zoekgebied voor de recherche te beperken. Wanneer er meerdere brandstichtingen plaatsvinden in één nacht, kan bovendien gekeken worden naar een eventuele (loop)route.

Net als in de literatuur vinden we in het huidige onderzoek veel brandstichtingen aan bosschages, hoewel er meer brandstichtingen plaatsvinden aan schuren en containers. Een minderheid van de seriebrandstichters (29%) specialiseert zich in één type object. Daarbij komt de mogelijkheid van gericht surveilleren in beeld. Echter, in de meerderheid van de series richten de daders zich op verschillende typen doelwitten. Ook voor het linken van zaken is het van belang in het oog te houden dat het type object van de brandstichting allesbehalve bepalend hoeft te zijn voor het toebehoren aan dezelfde serie. Het geografische gedrag van de daders lijkt in die zin sterkere aanknopingspunten te bieden.

Voor het gegeven dat de brandstichters meestal hulpmaterialen gebruiken die zij ter plaatse aantreffen, vinden we ook bevestiging in de literatuur. Van delictplanning lijkt wel enige sprake te zijn, maar lang niet bij alle brandstichtingen. De meeste seriebrandstichters blijven in de loop van de hele serie wel één keer of vaker kijken bij de brandstichtingen of keren terug naar de plaats delict. Hoewel dit voor lang niet alle brandstichtingen geldt, kan het dus wel waardevol zijn om bijvoorbeeld brandweerwagens uit te rusten met camera's en/of alert te zijn op omstanders bij branden.

Ook overeenkomstig met de literatuur is dat de objecten voor een groot deel willekeurig worden gekozen. Deze willekeur heeft gevolgen voor de impact van de brandstichtingen. Zo groeit bij inwoners van getroffen gemeenten de angst dat iedereen het volgende slachtoffer kan worden. Wat dat betreft, is het gevaar dat de seriebrandstichters veroorzaken ook verontrustend. Driekwart van de brandstichtingen gebeurt in een woonwijk, waarbij er in ruim een derde van de brandstichtingen gevaar voor personen ontstaat door de locatie en in een vijfde zelfs levensgevaar. Daarbij toont een deel van de daders weinig inlevingsvermogen ten aanzien van de slachtoffers. Zij zijn eenvoudigweg niet bezig (geweest) met de gevolgen van hun daden. Daarnaast zien we dat voor een kleine subgroep jeugdige seriebrandstichters de gevaarstelling naar verloop van tijd groeit. De hoge impact en de gevaarstelling dwingen ertoe om (serie)-brandstichting ernstig op te vatten, zowel met het oog op de registratie in de politiesystemen als in de toekenning van researchcapaciteit.

Wat betreft de persoonskenmerken van de daders bevestigt de literatuur onze bevinding dat zij autochtone, jongvolwassen mannen zijn die zich, wanneer zij justitiële antecedenten hebben, schuldig maken aan een breder patroon van delicten. Interessant voor de opsporing van een onbekende seriebrandstichter is dat de meerderheid van hen voorkomt in de politiesystemen (13/18), al dan niet inzake eerdere brandstichting (8/18).

In lijn met de literatuur wordt in de dossiers genoemd dat de seriebrandstichters veelal personen zijn met gebrekkige sociale vaardigheden en/of moeite hebben met het aangaan van relaties. Tevens blijkt dat er sprake is van psychische stoornissen (maar weinig pyromanie). Dat laatste is een concreet aanknopingspunt voor de opsporing. In minimaal de helft van de gevallen werd door de deskundigen een verband verondersteld tussen een stoornis en de brandstichtingen. Hoewel de problemen waarmee zij kampen voor de buitenwereld tamelijk verborgen kunnen blijven, zagen we bovendien dat ruim de helft van hen wel bekend is bij hulpverleningsinstellingen wat betreft psychosociale problematiek en/of middelengebruik. De seriebrandstichters zijn vanwege hun psychische problematiek dus mogelijk al onder de aandacht geweest van (hulpverlenings)instanties.

Afgeleid uit het bovenstaande is het interessant om geografisch profileren (het afbakenen van het zoekgebied) te combineren met het zoeken naar personen die voorkomen in de politieregistraties en/of die bekend zijn bij (hulpverlenings)instanties. Ook kan het gecombineerd worden met bijvoorbeeld de aanwezigheid van een uitgaanscentrum ten opzichte van de plaatsen delict.

Het gegeven dat seriebrandstichters soms lange tijd hun gang kunnen blij-

ven gaan, de complexe bewijslast en de bestaande onderschatting in de politie-registraties benadrukken tot slot de noodzaak tot het verbeteren van deze registraties en tot het alert zijn op de mogelijkheid dat een brandstichting onderdeel kan uitmaken van een reeks. De seriebrandstichters uit deze studie blijken tijdens het politieverhoor over een deel van de door hen gepleegde delicten te verklaren. Een goede registratie van brandstichtingen en een reconstructie van de feiten is niet alleen de basis voor het linken van zaken en het tactisch onderzoek, maar ook voor het verhoor.

Literatuur

- Alison, L., C. Bennell, A. Mokros & D. Ormerod (2002). 'The personality paradox in offender profiling. A theoretical review of the processes involved in deriving background characteristics from crime scene actions.' In: *Psychology, Public Policy, and Law* 8, 115-135.
- American Psychiatric Association (2000). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. DSM IV-TR. Washington: American Psychiatric Association.
- Barnett, W., P. Richter & B. Renneberg (1999). 'Repeated arson: data from criminal records.' In: *Forensic Science International* 101, 49-54.
- Barnett, W. & M. Spitzer (1994). 'Pathological fire-setting 1951-1991: a review.' In: *Medicine, Science and the Law* 34 (10), 4-20.
- Bennell, C. & D. Canter (2002). 'Linking commercial burglary by modus operandi: tests using regression and ROC analysis.' In: *Science and Justice* 42, 1-12.
- Bennett, W.W. & K.M. Hess (1984). *Investigating arson*. Charles C. Thijs: Springfield.
- Boer, N.M. de (2008). 'Cijfers brandweerstatistiek onbetrouwbaar.' In: *Brand en Brandweer* 32 (12), 638-639.
- Bos, M. & J. van Horn (2007). 'Licht ontvlambaar? Onderzoek bij brandstichters.' In: *De Waag 'News Flash'*, februari, 1-3.
- Bourget D. & J.M. Bradford (1989). 'Female arsonists. A clinical study.' In: *The Bulletin of the American Academy of Psychiatry and the Law* 17 (3), 293-300.
- Bradford, J.M. (1982). 'Arson: a clinical study.' In: *The Canadian Journal of Psychiatry* 27 (3), 188-193.
- Brantingham, P.J. & P.L. Brantingham (red.) (1981). *Environmental criminology*. Beverly Hills: Sage.
- Cabe, K. (1994). 'Firefighter arson: local alarm.' In: *Fire Management Notes* 56 (1), 7-9.
- Cabe, K. (1996). *Firefighter arson: local alarm*. South Carolina Fostry Commission: Columbia.
- Canter, D.V. & L. Almond (2002). *The burning issue: research and strategies for reducing arson*. Londen: Office of the Deputy Prime Minister.

- Canter, D.V. & K. Fritzson (1998). 'Differentiating arsonists: a model of firesetting actions and characteristics.' In: *Legal and Criminological Psychology* 3, 73-96.
- Canter, D.V. & P. Larkin (1993). 'The environmental range of serial rapists.' In: *Journal of Environmental Psychology* 13, 63-69.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2011). *Brandweerstatistiek 2010*. Hardinxveld-Giessendam: Tuijtel.
- Davis, J.A., & K.M. Lauber (1999). 'Criminal behavioral assessment of arsonists, pyromaniacs, and multiple firesetters.' In: *Journal of Contemporary Criminal Justice* 15 (3), 273-290.
- Day, J. (2001). 'Understanding the characteristics of fire setters.' In: *Prison Service Journal* 133, 6-8.
- Dickens, G., P. Sugarman, F. Ahmad e.a. (2007). 'Gender differences amongst adult arsonists at psychiatric assessment.' In: *Medicine, Science and the Law* 47 (3), 233-238.
- Dings, F. (2005). *Recidive bij brandstichters. Onderzoek in het kader van de studie Klinische Psychologie aan de Universiteit van Amsterdam*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/De Waag.
- Doley, R. (2003). 'Making sense of arson through classification.' In: *Psychiatry, Psychology and Law* 10 (2), 346-352.
- Douglas, J.E., A.W. Burgess, A.G. Burgess & R. Ressler (2006). *Crime classification manual*. San Francisco: John Wiley & Sons.
- Douglas, J.E., R.K. Ressler, A.W. Burgess & C.R. Hartman (1992). 'Criminal profiling from crime scene analysis.' In: *Behavioral Sciences and the Law* 4, 401-421.
- Edwards, M.J. & R.C. Grace (2006). 'Analyzing the offence locations and residential base of serial arsonists in New Zealand.' In: *American Psychologist* 41 (3), 219-226.
- Eshof, P. van den, L. Bootsma & C. Brandt (2008). 'Het traceren van serieplegers.' In: A.Ph. Van Wijk, R.A.R. Bullens & P. van den Eshof (red.), *Facetten van zedencriminaliteit*, 421-430. 's-Gravenhage: Reed Business Information.
- Fritzson, K. (1998). *Differentiation arson: an action systems model of malicious fire setting*. Unpublished doctoral dissertation, University of Liverpool.
- Fritzson, K. (2001). 'An examination of the relationship between distance travelled and motivational aspects of fire setting behavior.' In: *Journal of Environmental Psychology* 21, 45-60.

- Gannon, T.A. & A. Pina (2010). 'Fire setting: psychopathology, theory and treatment.' In: *Aggression and Violent Behavior* 15, 224-238.
- Geller, J.L. (1987). 'Fire setting in the adult psychiatric population.' In: *Hospital and Community Psychiatry* 38, 501-506.
- Geller, J.L. (1992). 'Pathological fire setting in adults.' In: *International Journal of Law and Psychiatry* 15, 283-302.
- Geller, J.L. (2008). 'Firesetting. A burning issue.' In: R.N. Kocsis (red.), *Serial murder and the psychology of violent crimes*, 141-177. Totowa: Humana Press.
- Geller, J.L. & G. Bertsch (1985). 'Fire-setting behavior in the histories of a state hospital population.' In: *American Journal of Psychiatry* 142, 464-468.
- Grant, J.E. & S.W. Kim (2007). 'Clinical characteristics and psychiatric comorbidity of pyromania.' In: *The Journal of Clinical Psychiatry* 68, 1717-1722.
- Hagendijk, M. (2009). *Brandstichters op de kaart gezet. Geografisch profileren van seriematige brandstichters met behulp van cirkelmethoden. Afstudeerscriptie*. Apeldoorn: Politie-academie.
- Häkkinen, H., P. Puolakka & P. Santtila (2004). 'Crime scene actions and offender characteristics in arson.' In: *Legal and Criminological Psychology* 9, 197-214.
- Harris, G.T. & M.E. Rice (1996). 'A typology of mentally disordered firesetters.' In: *Journal of Interpersonal Violence* 11, 351-363.
- Hill, R.W., R. Langevin, D. Paitich e.a. (1982). 'Is arson an aggressive act or a property offence? A controlled study of psychiatric referrals.' In: *Canadian Journal of Psychiatry* 27 (8), 648-654.
- Hoek, A. van (1989). *Brandstichting in Nederland: daders, slachtoffers en schade*. Amsterdam: Bureau Criminaliteitspreventie.
- Hol, D. (2010). *Criminele carrières van herhaaldelijke brandstichters. Een onderzoek naar het verloop van de criminele carrières van herhaaldelijke brandstichters in de politieregio Brabant-Noord*. Afstudeerscriptie. Apeldoorn: Politieacademie.
- Huff, T.G. (1994). *Fire-setting fire fighters: arsonists in the fire-department: identification and prevention*. Quantico: Federal Bureau of Investigation.
- Huff, T.G., G.P. Gary & D. Iove (1997). *The myth of pyromania*. National Center of the Analysis of Violent Crime. Washington DC: Federal Bureau of Investigation, Department of Justice.
- Hurley, W. & R. Monahan (1969). 'Arson: the criminal and the crime.' In: *British Journal of Criminology* 9, 1-10.
- Inciardi, J.A. (1970). 'The adult firesetter: a typology.' In: *Criminology* 8, 145-155.

- Jackson, H.F., C. Glass & S. Hope (1987). 'A functional analysis of recidivistic arson.' In: *British Journal of Clinical Psychology* 26, 175-185.
- Kemp, J.J. van der & P.J. van Koppen (2007). 'Fine-tuning geographical profiling.' In: R.N. Kocsis (red.), *Criminal profiling: international perspectives in theory, practice and research*, 347-364. Totowa, New Jersey: Humana Press.
- Kidd, S. (1996). 'Arson and its causes: myths, perspectives and realities.' Ongepubliceerde masterscriptie, University of Leicester.
- Klinkhamer, B. (2011). *Herkenning van seriematigheid bij brandstichting. Kernopgave Wetenschappelijke Expertise en Opsporing*. Afstudeerscriptie. Apeldoorn: Politieacademie.
- Kocsis, R.N. (2002). 'Arson: exploring motives and possible solutions.' In: *Trends & Issues in Crime and Criminal Justice* 236, 1-6.
- Kocsis, R.N. (2006). 'Criminal profiling of serial arson offenses.' In: R.N. Kocsis (red.), *Criminal profiling, principles and practice*, 153-174. Totowa: Humana Press.
- Kocsis, R.N. & R.W. Cooksey, (2002). 'Criminal psychological profiling of serial arson crimes.' In: *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 46 (6), 631-656.
- Kocsis, R.N. & H.J. Irwin (1997). 'An analysis of spatial patterns in serial rape, arson and burglary: the utility of circle theory of environmental range to psychological profiling' In: *Psychiatry, Psychology & Law* 4, 195-206.
- Koenraadt, F. (2009). 'De wrede wrok van de wraak. Een drijfveer in de forensische psychologie.' In: J.M. Harte, M.F.M. Verhagen & M.J. Zomer (red.), *Liber amicorum prof. dr. Dick Raes*, 117-131. Nijmegen: Wolf.
- Koppen, P.J. van, C.J. de Poot & M.V. van Koppen (2000). 'Cirkels van delicten; over pleegplaatsen van misdrijven en de woonplaats van daders.' In: *De Psycholoog* 35, 435-442.
- Krikke, T.H. (2010). *Brandstichting in Kennemerland. Een analyse van dader- en delictkenmerken als basis voor een opsporingsgericht classificatiemodel*. Afstudeerscriptie. Leiden: Universiteit Leiden.
- Labree, W., H. Nijman, H. van Marle & E. Rassin (2010). 'Backgrounds and characteristics of arsonists.' In: *International Journal of Law and Psychiatry* 33, 149-153.
- Leong, G.B. (1992). 'A psychiatric study of persons charged with arson.' In: *Journal of Forensic Sciences* 37 (5), 1319-1326.
- Lewis, N.D.C. & H. Yarnell (1951). *Pathological fire-setting (pyromania) (Nervous and mental disease monograph, no. 82)*. New York: Coolidge Foundation.
- Lindberg, N., M.M. Holi, P.Tani & M. Virkkunen, (2005). 'Looking for pyromania: characteristics of a consecutive sample of Finnish male criminals

- with histories of recidivist fire-setting between 1973 and 1993.' In: *BMC Psychiatry* 5 (47).
- Lopez, M.J.J. (2004). *Geografische daderprofilering. Een nieuwe zoekstrategie voor de Nederlandse politie*. RCM-advies in opdracht van Programmabureau Politie & Wetenschap.
- MacKay, S., J. Henderson, G. Del Bove e.a. (2006). 'Fire interest and antisociality as risk factors in the severity and persistence of juvenile fire setting.' In: *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 45, 1077-1084.
- McKerracher, D.W. & A.J.I. Dacre (1966). 'A study of arsonists in a special security hospital.' In: *The British Journal of Psychiatry* 112, 1151-1154.
- Meaney, R. (2004). 'Commuters & marauders: an examination of the spatial behaviour of serial criminals.' In: *Journal of Investigative Psychology & Offender Profiling* 1 (2), 121-137.
- Morton, R.J. & M.A. Hilts (2008). *Serial murder: multi-disciplinary perspectives for investigators*. U.S. Department of Justice: the Federal Bureau of Investigation.
- Palmer, E.J., L.S. Caulfield & C.R. Hollin (2005). *Evaluation of interventions with arsonists and young fire setters*. Londen: Office of the Deputy Prime Minister/University of Leicester.
- Pisani, A.L. (1982). 'Identifying arson motives.' In: *Fire and Arson Investigator* 32 (4), 18-25.
- Prins, H. (1985). 'Adult fire-raising: law and psychology.' In: *Psychology, Crime and the Law* 1, 181-271.
- Prins, H. (1996). *Fire-raising: its motivation and management*. Londen: Routledge.
- Prins, H., G. Tennent & K. Trick (1985). 'Motives for arson (fire raising).' In: *Medicine, Science and Law* 25 (4), 275-278.
- Räsänen, P., R. Hirvenoja, H. Hakko & E. Väisänen (1995). 'A portrait of the juvenile arsonist.' In: *Forensic Science International* 73, 41-47.
- Räsänen, P., T. Puumalainen, S. Janhonen & E. Väisänen (1996). 'Fire setting from the viewpoint of an arsonist.' In: *Journal of Psychosocial Nursing* 34, 16-21.
- Repo, E. & M. Virkkunen (1997). 'Criminal recidivism and family histories of schizophrenic and non-schizophrenic fire setters: comorbid alcohol dependence in schizophrenic fire setters.' In: *Journal of the American Academy of Psychiatry and Law* 25, 207-215.
- Rice, M.E. & G. Harris (1991). 'Fire setters admitted to a maximum security psychiatric institution.' In: *Journal of Interpersonal Violence* 6 (4), 461-475.

- Rice, M.E. & G.T. Harris (1996). 'Predicting the recidivism of mentally disordered fire setters.' In: *Journal of Interpersonal Violence* 11, 364-375.
- Ritchie, E.C. & T.G. Huff (1999). 'Psychiatric aspects of arsonists.' In: *Journal of Forensic Science* 44 (4), 733-740.
- Rix, K.J.B. (1994). 'A psychiatric study of adult arsonists.' In: *Medicine, Science and the Law* 34 (1), 21-34.
- Roe-Sepowitz, D. & K. Hickie (2011). 'Comparing boy and girl arsonists: crisis, family, and crime scene characteristics.' In: *Legal and Criminological Psychology* 16 (2), 277-288.
- Rossmo, D.K. (2000). *Geographic profiling*. Boca Raton, Florida: CRC Press LLC.
- Sakheim, G.A. & E. Osborn (1999). 'Severe vs. non-severe fire setters revisited.' In: *Child Welfare* 78, 411-414.
- Santtila, P., K. Fritzon & A.L. Tamelander (2004). 'Linking arson incidents on the basis of crime scene behavior.' In: *Journal of Police and Criminal Psychology* 19 (1), 1-16.
- Sapp, A.D., T.G. Huff, G.P. Gary e.a. (1996). *Essential findings from a study of serial arsonists*. Quantico, VA: Federal Bureau of Investigation.
- Sapp, A.D., T.G. Huff, G.P. Gary & D.J. Icovie (1998). *A motive-based offender analysis of serial arsonists*. Quantico, VA: Federal Bureau of Investigation.
- Sapsford, R.J., C. Banks & D.D. Smith (1978). 'Arsonists in prison.' In: *Medicine Science and Law* 18, 247-254.
- Schoenmakers, Y., J. Hoekendijk & R. van der Kruk, (2010). *Het vuur aan de schenen. Seriematige brandstichting in de opsporing, een criminaliteitskundig onderzoek*. Apeldoorn: Politieacademie.
- Soothill, K.L., E. Ackerley, & B. Francis (2004). 'The criminal careers of arsonists.' In: *Medicine, Science and the Law* 44, 27-40.
- Soothill, K.L. & P.J. Pope (1973). 'Arson: a twenty-year cohort study.' In: *Medicine, Science and the Law* 41 (1), 127-138.
- Stambaugh, H. & H. Styron (2003). *Special Report: firefighter arson*. Department of Homeland Security/FEMA/U.S. Fire Administration.
- Stewart, L.A. (1993). 'Profile of female fire setters. Implications for treatment.' In: *The British Journal of Psychology* 163, 248-256.
- Sugarman, P. & G. Dickens (2009). 'Dangerousness in arsonists: a survey of psychiatrists' views.' In: *Psychiatric Bulletin* 33, 99-101.
- Tamura, M. & M. Suzuki (2008). 'Characteristics of serial arsonists and crime scene geography in Japan.' In: D. Canter & D. Young (red.), *Applications of geographical offender profiling*, 155-161. Hampshire: Ashgate.

- United States Fire Administration (2009). *Intentionally set outdoor fires*. Washington, D.C.: U.S. Fire Administration.
- Virkkunen, M. (1974). 'On arson committed by schizophrenics.' In: *Acta Psychiatrica Scandinavica* 50 (2), 152-160.
- Virkkunen, M., J. de Jong, J. Bartko e.a. (1989). 'Relationship of psychobiological variables to recidivism in violent offenders and impulsive fire setters. A follow-up study.' In: *Archives of General Psychiatry* 46, 600-603.
- White, E.E. (1992). 'Profiling arsonists and their motives: an update.' In: *Fire Engineering* 149, 80-85.
- Williams, D.L. (2005). *Understanding the arsonist: from assessment to confession*. Tucson, Arizona: Lawyers & Judges Publishing Company Inc.
- Wolford, M. (1972). 'Some attitudinal, psychological and sociological characteristics of incarcerated arsonists.' In: *Fire and Arson Investigator* 22, 1-30.
- Wood, B. (2000). 'Arson profiling: a geographical, demographic and motivational perspective.' In: *Fire Engineers Journal* (September), 29-36.
- Zeegers, M. (1984). *Brandstichting. Psychopathologische bevindingen bij brandstichters*. Arnhem: Gouda Quint.
- Zimbardo, P.G., R.L. Johnson & V. McCann (2009). *Psychologie, een inleiding*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.

Overige bronnen

- Elsevier (2008). *Brandweer brengt meer brandstichting aan het licht*. 19 november 2008.
- Fatale Fouten, uitzending van 17 februari 2012, 21.30 uur, Nederland 1. Terug te zien via: www.tros.nl/tros-tips/fatalefouten.
- Huisman, C. (2011). 'Op wacht bij rieten dak tegen pyromaan.' In: *de Volkskrant*, 16 juli 2011.
- Kapteijns, L. (2011). 'Pyromaan in Waalwijk: opnieuw twee cabrio's in brand.' *Omroep Brabant*, 19 november 2011, via: www.omroepbrabant.nl/?news/165074872/Pyromaan+in+Waalwijk+opnieuw+twee+cabrios+in+brand.aspx.

Politie Drenthe (2012). Internetdossier *Onderzoek branden Aa en Hunze & Tynaarlo*, geraadpleegd op 25 april 2012 via: www.politie.nl/Drenthe/Nieuws/Dossiers/branden.asp.

‘Pyromaan bekent honderd branden te hebben gesticht.’ In: *Trouw*, 8 augustus 1995.

‘Pyromaan ’t Zandt weer aangehouden.’ NOS, 12 december 2011, via: <http://nos.nl/artikel/321542-pyromaan-t-zandt-weer-aangehouden.html>.

‘Pyromaan verantwoordelijk voor branden in Enschede.’ In: *de Volkskrant*, 4 februari 2002.

Smalbil, K. (2012a). ‘Johnny B. en Johannes V.’ In: *Groningen Dichtbij*, 7 april 2012, via: <http://groningen.dichtbij.nl/stadslichten/johnny-b-en-johannes-v>.

Smalbil, K. (2012b). ‘Geen hoger beroep – vijf jaar cel voor Johnny B.’ In: *Groningen Dichtbij*, 16 mei 2012, via: <http://groningen.dichtbij.nl/112/geen-hoger-beroep-5-jaar-cel-johnny-b>.

Stapel & De Koning (2011). *Kennisbank AlgemeneWetgeving*. Geraadpleegd via: www.kennisbankalgemenewetgeving.nl.

Schoof, R. (2007). ‘Vooral de eerste verdachte in ’t Zandt is blij.’ In: *NRC Handelsblad*, 19 december 2007.

Ten Broeke, A. (2009). ‘Een echte pyromaan is zeldzaam.’ In: *Kennislink*, 11 februari, Vakpagina Gedragswetenschappen.

Veen, E. van der (2008). ‘Journalist in het team.’ In: *Blauw* 4 (15), 18-20.

‘Zeven jaar cel geëist tegen Johnny B.’ RTV Noord, 5 april 2012, via: www.rtv-noord.nl/artikel/artikel.asp?p=108946.

Bijlagen

1 Respondentenlijst

Jack Bleeker	Regiopolitie Hollands Midden
Albert Buddiger	Regiopolitie Brabant-Noord
André Buman	Regiopolitie Friesland
Jan Dirkzwager	Regiopolitie Hollands Midden
René Heemstra	Regiopolitie Groningen
Tom Hoving	Regiopolitie Groningen
Frans Koenraadt	Universiteit Utrecht
Hans Prins	Regiopolitie Kennemerland
Jan Rietberg	Regiopolitie Groningen
Johan van der Sluis	Regiopolitie Friesland
Bas Sebreghs	Regiopolitie Zuid-Holland-Zuid
André Smit	Regiopolitie Friesland
Riekje Stokes	Stokes Verhooradvies
Ergan Tasgin	Regiopolitie Zuid-Holland-Zuid
Mari van der Velden	Regiopolitie Brabant-Noord
Herman de Vries	Regiopolitie Friesland
Nathanael Vroon	Regiopolitie Utrecht

2 Tabellen bij hoofdstuk 3

Tabel B2.1: Brandstichtingen in de piekmaanden per seriezaak (n=311)

<i>Zaaknr.</i>	In seizoen (jul-okt)		Buiten seizoen		<i>Totaal</i>
	<i>Aantal</i>	<i>Procent</i>	<i>Aantal</i>	<i>Procent</i>	
1	16	84,2	3	15,8	19
2	0	0	16	100	16
3	8	40	12	60	20
4	2	28,6	5	71,4	7
5	15	62,5	9	37,5	24
6	0	0	12	100	12
7	10	83,3	2	16,7	12
8	9	90	1	10	10
9	12	80	3	20	15
10	10	52,6	9	47,4	19
11	18	51,4	17	48,6	35
12	11	73,3	4	26,7	15
13	2	22,2	7	77,8	9
14	16	66,7	8	33,3	24
15	31	54,4	26	45,6	57
16	0	0	3	100	3
17	2	18,2	9	81,8	11
Totaal	162	100	146	100	308

Tabel B2.2: Brandstichtingen naar weekdag en dagdeel (n=252)

		Tijdstip (dagdeel)									
		<i>Nacht</i>		<i>Ochtend</i>		<i>Middag</i>		<i>Avond</i>		<i>Totaal</i>	
		<i>Aantal</i>	<i>%</i>	<i>Aantal</i>	<i>%</i>	<i>Aantal</i>	<i>%</i>	<i>Aantal</i>	<i>%</i>	<i>Aantal</i>	<i>%</i>
Dag	<i>ma</i>	29	11,5	1	0,4	1	0,4	12	4,8	43	17,1
	<i>di</i>	18	7,1	2	0,8	1	0,4	7	2,8	28	11,1
	<i>wo</i>	16	6,3	0	0	1	0,4	9	3,6	26	10,3
	<i>do</i>	18	7,1	0	0	1	0,4	2	0,8	21	8,3
	<i>vrij</i>	22	8,7	3	1,2	1	0,4	4	1,6	30	11,9
	<i>za</i>	38	15,1	0	0	0	0	6	2,4	44	17,5
	<i>zo</i>	51	20,2	3	1,2	2	0,8	4	1,6	60	23,8
	Totaal	192	76	9	3,6	7	2,8	44	17,6	252	100

Tabel B2.3: Variabelen 'Type object'

Schuur:	Brandstichtingen in of aan een schuur, tuinhuis of garage op het perceel van een woonhuis. Deze categorie wordt door Canter & Fritzon (1998) niet apart onderscheiden.
Container:	Openbare of particuliere (tuin)afvalcontainer of klike. Deze categorie valt in het onderzoek van Canter & Fritzon in de categorie 'overige doelwitten'.
Bossage:	Brandstichtingen in of aan bijvoorbeeld bosjes, bomen, heggen en bermen, zowel op openbaar als particulier terrein. Deze categorie valt in het onderzoek van Canter & Fritzon in de categorie 'overige doelwitten'.
Voertuig:	Brandstichtingen in of aan elk type voertuig, inclusief caravans en aanhangwagens.
Bedrijfspand:	Brandstichtingen in of aan objecten die voor commerciële doeleinden worden gebruikt, bijvoorbeeld een schuur of loods van een bedrijf.
Woning:	Brandstichting in of aan een particuliere woning.
Leegstaand pand:	Brandstichting in een onbewoond dan wel ongebruikt pand. Deze categorie valt in het onderzoek van Canter & Fritzon in de categorie 'overige doelwitten'.
School(terrein):	Brandstichtingen in of aan een school of op een schoolterrein.
Openbaar gebouw:	Zoals gemeentehuis, bibliotheek en kerk. Ook de categorie 'ziekenhuis/medische instelling', die Canter & Fritzon apart onderscheiden, is hieronder geschaard. (Er zijn in het huidige onderzoek geen brandstichtingen aan medische instellingen.)
Openbaar speeltoestel:	Brandstichting in of aan een openbaar speeltoestel.
Overige doelwitten:	Brandstichtingen die niet in een van de bovenstaande categorieën kunnen worden ondergebracht, zoals losliggende materialen in de openbare ruimte, bankjes, autobanden, hout of mobiele toiletten.

3 Tabellen bij hoofdstuk 4

Tabel B3.1: Brandstichtingen naar objecttype binnen de series																								
Typen objecten																								
Zaak	Bosage		Commercieel gebouw		Container		Leegstaand pand		Openbaar gebouw		Openbaar speeltoestel		Schoollterrein		Schuur		Voertuig		Woning		Overig		Totaal brandstichtingen	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1	0	0	8	42,1	2	10,5	0	0	0	0	0	0	0	0	1	5,3	7	36,8	0	0	1	5,3	19	100,0
2	0	0	0	0,0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	16	100,0	0	0	0	0	0	0	16	100,0
3	1	5,0	1	5,0	12	60,0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	30,0	20	100,0
4	0	0	0	0,0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	14,3	4	57,1	2	28,6	0	0	7	100,0
5	12	50,0	0	0,0	6	25,0	0	0	0	0	1	4,2	1	4,2	0	0	0	0	2	8,3	2	8,3	24	100,0
6	0	0	3	25,0	3	25,0	0	0	0	0	0	0	1	8,3	0	0	1	8,3	4	33,3	0	0	12	100,0
7	3	25,0	0	0,0	5	41,7	0	0	0	0	0	0	0	0	1	8,3	3	25,0	0	0	0	0	12	100,0
8	0	0	1	10,0	6	60,0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	10,0	0	0	0	0	2	20,0	10	100,0
9	0	0	0	0,0	1	6,3	0	0	1	6,3	0	0	1	6,3	5	31,3	8	50,0	0	0	0	0	16	100,0
10	0	0	0	0,0	0	0	10	52,6	0	0	0	0	0	0	8	42,1	0	0	1	5,3	0	0	19	100,0
11	0	0	1	2,9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	34	97,1	0	0	0	0	0	0	35	100,0
12	16	94,1	0	0,0	1	5,9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	17	100,0
13	0	0	0	0,0	7	77,8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	11,1	0	0	1	11,1	9	100,0
14	0	0	0	0,0	5	20,8	0	0	1	4,2	0	0	0	0	0	0	7	29,2	9	37,5	2	8,3	24	100,0
15	19	33,3	17	29,8	8	14,0	0	0	0	0	0	0	2	3,5	10	17,5	0	0	0	0	1	1,8	57	100,0
16	0	0	0	0,0	0	0	3	100,0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	100,0
17	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	100,0	0	0	0	0	11	100,0
Totaal	51		31		56		13		2		1		5		77		42		18		15		311	100,0

Tabel B3.2: Looptijd seriezaken

Zaak	Startdatum	Einddatum	Dagen	Weken	Maanden	Aantal brandstichtingen
1	20-7-2000	6-10-2003	1156	165,1	38,5	19
2	9-1-2005	13-3-2005	64	9,1	2,1	16
3	17-2-2010	1-8-2010	164	23,4	5,5	20
4	2-1-2004	9-12-2004	337	48,1	11,2	7
5	16-9-2006	16-4-2007	210	30,0	7,0	24
6	6-3-2009	15-3-2009	9	1,3	0,3	12
7	22-5-2005	9-4-2006	317	45,3	10,6	12
8	26-7-2010	13-11-2010	107	15,3	3,6	10
9	29-4-2009	30-7-2009	91	13,0	3,0	16
10	14-8-2007	18-12-2007	124	17,7	4,1	19
11	18-9-2004	18-9-2006	720	102,9	24,0	35
12	31-3-2007	13-8-2008	493	70,4	16,4	17
13	11-9-2007	17-5-2008	246	35,1	8,2	9
14	31-8-2003	1-5-2006	961	137,3	32,0	24
15	1-4-2004	1-4-2005	360	51,4	12,0	57
16	1-1-2010	6-1-2010	5	0,7	0,2	3
17	16-8-2007	4-7-2008	318	45,4	10,6	11
Gemiddelde			334	47,7	11,1	18

Tabel B3.3: Mate van delictplanning

Zaak	Vooraf oriënteren			Voorzorgsmaatregel herkenning			Meenemen versneller			Meenemen geleider		
	Ja	Nee	Onb.	Ja	Nee	Onb.	Ja	Nee	Onb.	Ja	Nee	Onb.
1 (n=19)	6	13	0	0	18	1	2	16	1	3	14	2
2 (n=16)	0	7	9	0	10	6	0	6	10	0	7	9
3 (n=20)	0	4	16	0	4	16	0	4	16	0	4	16
4 (n=7)	1	4	2	0	7	0	0	6	1	0	6	1
5 (n=24)	0	23	1	0	24	0	7	16	1	12	10	2
6 (n=12)	0	12	0	0	10	2	0	10	2	5	3	4
7 (n=12)	3	9	0	0	12	0	0	12	0	0	12	0
8 (n=10)	0	6	4	0	6	4	2	3	5	0	5	5
9 (n=16)	0	16	0	0	16	0	0	16	0	5	11	0
10 (n=19)	0	3	16	0	3	16	8	7	4	6	9	4
11 (n=35)	3	2	30	0	7	28	2	5	28	0	6	29
12 (n=17)	0	17	0	0	17	0	1	16	0	0	17	0
13 (n=9)	4	2	3	0	5	4	0	3	6	2	0	7
14 (n=24)	0	20	4	0	22	2	3	8	13	2	6	16
15 (n=57)	13	7	37	0	25	32	2	19	36	1	20	36
16 (n=3)	0	3	0	0	3	0	0	3	0	0	3	0
17 (n=11)	0	11	0	0	11	0	0	11	0	0	11	0
Totaal (n=311)	30	159	122	0	200	111	27	161	123	36	144	131
			311			311			311			311

Tabel B3.4: Alcoholinname binnen de series

Alcoholgebruik			
Zaak	Ja	Nee	Onbekend
1 (n=19)	0	18	1
2 (n=16)	7	0	9
3 (n=20)	4	0	16
4 (n=7)	5	0	2
5 (n=24)	-	-	24
6 (n=12)	12	0	0
7 (n=12)	8	4	0
8 (n=10)	6	0	4
9 (n=16)	14	1	1
10 (n=19)	0	19	0
11 (n=35)	4	0	31
12 (n=17)	9	3	5
13 (n=9)	3	0	6
14 (n=24)	16	0	8
15 (n=57)	21	0	36
16 (n=3)	0	1	2
17 (n=11)	0	11	0
Totaal	109	38	164
		311	

Tabel B3.5: Gevaarzetting in de series

Zaak	Gevaarzetting																								
1	0	P	0	0	L	0	0	0	P	0	P	0	0	0	0	0									
2	P	P	0	0	L	L	P	0	0	P															
3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4	L	L	0	0	L																				
5	0	0	0	P	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	P	P	0	P	P	P	
6	L	L	0	L	0	L	L	P																	
7	P	0	0	0	P	0	P	0	0	P															
8	P	P	0	0	P	0	0	0	0																
9	0	L	0	0	L	P	0	P	0	L	0	L	0	0	0	0	0								
10	P	0	0	0	0	0	0	0	P	0	0	P	0	0	0	0	L								
11	P	0	0	L	L	P	L	L	L																
12	0	0	0	P	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	L	0							
13																									
14	P	P	L	L	L	L	L	0	P	L	L	L	L	0	P	0	L								
15	0	0	P	0	0	P	0	0	0	L	0	0	L	L	P	P	P	L							
16	0	0	0																						
17	P	0	P	0	0	P	0	0	0	0	L														

0 = geen gevaar voor personen

P = gevaar voor personen aanwezig

L = levensgevaar

Tabel B3.6: Blijven kijken naar brand en terugkeer naar plaats delict

Zaak	Blijft kijken		Keert terug	
	<i>Ja</i>	<i>Nee</i>	<i>Ja</i>	<i>Nee</i>
1 (n=19)	7	11	13	5
2 (n=16)	0	8	0	9
3 (n=20)	1	9	3	7
4 (n=7)	2	3	2	4
5 (n=24)	13	10	10	13
6 (n=12)	3	2	1	6
7 (n=12)	1	9	1	10
8 (n=10)	0	5	0	5
9 (n=16)	2	13	0	15
10 (n=19)	6	1	8	1
11 (n=35)	0	3	2	2
12 (n=17)	2	14	3	12
13 (n=9)	-	-	5	0
14 (n=24)	1	9	1	8
15 (n=57)	4	16	8	14
16 (n=3)	1	2	0	3
17 (n=11)	4	7	3	8
Totaal	47	122	60	122
	169		182	

4 Tabel bij hoofdstuk 6

Tabel B4.1: Ernstscores persoonskenmerken en delictgedrag per seriebrandstichter (n=21)

Nr.	Persoonsscore	Delictscore
1	12	8
2	22	8
3	21	8
4	15	12
5	4	14
6	10	14
7	20	5
8	13	7
9	19	9
10	4 (te weinig gegevens)	16
11	9	16
12	21	11
13	19	11
14	16	8
15	11	14
16	19	2
17	14	7
18	9	4
19	13	12
20	7 (te weinig gegevens)	11
21	24	11
Gemiddeld	14,4	9,9

Leden Redactieraad Programma Politie & Wetenschap

Voorzitter prof. dr. H.G. van de Bunt
Hoogleraar Criminologie
Erasmus Universiteit Rotterdam

Leden mr. drs. C. Bangma
Districtschef regiopolitie Flevoland
Lid Commissie Politie & Wetenschap

drs. P. Holla
Districtschef regiopolitie Kennemerland

prof. dr. P. van Reenen
Van Reenen-Russel Consultancy b.v.
Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten (SIM)
Universiteit Utrecht

Secretariaat Programmabureau Politie & Wetenschap
Politieacademie
Arnhemseweg 348
7334 AC Apeldoorn

Postbus 834
7301 BB Apeldoorn
www.politieenwetenschap.nl

Uitgaven in de reeks Politiekunde

1. **Criminaliteit in de virtuele ruimte**
P. van Amersfoort, L. Smit & M. Rietveld, DSP-groep, Amsterdam/
TNO-FEL, Den Haag, 2002
2. **Cameratoezicht. Goed bekeken?**
I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en Onderzoeksgroep Beke,
Arnhem, 2002
3. **De 10 stappen van Publiek-Private Samenwerking (PPS)**
J.C. Wever, A.A. van Pel & L. Smit, DSP-groep, Amsterdam/TNO-FEL,
Den Haag, 2002
4. **De opbrengst van projecten. Een verkennend onderzoek naar de bijdrage van projecten aan diefstalbestrijding**
C.J.E. In 't Velt, e.a., NPA-Onderzoeksgroep, LSOP, Apeldoorn, 2003
5. **Cameratoezicht. De menselijke factor**
A. Weitenberg, E. Jansen, I. van Leiden, J. Kerstholt & H.B. Ferwerda,
Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem/TNO, Soesterberg, 2003
6. **Jeugdgroepen in beeld. Stappenplan en randvoorwaarden voor de shortlist-methodiek**
H.B. Ferwerda & A. Kloosterman, Advies- en Onderzoeksgroep Beke &
Politieregio Gelderland-Midden, Arnhem, 2004 (vierde druk 2006)
7. **Hooligans in beeld. Van informatie naar aanpak**
H.B. Ferwerda & O. Adang, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem/
Onderzoeksgroep Politieacademie Apeldoorn, 2005
8. **Richtlijnen auditieve confrontatie**
J.H. Kerstholt, A.G. van Amelsfoort, E.J.M. Jansen & A.P.A. Broeders, TNO
Defensie en Veiligheid, Soesterberg/Politieacademie, Apeldoorn/NFI,
Den Haag, 2005
9. **Niet verschenen**
10. **De opsporingsfunctie binnen de gebiedsgebonden politiezorg**
O. Zoomer, IPIT, Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstuk-
ken, Universiteit Twente, 2006
11. **Inzoomen en uitzoomen op Zaandam**
I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en onderzoeksgroep Beke,
Arnhem 2006
12. **Aansprakelijkheidsmanagement politie. Beschrijving, analyse en handreiking**
E.R. Muller, J.E.M. Polak, C.J.J.M. Stoker m.m.v. M.L. Diepenhorst &
S.H.E. Janssen, COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement,
Den Haag/Faculteit der Rechtsgeleerdheid Universiteit Leiden, 2006

13. **Cold cases – een hot issue**
I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006
14. **Adrenaline en reflectie. Hoe leren politiemensen op de werkplek?**
A. Beerepoot & G. Walraven e.a., DSP-groep BV, Amsterdam/Walraven onderzoek en advies, 2007
15. **Tussen aangifte en zaak. Een referentiekader voor het aangifteproces**
W. Landman, L.A.J. Schoenmakers & F. van der Laan, Twynstra Gudde, adviseurs en managers, Amersfoort, 2007
16. **Baat bij de politie. Een onderzoek naar de opbrengsten voor burgers van het optreden van de politie**
M. Goderie & B. Tierolf, m.m.v. H. Boutellier & F. Dekker, Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, 2008
17. **Hoeveel wordt het vandaag? Een studie naar de kans op voetbalgeweld en het veiligheidsbeleid bij voetbalwedstrijden**
E.J. van der Torre, R.F.J. Spaaij & E.D. Cachet, COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2008
18. **Overbelast? De administratieve belasting van politiemensen bij de afhandeling van jeugdzaken**
G. Brummelkamp & M. Linssen, EIM, Zoetermeer, 2008
19. **Geografische daderprofilering. Een inventarisatie van randvoorwaarden en succesfactoren**
G. te Brake & A. Eikelboom, TNO Defensie en Veiligheid, Soesterberg, 2008
20. **Solosurveillance. Kosten en baten**
S.H. Esselink, J. Broekhuizen & F.M.H.M. Driessen, Bureau Driessen, 2009
21. **Onderzoek naar de mogelijke meerwaarde van AWARE voor de politie. Ervaringen met een nieuwe aanpak van belaging door ex-partners**
M.Y. Bruinsma, J. van Haaf, R. Römken & L. Balogh, IVA Beleidsonderzoek en Advies, i.s.m. INTERVICT/Universiteit van Tilburg, 2008
22. **Gebiedsscan criminaliteit en overlast. Een methodiekbeschrijving**
B. Beke, E. Klein Hofmeijer & P. Versteegh, Bureau Beke, Arnhem, 2008
23. **Informatiemanagement binnen de politie. Van praktijk tot normatief kader**
V. Bekkers, M. Thaens, G. van Straten & P. Siep; m.m.v. A. Dijkshoorn, Center for Public Innovation, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2009
24. **Nodale praktijken. Empirisch onderzoek naar het nodale politieconcept**
H.B. Ferwerda, E.J. van der Torre & V. van Bolhuis, Bureau Beke, Arnhem/COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2009

25. **Rellen om te tellen. Een studie naar grootschalige openbare-ordeverstoringen en notoire ordeverstoorers**
I. van Leiden, N. Arts & H.B. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem, 2009
- 26a. **Verbinden van politie- en veiligheidszorg. Politie en partners over signaleren & adviseren**
W. Landman, P. van Beers & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2009
- 26b. **Politiepolitiek. Een empirisch onderzoek naar politieke signalering & advisering**
E.J.A. Bervoets, E.J. van der Torre & J. Dobbelaar m.m.v. N. Koeman, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2009
27. **De politie aan zet: de aanpak van veelplegers in Deventer**
I. Bakker & M. Krommendijk, IPIT, Enschede, 2009
28. **Boven de pet? Een onderzoek naar grootschalige ordehandhaving in Nederland**
O.M.J. Adang (redactie), S.E. Bierman, K. Jagernath-Vermeulen, A. Melsen, M.C.J. Nogarede & W.A.J. van Oorschot, Politieacademie, Apeldoorn, 2009
29. **Rellen in Ondiep. Ontstaan en afhandeling van grootschalige ordeverstoring in een Utrechtse achterstandswijk**
G.J.M. van den Brink, M.Y. Bruinsma (redactie), L.J. de Graaf, M.J. van Hulst, M.P.C.M. Jochoms, M. van de Klomp, S.R.F. Mali, H. Quint, M. Siesling, G.H. Vogel, Politieacademie, Apeldoorn, 2010
30. **Burgerparticipatie in de opsporing. Een onderzoek naar aard, werkwijzen en opbrengsten**
A. Cornelissens & H. Ferwerda (redactie), met medewerking van I. van Leiden, N. Arts & T. van Ham, Bureau Beke, Arnhem, 2010
31. **Poortwachters van de politie. Meldkamers in dagelijks perspectief**
J. Kuppens, E.J.A. Bervoets & H. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem & COT, Den Haag, 2010
32. **Het integriteitsbeleid van de Nederlandse politie: wat er is en wat ertoe doet**
M.H.M. van Tankeren, Onderzoeksgroep Integriteit van Bestuur, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
33. **Civiele politie op vredesmissie. Uitzendervaringen van Nederlandse politie-functionarissen**
H. Sollie, Universiteit Twente, Enschede, 2010
34. **Ten strijde tegen overlast. Jongerenoverlast op straat: is de Engelse aanpak geschikt voor Nederland?**
M.L. Koemans, Universiteit Leiden, 2010

35. **Het districtelijk opsporingsproces; de black box geopend**
R.M. Kouwenhoven, R.J. Morée & P. van Beers, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2010
36. **Balanceren tussen alert maken en onrust voorkomen. Publiekscommunicatie over seriële schokkende incidenten (casestudy Lelystad)**
A.J.E. van Hoek, m.m.v. P.F. van Soomeren, M.D. Abraham & J. de Kleuver, DSP-groep, Amsterdam, 2011
37. **Sturing van blauw. Een onderzoek naar operationele sturing in de basispolitiezorg**
W. Landman, m.m.v. M. Malipaard, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2011
38. **Onder het oppervlak. Een onderzoek naar ontwikkelingen en (a)select optreden rond preventief fouilleren**
J. Kuppens, B. Bremmers, E. van den Brink, K. Ammerlaan & H.B. Ferwerda, m.m.v. E.J. van der Torre, Bureau Beke, Arnhem/COT, Den Haag, 2011
39. **Naar eigen inzicht? Een onderzoek naar beoordelingsruimte van en grenzen aan de identiteitscontrole**
J. Kuppens, B. Bremmers, K. Ammerlaan & E. van den Brink, Bureau Beke, Arnhem/COT, Den Haag, 2011
40. **Toezicht op zedendelinquenten door de politie in samenwerking met de reclassering**
H.G. van de Bunt, N.L. Holvast & J. Plaisier, Erasmus Universiteit, Rotterdam/Impact R&D, Amsterdam, 2012
41. **Daders over cameratoezicht**
H.G.A. van Schijndel, A. Schreijenberg, G.H.J. Homburg & S. Dekkers, Regioplan Beleidsonderzoek, Amsterdam, 2012
42. **Aanspreken op straat. Het werk van de straatcoach in al zijn verschijningsvormen**
L. Loef, K. Schaafsma & N. Hilhorst, DSP-groep, Amsterdam, 2012
43. **De organisatie van de opsporing van cybercrime door de Nederlandse politie**
N. Struiksma, C.N.J. de Vey Mestdagh & H.B. Winter, Pro Facto, Groningen/Kees de Vey Mestdagh, Groningen, 2012
44. **Politie in de netwerksamenleving. De opbrengst van de politieke netwerkfunctie voor de kerntaken opsporing en handhaving openbare orde en de sturing hierop in de gebiedsgebonden politiezorg**
I. Helsloot, J. Groenendaal & E.C. Warners, Crisislab, Renswoude, 2012
45. **Tegenspraak in de opsporing. Verslag van een onderzoek**
R. Salet & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit Nijmegen, 2012

46. **Tunnelvisie op tunnelvisie? Een verkennend en experimenteel onderzoek naar de besluitvorming door VKL-teams met betrekking tot het onderkennen van tunnelvisie en andere procesaspecten**
I. Helsloot, J. Groenendaal & B. van 't Padje, Crisislab, Renswoude, 2012
47. **M.-waarde. Een onderzoek naar de bijdrage van Meld Misdaad Anoniem aan de politionele opsporing**
M.C. van Kuik, S. Boes, N. Kop, M. den Hengst-Bruggeling, T. van Ham & H. Ferwerda, Politie Academie, Apeldoorn/Bureau Beke, Arnhem, 2012

